

АЛЬМАНАХ
УКРАЇНСЬКОЇ
ЖІНОЧОЇ ГРОМАДИ
в Нью Йорку
1921 – 1931

ЮВІЛЕЙНИЙ
АЛЬМАНАХ
УКРАЇНСЬКОЇ
ЖІНОЧОЇ ГРОМАДИ
в Ню Йорку

1921 -- 1931

НЮ ЙОРК, Н. Й.

1931.

ПЕРЕДМОВА.

Українська Жіноча Громада в Нью Йорку вважала, що вона найкраще відсвяткує десяті роковини свого існування виданням такої книжечки, як оцей Альманах. Членкині Української Жіночої Громади були тоді думки, що десятилітній ювілей товариства треба відзначити не лише святочною парадою, але теж і якоюсь прислугою українському жіноцтву, та українському громадянству взагалі. Така бо ціль присвічувала товариству за весь час його існування.

Завдання цьому Альманахови поставлено трояке: По перше, познакомити українське громадянство, а з окрема українське жіноцтво, з громадянською працею українських імігранток в Сполучених Державах. По друге, показати українським жінкам в Америці, котрі, — нігде правди діти, — у своїй більшості відстали від жіноцтва в старім краю, скільки праці виконали і що вже осягнули жінки на Україні.. Третє ж завдання було — здати перед українською громадою в Америці і в краю звіт з десятилітньої праці свого товариства.

Завдання ці, особливо два перші, великі і Українська Жіноча Громада знала, що для повного виконання їх треба більше сил і кращих засобів, ніж були в її розпорядженні. Мимо того рішено зробити і зроблено те, на що скромні засоби і сили товариства позволяли. Не було спромоги тут, на еміграції, написати повний начерк праці жіноцтва на культурно-освітньому, літературному, научному і політичному полі і дати повну картину участі жіноцтва у відродженні нашого народу. Але рівночасно треба було бодай коротко, у головних зарисах, представити вклад жіноцтва в українську культуру і це зроблено. Треба би було довгих студій і обширної книги, щоб повизбирувати всі прояви громадської праці українських імігранток. Тому треба було вдоволитись кільканадцятьма звітами і загальним начерком минулого. І рішено вдоволитись тим знаючи, що й такий огляд частинно

виконає згадане вище завдання, а можливо також дасть товчок до більше точних і обширніших праць на тому полі.

І тому Жіноча Громада сподіється, що ця книжечка, при всіх своїх недостачах все таки зробить корисну роботу і розбудить зацікавлення українських жінок на іміграції до громадської праці, до організації і до участі у визвольних змаганнях нашого народу. Приміри повних посвяти діячок з нашого минулого, приклад тих жіночих гуртів і організацій, що вже ведуть таку працю, певно не остануть без впливу на широкий, незорганізований і часто байдужий загал нашого жіноцтва в Америці і заохотять його до того, щоб і вони ставали в ряди свідомих своєї цілі і готових до праці та посвяти громадянок.

Накінець ще одно: коли в Альманаху нема згадки про якийсь прояв жіночої гуртової праці в Америці, коли поминено чи недоцілено чийсь труд, так це сталося не навмисне. Українська Жіноча Громада рада би була дати як найповнішу картину нашої, жіночої, праці тут в Америці. Та ми тут так розкинені, джерел до досліду так мало, що годі було зібрати не то все, а хоч би частину того, що наше жіноцтво тут творило. І ми дуже радо почуємо, коли на сторінках преси чи в окремих виданнях ті наші пропуски і можливі неточності будуть справлені і доповнені.

Звичайно буває так, що ювілятови складають бажання і підносять дарунки. Ми пробуємо іншого способу: у наш, товариський, ювілей ми приносимо українському громадянству, а особливо нашему жіноцтву, цей наш скромний дарунок — Альманах. Просимо його так широко приняти, як широ він подається.

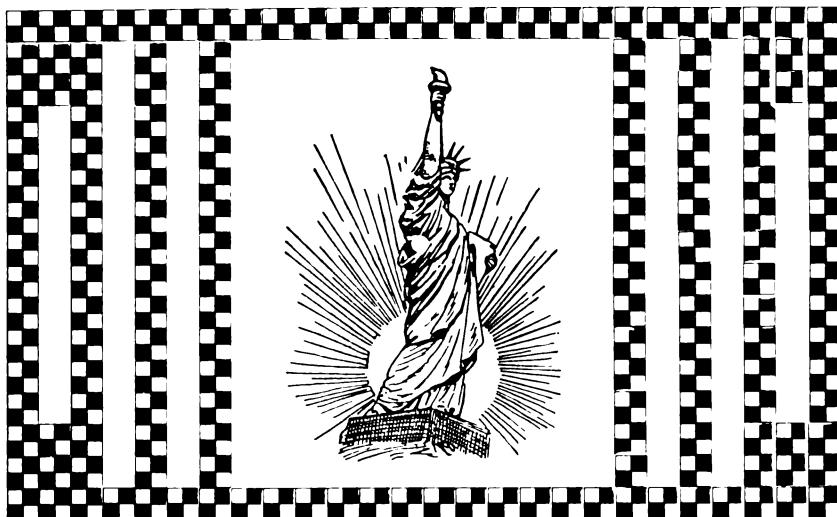
Нью Йорк, листопад 1931.

Редакційний Комітет:

Стефа Абрагамовська,

Юлія Піщак,

Лідія Придаткевич.

Десять літ праці Української Жіночої Громади в Ню Йорку.

При кінці 1921-го року заснувалось в Ню Йорку товариство українська Жіноча Громада, котре тепер, в 1931 році, обходить десятиліття свого існування. Було це чи не перше стоваришення українських жінок в Америці закладене виключно з метою допомоги старому краєви і його потребуючим установам та організаціям. Придержуючись тої мети, Жіноча Громада проіснувала повних десять літ і виказує сьогодня таку саму живучість, постійність і співчутливість для людського горя, як в перші дні вого організованого життя.

Товариство наше ніколи не мало багато членкинь. Зі записок невидно, щоб воно колись могло похвалитись, що в його рядах працювало хоч би 50 жінок. Частіше бувало так, що всіх членкинь був всего десяток-другий. А й між ними дуже зрідка прибувало якесь нове ім'я, якась нова, роботяча сила. Через усі десять літ раз у раз повторюються

ті самі прізвища, працюють ті самі люде, і частіше бувало так, що якесь ім'я перестало появлятись у реєстрі діяльних членів, ніж щоб найшлось нове.

А все таки Жіноча Громада зробила значну громадську роботу і перемогла неодну трудну перешкоду, яку її ставили обставини, час, та люде. В Нью Йорку вона стала інституцією, про яку всі знають і яку всі шанують за її жертвенну працю для тих, хто потребує помочі там, за морем. В краю Жіноча Громада теж досить знана хоч би лиш з тих своїх численних жертв, посилок, збірок та піддержок, які через неї пішли туди.

Цей сьогоднішній звіт має на меті представити ту діяльність Жіночої Громади рік за роком, так як праця йшла. Не для самохвальби він складений і не для слави. А так, щоб самим перед собою провірити свою працю, а теж щоб показати другим жіночим гуртам, а особливо незорганізованому українському жіноцтву на іміграції в Америці, що невелика але завзята і вперта громадка робітниць може таки дещо зробити і з пожитком послужити великий, потребуючій, прибитій і окаліченій українській громаді.

Засновання Української Жіночої Громади.

За ініціативою пані Mariї Скубової відбулись в неділю 4-го грудня 1921-го року організаційні збори запрошених на цю нараду жінок, котрі вирішили заснувати жіноче товариство з метою допомоги старому краєви. На ці збори, що відбулись в приватному помешканні пані Скубової, прийшло біля 30 жінок. Зі записок, що їх пороблено в тому часі, годі подати точний список присутніх. З того, що присутні тоді членкині пам'ятують, виходить, що збори були оживлені і що зацікавлення і охота до праці проявились відразу у всіх.

Вступну промову ,чи властиво короткий реферат про положення в старому краю і про тамошні потреби, зробила пані М. Скубова, котра в той час щойно вернула була з Галичини. Там вона, як сестра Червоного Хреста, мала нагоду пригляну-

тись всякій воєнній і повоєнній недолі та живо описала свої переживання і помічення. На її думку, найпотрібнішою в той час була поміч нещасним українським інвалідам, що повертали у батьківщину з ранами і каліцтвом, придбаними в боротьбі за волю свого народу. В той час в краю не було ще ні належної організації, котра опікувалась би інвалідами, ні не можна було надіятись на якусь значущу жертовність виснаженого війною тамошнього українського громадянства. Кромі того, польський уряд дивився кривим оком на кожну українську організацію, хоч би й добродійну, та робив її великі труднощі. Одинока надія для тих інвалідів остала на поміч з Америки і звідки така поміч повинна прийти.

Дальше пані Скубова пояснила, що таку допомогу можуть успішно дати лише зорганізовані тутошні люди і що головно тим повинні зайнятися жінки. Їх діло гоїти рани, обходити хворих, піклуватися раненими і каліками. І українські жінки в Нью Йорку повинні взяти на себе частину того обовязку і працювати для допомоги тим, хто тої помочі потребує. Зразу треба збирати трохи гроша, щоб було чим лічити і живити українських інвалідів, бодай тих, що зовсім безсилі, а далі можна буде подумати над збіркою на будову чи купно дому в старім краю, де ті інваліди найшли б приміщення і постійну опіку.

По тій промові забрало слово кілька присутніх і всі погодились, щоб заложити таке товариство. Для належного переведення тих організаційних зборів рішено вибрати президію, до якої за одноголосною згодою всіх війшла пані Олена Кречківська, як предсідателька зборів, а панна Анна Кушнір, як секретарка.

Пані Кречківська ще раз коротко зясувала завдання товариства і підчеркнула, що ціль такої жіночої організації повинна бути поміч старому краєви, особливо в той час, поміч інвалідам. Опісля переведено дискусію над тим, як назвати товариство і принято для нього ім'я Українська Жіноча

Громада в Нью Йорку. З черги приступлено до вибору постійного уряду, до якого війшли:

П. Марія Скубова — предсідателька;
П. Олена Кречківська — містопредсідателька;
Панна Анна Кушнір — секретарка;
П. Катерина Гупалова — касієрка.

Дальше переведено вписи членкинь. Всі присутні жінки вписалися. З записаної в протоколах з того засідання суми \$6.25, зібраної, як членські вкладки (по 25 центів від особи за місяць) виходило б, що всіх присутніх було 27. Кромі того зібрано ще на цілі товариства добровільні жертви, котрі зложили слідуючі: Анна Куликова і Катерина Трофимяк по \$5.00; Марія Скубова і Анна Заремба по \$3.00; Е. Шутаківна і Н. Н. по \$2.00. По одному долларови дали: Олена Кречківська, Анна Кушнірівна, Леона Драганова, Меланія Татаринська, Іванна Скубівна і Марія Бродинова. Разом зібрано \$26.00, так що з вкладками товариство започаткувало свою касу і свою працю сумою \$32.25.

Предсідателька Скубова представила ще раз коротко завдання товариства і попросила присутніх, щоб піддали свої думки, як найкраще вести збіркову працю і помагати інвалідам. Пані Кречківська запропонувала, щоб вислати жінок з колядою на інвалідів, а теж щоб приготувати представлення, котре дало б дохід. Вона сама, як бувша артистка львівського театру зобовязалась докласти всіх старань, щоб представлення було удаче і щоб при Жіночій Громаді заложився постійний аматорський гурток.

Пропозицію пані Кречківської принято і зараз же рішено доручити її підшукати відповідну штуку і предложить слідуючим зборам до ухвали. На цому й покінчилось це перше, установче, засідання.

На слідуючих зборах, 11 грудня, на внесення п. Кречківської рішени відіграти штуку „Проклята Доня”. Почато часті проби, тому що представлення було назначене на 25 грудня. Представлення

пройшло зі значним успіхом, так моральним, як і матеріальним і по оплаченні видатків Жіноча Громада почала новий рік з „чистими” сто доларами на своїй банковій книжочці.

1922

Тисяч дев'ятсот двадцять другий рік відзначився в житті Жіночої Громади незвичайною, просто горячковою діяльністю. Відбуто 23 засідання, з котрих є коротші або довші записи в протокольній книзі і безліч дрібних сходин, нарад і конференцій; влаштовувано представлення, балі, віча, збирки, базар, коляду, вечері, то що, все з метою, щоб придбати як найбільше фондів і як найкраще сповнити приняті завдання. Жінки працювали „як навіжені” і в той час товариство справді розрослось і придбало поважне число членів. В першій половині 1922-го року членський реєстр був чи не найбільший за весь час існування Жіночої Громади. Здається, цікаво буде поглянути, хто в цей час працював, або бодай належав до одинокого тоді нью-йорського діяльного жіночого гурта; ось ці тодішні членкині (записані в протоколі з 26 травня 1922):

Абрагамовська Стефа, Базар Анастазія, Беличак Анна, Бродін Марія, Берківна Параска, Вінявська Анна, Возняк Марія, Гайова Марія, Горбатюк Текля, Гаврис Анастазія, Гурняк Леона, Давидів Марія, Дембіцька Евфrozina, Дембіцька Пелагія, Дідоха Марія, Добрянська Анастазія, Добрянська Евгенія, Дрозд Катерина, Заремба Анна, Іванюта Ксеня, Карнець Юлія, Кvasницька Катерина, Корильяк Катерина, Костецька Марія, Кудеревко Любіна, Куликова Анна, Куликівна Ольга, Кушнірівна Анна, Лемко Ксеня, Ленчук Марія, Мартинець Кароліна, Матусьова Емілія, Мілещукова Марія, Михальчукова Тося, Муращуківна Юлія, Парада Олена, Петрівська Анастазія, Савицька Йосифа, Сивець Анна, Скубівна Іванна, Скубова Марія, Татаринська Меланія, Тимцюрак Марія, Томків Марія, Трофимяк Катерина, Фаріон Розалія, Шутаківна Елсі.

На жаль у слідуючих і в попередніх місячних записках, хто платив вкладку, багато зі згаданих вище 46 імен не появляється. Бували навіть випадки, що треба було перевибирати комітети, тому що деякі членкині швидко знеохотились, або найшли собі якісь інші причини, щоб кинути товариство і працю.

Трапилось теж і поважніше непорозуміння, таке що довело до доносів і немиліх сцен, та до того, що літом довший час трудно було зібрати більше числа членкинь на збори, але мимо того праця не вгавала, товариство розвивалося і раз у раз по Нью Йорку гомоніли балачки про одно, друге, трете і десяте підприємство Жіночої Громади.

Відіграно силами товариства представлення „Проклята Доня”, „Хмари”, „Наталку Полтавку”, „Пан Штукаревич” „Пекольне діло” і „Правда все горою”. Деякі з тих представлень були влаштовані на виключний прихід Жіночої Громади, інші на спілку з іншими товариствами або на їх замовлення. Влаштовано в Народнім Домі жіноче віче (30 квітня 1922), на якому зібрано \$45.09, далі великий базар, що тревав цілий місяць май і дав близько 350 долларів приходу, а кромі того кошиковий баль і вечерниці. Разом зі згаданими представленнями зроблено 10 підприємств. На другому місці цеї книжки, у фінансовому звіті Жіночої Громади, подані точні цифри про прибутки і росходи товариства. Тут лиш годиться зазначити, що за цей 1922 рік Жіноча Громада вислава до краю 695 долларів і 97 фунтовий пакунок з одягом і біллям.

Головна частина зібраних грошей — 500 долларів — пішла до Львова до Українського Товариства Опіки над Інвалідами, як перша основа фонду будови дому для українських воєнних калік. Крім того вислано для українських вояків, інтернованих в таборах в Чехословаччині на руки д-ра Смаль Стоцького 100 долларів, до Каліша для лікарки Скачківської-Сушко 50 долларів, до Жіночої Громади в Тернополі \$40.00 (на інвалідів і для кооперації), та 5 долларів інтернованому д. Харченкові в Каліші. Пересилка тих грошей і пакунків коштувала поверх \$15.00.

УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ГРОМАДА В НЮ ЙОРКУ В 1922 Р.

Попри цей матеріальний успіх, товариство могло похвалитись ще значним моральним престіжем. Інші товариства зверталися раз у раз до Жіночої Громади з проханням помогти їм чи співпрацювати з ними. Жіноча Громада влаштувала святочну вечеру на приняття Українського Національного Хору під управою Олександра Кошиця в осені 1922; від неї позичали артисток та кликали її для співпраці при ріжних концертах і представленнях, участь Жіночої Громади стала важною для всіх, хто влаштовував якісь підприємства, віча, то що. Взагалі, мимо всіх труднощів, мимо багатьох перешкод, та мимо не рідких непорозумінь, котрі звичайно трапляються в нових товариствах і у розгарі праці, Жіноча Громада перебула перший рік свого існування з пожитком для громадського діла і, так сказати б, „здати іспит” з того, як виконувати народну роботу.

Слід ще додати, що подані вище цифри, це лише „чистий зиськ” з прибутків Жіночої Громади. Обороти товариства були куди більші і доходили за цей один рік до 2,500 доларів, при чому, однаке, значні суми пішли на кошти підприємств, як це подрібно подано у фінансовому звіті.

Накінець згадати треба тих членкинь товариства, котрі брали найживіщу участь в працях Громади. Кромі предсідательки Марії Скубової, котра була активно причасна мало не в кожному підприємстві, протокол згадує членкинь Абрагамовську, Михальчукову, Кушнірівну, Трофимяківну, Шутаківну, Кречківську, Матусьову, Іванюту, Кудеревко, Татаринську, і не-членкинь Корнатову та Ольшевську, котрі будь-то ходили з колядою, будьто влаштовували базар, будьто працювали при інших численних підприємствах Жіночої Громади. З протоколів теж видно, що дуже часто на покриття якихось непредвиджених видатків членкині складали між собою, крім регулярних вкладок, ще й дрібні збірки, котрі будь-то висилано до краю, будь-то вживано на якусь ціль на місци. Взагалі членкині, котрі працювали, робили це з віданням і посвятою.

1923

При кінці 1922-го року (15 грудня) відбулися річні збори Жіночої Громади, на яких складено звіт з цілорічної праці та вибрано новий уряд. Звіт цей присутні приняли до відома, після чого вибрали на 1923-ий рік слідуючий уряд:

Марія Скубова — предсідателька,
Стефа Абрагамовська — містопредсідателька,
Анна Куликова — касієрка,
Антоніна Михальчикова — заст. касіерки,
Пелагія Дембіцька — рекордова секретарка,
Елсі Шутаківна — фінансова секретарка.

До контрольної комісії війшли: Ксеня Лемко, Марія Дідоха і Текля Горбатюк.

Обчислення каси виказало, що Жіноча Громада переходить у слідуючий рік з готівкою 155 доларів і 50 центів; кромі того був значний припас одяжі і білля, призначений для висилки до краю для інвалідів.

На тих самих зборах також ухвалено піти з колядою на цілі товариства.

Діяльність Жіночої Громади за той 1923-ий рік поплила так же жваво, як і в попередному. Правда, число членкинь змаліло. Реєстр членкинь виказував в тому році лише 37 імен, але це не спинило розмаху і не зменшило діяльності товариства.

Одною з перших справ, котрі взято під розвагу, було заложення Українського Червоного Хреста. В той час ще справа Східної Галичини не була вирішена і відтіля раз у раз приходили вістки про розрухи, арешти, масові інтерновання, то що. Предсідателька Скубова горячо заінтересувалась тим питанням і піднесла його раз і другий на зборах товариства. При тому пояснювала, що такий український Червоний Хрест стане дуже в пригоді на випадок якоїсь заверухи у ріднім краю та дасть можливість американським українкам приняти участь в визвольній боротьбі.

В тій справі скликано ширші наради з представників ріжних товариств, (1-го лютого 1923) і на них рішено справу спопуляризувати між українською іміграцією в Америці та почати організацію.

Постановлено видати відповідні розкидки, зажадати піддержки від ньюйорських організацій та підготувити санітарний курс. Вибрано членкинь, які мали порозумітись з українськими лікарями, які той курс вели б. Здавалось, що пічне діло на ширший розмір і що буде можливість гуртувати біля нього більше жіноцтва.

Тимчасом зайдли в громадському життю і в життю товариства події, які цю справу відсунули на дальший плян, а вкінці її поховали. Спочатку в самій Жіночій Громаді прийшло до ріжних непорозумінь, наслідком яких предсідателька Скубова зрезигнувала з уряду (23 березня 1923) і перестала принимати участь в працях товариства. Уступлення самої ініціаторки згаданого діла, яка ще кромі того, як воєнна сестра милосердія, мала досвід у тій справі, не могло остати без впливу.

Рівночасно також прийшла з Парижу вістка, що Східну Галичину віддано на все Польщі. Це рішення пригнобило всіх але крім того відібрало надію на можливість скорого визволення чи якоїнебудь зміни положення в старім краю. Вістки про розрухи притихли і Жіночій Громаді прийшло вернутися назад до своєї первісної праці — помочі потребуючим калікам, інвалідам та полоненим.

В тому році ще в лютім, перед уступленням пані Скубової, вислано 9 пакунків вживаної одягі до табору українських полонених в таборі Щепюрно, в Польщі, на руки лікарки Христини Сукачківської-Сушко, та 3 пакунки одягі і білля для родин полонених в таборі в Юзефові на Чехословаччині. Крім того грішми післано 150 доларів до Союза Українських Інвалідів у Львові. 25 доларів до Щепюрна на руки др. Скачківської на оплату мита за пакунки і раз 25 а раз 30 доларів до Каліша на руки генерала О. Удовиченка. Крім того передано інвалідам в Каліші 100 доларів через д. М. Соловського, який в той час поїхав до краю. Разом всі грошеві посилки до краю виносили в тому році 330 доларів. Близько сто доларів видано на оплату пересилки пакунків і грошей, на мита і опаковання.

Краєві організації, особливо ті, які одержали поміч, віднеслись до Жіночої Громади з глибо-

кою вдячністю. Інтерновані стрільці в Йосефові прислали сердечного листа на руки предсідательки Скубової, у якому піверджують одержання трьох пакунків ваги 114 кілограмів (біля 240 фунтів) у якому впевнюють, що „слова найщирішої падяки пливуть зі серця тих бідних жінок і дітей”, котрі „викинені злою долею з рідного Краю опинились дійсно в дуже скрутнім матеріальнім положенню”.

Знова „Українське Товариство Опіки над Інвалідами” у Львові в довшому письмі поквітувало одержання 500 долларів на будову дому і 100 долларів на поміч інвалідам (перша посилка з 1922 р.). При кінці того листа пишеться таке:

„З радістю витаємо відродження Вашого Товариства, як також Вашу жертвенну готовість несення нам помочі у так важнім, відвічальнім, виховуючім націю до відродження, обовязку. Із одушевленням приймаємо Вашу з нами співпрацю, сподіваючися, що Ваша готовість і щирість, хоч споза океану облекшить долю соткам нещасних Борців за нашу спільну Ідею, що завдяки Вашій праці, а жертвенности тамошнього свідомого українського Громадянства у княжім городі Льва стане небавом қонечна і корисна інституція, власний дім „Українських Інвалідів”, який після статута, по вимертю інвалідів по літах перейшов би на власність одної з львівських українських культурних інституцій”.

За те з таборів з Каліша і Щепюрна є лише прохання о поміч, але нема вістки, що з посилками сталося. А навіть пізніше, в 1925-ому році прийшли письма з питанням, що післано і коли, так що напевно не відомо, хто наші посилки одержав і як їх вжив.

Після уступлення п. Скубової, провід Жіночої Громади обіймила містопредсідателька панна Стефа Абрагамовська. В протоколах з того часу зафіксовано, що Жіноча Громада влаштувала чотири представлення, в тому числі „Вихованець” і „За Ідею”, весняний баль, продажу квітів біля церкви, Андріївські Вечерниці і багато дрібних зборок. Зборів відбулося п'ятнадцять. Від червня того року товариство примістилось у власнім льокали при 30 Іст 7-мій вулиці.

В 1923-ому році Жіноча Громада навязала та-
кож зносини з краєвими жіночими організаціями,
в тому числі зі Союзом Українок у Львові і з Укra-
їнським Жіночим Союзом у Відні. Ця переписка і
до певної міри співпраця продовжувались пізніше
на протязі дальших років.

1924

Як звичайно, при кінці 1923-го року, відбулись
річні збори, на яких стверджено, що в касі є 227
доларів і 31 центів, та на яких вибрано уряд на слі-
дувачий рік. Урядничками стали слідуючі:

Стефа Абрагамовська — предсідателька;

Марія Марусевич — містопредсідателька;

Пелагія Дембіцька — секретарка, (до мая; пі-
сля того Анна Мудра);

Текля Горбатюк — заступниця секретарки;

Анна Куликова — касієрка;

Антоніна Михальчукова — заст. касієрки.

До контрольної комісії вибрано Анну Мудру,
Марію Тимцюраківну і Марію Дідоху. Господинями
локалю зістали Марія Возняк і Анна Мудра.

Число членкинь в тому році знова змаліло. Ре-
єстр виказує вже лише 26 імен, між якими не видно
багато діяльних членкинь з минулих років. Напру-
жуєчая праця двох минулих років декого перевто-
мила, декого знеохотила, а декому знова таки до-
кучили ріжні напасті проти товариства з боку сво-
їх і чужих.

А все таки праця йшла і то доволі успішно. За-
раз на перших зборах в 1924-ому році (24-го січня)
стверджено, що товариство зібрало з виставленої
тоді театральної штуки поверх 150 долларів чистого
приходу, та що членкині заколядували 266 долларів
і 36 центів. Разом з оставшими з попереднього року
грішми в касі найшлось 633 долари і 87 центів.

Всі ті гроші постановлено вислати до краю, а
теж почалась підготовка дальшої праці товариства.
Рішено вибрати і пізніше вибрано чартер, намічено
плани підприємств і зараз же в перших місяцях
влаштовано баль, пізніше ще одну забаву та пред-
ставлення.

Ціль тих підприємств і збірок остала по давному та сама: поміч потребуючим в старім краю, а головно інвалідам. Даючи представлення „Ніч під Івана Купала”, Жіноча Громада в летючці-програмі ось так зясувала завдання своє і цілого громадянства супроти тих, хто потерпів в боротьбі за волю свого народа:

„Українці міста Нью Йорку! Будьте громадяниами і патріотами не тільки на словах та в піснях, але

СТЕФА АБРАГАМОВСЬКА

й на ділі. Не забувайте про тих, що поклали своє здоровля на вівтар визвольної боротьби нашого народу — Інвалідів. Не забувайте тих, чиї батьки і чоловіки понесли своє життя в жертву за свій Народ, за визволення Ваших братів, сестер, батьків і дітей з неволі!

„Їх саможертва кличе нас всіх не забувати самих борців, тепер немічних, або тих, кого вони лишили у великому горі, голоді, холоді, в хоробах.

„І Жіноча Громада міста Нью Йорку дає їм по своїм силам допомогу та кличе Вас всіх допомогти її зробити ту допомогу більше численною, більше широкою...”

Рівночасно Жіноча Громада переписувалась зі старокраївими організаціями в справах, звязаних з її допомоговою працею, а теж і в інших. Найживіша переписка була з Союзом Українок у Львові та з Українським Жіночим Союзом у Відні. Темою переписки були справа протесту проти польського поліційного терору, котрий в той час виявився вбивством Ольги з Левицьких Басарабової в польській тюрмі у Львові (12 лютого 1924), та справа висилки делегатки на конгрес Жіночої Ліги Мира і Свободи, що відбувся в травні того року в Вашингтоні.

У першій справі Українська Жіноча Громада скликала протестаційне віче, котре відбулося 6-го квітня в залі Українського Народного Дому в Нью Йорку. Віче відбулося при великому здзвізі народу, головно жінок. Промовляли на ньому дд. Лотоцька, Лисякова, одна американка та одна чешка. На вічу ухвалено також відповідні резолюції, в котрих, між іншим, було сказано слідуюче:

„1) Українське жіноцтво м. Нью Йорку не може найти слів для напітановання рафінованого варварства, з яким польські державні органи туртурували та замучили на смерть бл. пам. Ольгу Бесарабову, високоідейну і видатну українську громадянку, котра стояла остроронь від активної політичної діяльності і єдиною виною якої було те, що вродилася, жила і вмерла українкою. Українське жіноцтво м. Нью Йорку пятнует так звану польську республіку, де подібні урядові морди як вказують інтерпеляції навіть польських послів в польськім соймі, є на порядку дневнім, як організацію національного бандитства, яка є чорною плямою на карті Європи, нещастем народів, які нещасним ходом долі попали в кігті сеї організації та вічним соромом для тих великих потуг світа, котрі отсю організацію наці-

нального бандитизму мало що не в центрі Європи створили і піддержували.

2) Українське жіноцтво присягає само і взыває увесь український народ по обох боках океану ненавидіти всею душою і всім серцем отсю темну державу організованого морду, скритовбійства, насильства і грабунку, поборювати її всіми способами, які є лише в людській силі, аж доти, доки отсей жорстокий паразіт не розпадеться і не згине з лиця землі. Українське жіноцтво присягає виховати своє молоде покоління в непримиримій ненависті до диких польських гнобителів та взыває українців-мушин пімстити за смерть бл. пам. Ольги Бесарабової так, щоби се було відстрашуючою осторогою для посіпаків польського державного бандитизму.

3) Українське жіноцтво м. Нью Йорку рішає звернутись з протестом проти рафінованих польських звірств до правительства Злучених Держав, яке є морально одвічальне за віддане Галичини на поталу Польщі, а тим самим морально одвічальне за звірські акти, поповнювані там польськими владствами."

В справі делегатки до Вашингтону звернувся був до Жіночої Громади львівський Союз Українок листом з 2 лютого 1924 р., у якому писалось в тій справі слідуюче:

„Цього року відбудуться в Америці великі жіночі конгреси, а саме в маю у Вашингтоні буде Конгрес Міжнародної Жіночої Ліги Мира і Свободи, а здається в червні конгрес Міжнародної Жіночої Ради. Ми є членами обох тих організацій і лежить в інтересі Українок, щоб вони на обох конгресах були численно заступлені. Такі конгреси були числено заступлені. Такі конгреси є незвичайно відповідним тереном для пропаганди української справи, а також скріпляють наші звязки з міжнародним жіноцтвом. Не знаю, чи буде можливо котрій з нас поїхати на конгреси; перешкодою є великі кошти і труднощі з пашпортом. На конгресі Ліги Мира і Свободи (Вашингтон, май) запросили Американки дві Українки на свій кошт. Чи хто поїде, не знаємо. На всякий випадок треба, щоби Українки емігрантки, що живуть в Америці, зацікавились ти-

ми конгресами і взяли в них участь. Будьте ласкаві, Впов. Пані, подайте нам назвиска і адреси кількох пань, інтелігентних, жінок з громадським виробленням і обзняйомлених з працею вище згаданих міжнародніх організацій, котрі могли би взяти участь в конгресах як делегатки українського жіноцтва. Ми переслалиби їм повновласть від Української Секції Ліги Мира і Свободи і від Української Жіночої Ради....". Підписано: Мілена Рудницька, містоголова Союза Українок.

В тій справі рішено порозумітись з Жіночою Громадою в Ньюарку та помогти фінансово делегації з краю. Також постановлено призначити від себе одну делегатку. З тих рішень, однаке, нічого не вийшло, тому що поки про них повідомлено Союз Українок і поки відтіля наспіла відповідь, до Америки приїхала делегатка краєвого жіноцтва, призначена здається віденською Жіночою Радою. Ця делегатка, доктор Надія Суровцева, не вважала потрібним порозумітись з українськими жіночими організаціями в Америці і весь час свого побуту тут перебувала в товаристві членів американської комуністичної партії. З ними і від їх імені вона влаштувала навіть кілька агітаційних віч, у яких заохочувала присутніх до признання совітської влади, після чого відіхала на Радянську Україну. Там большевики її зразу радо приняли і витали, а за кілька років розстріляли.

В 1924 році Жіноча Громада вислава до краю слідуючі жертви:

Українським Інвалідам у Львові післано на будову дому \$400.00 і \$100.00 на харчі; 30 долярів післано полоненим в Каліші і 25 долярів військовим немічним у Відні. Також післано 81 долярів і 91 центів українським політичним вязням у Львові і 10 долярів на Наукове Товариство ім. Шевченка. В цьому ж році членкині товариства зібрали і переслали до Львова і Каліша кілька пакунків з біллям та одягом. Пересилка тих грошей і пакунків коштувала біля 75 долярів, так що в тому році Жіноча Громада видала на підмогу старокраївим установам і людям поверх 750 долярів, не рахуючи білля, одягів і харчів. Кромі того частину оплати за

пересилку пакунків покрив Союз Українських Товариств в Нью Йорку з приходу з Листопадового Концерту.

Цю суму зібрано, як звичайно, з підприємств, збірок, пожертв членкинь і вкладок. В тому році відіграно представлення „Суєта”, „Панська Хворість”, „Катерина Чайківна”, і „Ніч під Івана Купала”, та влаштовано одно віче, баль, дві вечеринки та на спілку з іншими товариствами один пікнік. Зборів відбуто 12. На загал, рік цей був оживлений і праця йшла жваво і — як це видно зі звіту — успішно.

РІК 1925.

В 1925 році управа Жіночої Громади була в руках слідуючих членкинь: Стефа Абрагамовська, голова; Евгенія Гайда, секретарка; Текля Горбатюк, заступниця секретарки; Марія Дідоха, касіерка; Антоніна Михальчук, заступниця касіерки.

До контрольної комісії війшли: Марія Костецька, Марія Возняк і Анна Мудра.

Членкинь в тому році мала Жіноча Громада 28. Настрій в товаристві остав той самий, що й минулого року і праця йшла теж завзято. Поміч інвалідам, вязням і полоненим остали й надалі головною метою заходів товариства. Кромі того раз у раз виринали нові справи та потреби, котрі по змозі заспокоювано.

В тому ж році виринула знова справа висилки делегатки українського жіноцтва на конгрес Міжнародної Жіночої Ради у Вашингтоні. Українські жіночі організації в краю і на європейській еміграції почали в тій справі переписку з ріжними тутешніми товариствами і приватними особами і зразу годі було вияснити, що і як.

Між іншими, Жіноча Громада одержала в тій справі від товариства ім. Ольги Кобилянської в Саскатуні слідуючу відозву, у якій так пояснені завдання зїзду і участі українок в ньому:

„В маї с. р. у Вашингтоні має відбутися зїзд Інтернаціональної Жіночої Ради. Подібні зїзди відбуваються що року, по черзі в ріжних державах.

Інтернаціональна Жіноча Рада складається з окремих жіночих рад, які провадять свою окрему

роботу і які потім об'єднуються і Інтернаціональну Жіночу Раду, для полагодження спільних інтересів і завдань.

Є і Українська Національна Жіноча Рада, яка старається обняти під свій провід як можна більшу скількість українського жіноцтва. Метою української Національної Жіночої Ради є головним чином дбати про визволення рідного народу, та про поліпшення долі української жінки і дітей.

Робота Української Національної Ради в Інтернаціональній Жіночій Раді зводиться по більшості до ознайомлення світового жіноцтва з правдивим положенням української справи, до знайомлення його з тими ненормальними, жахливими умовами в яких доводиться жити українським жінкам і дітям під чужою окупацією. На зіздах Інтернаціональної Жіночої Ради наші делегатки завжди стараються внести свій протест проти чужої окупації, проти чужого насильства. Стараються заводити знайомства з видатнішими жінками інших національностей і при їх допомозі подавати відомості до чужої преси. Стараються заводити зносини з тими жінками, які мають стосунки з Червоним Хрестом чи іншими благодійними установами і добувають від них допомогу. І по більшій часті се нашим жінкам удається. Вже багато разів жінки допомагали нашим нещасливим галодним сестрам.

Завязуванням таких зносин, наші жінки приносять велику користь рідній справі, і участь наших делегаток на інтернаціональних зіздах є дуже потрібна. Ми ще в такому становищі що нам скрізь і всюди треба нагадувати про себе, про свій нарід про свою справу і ми мусимо використовувати кожну світову трибуну з якої ми могли б бодай словом пригадати про себе.

Тому і цього року у Вашингтоні ми мусимо мати свою бодай одну представницю.”

Подібні відозви та листи в тій справі наспілі теж до пані Скубової, до деяких мужеських товариств та до редакцій українських газет.

Щоб справу устійнити, Жіноча Громада скликала на 5 квітня того року ширші наради, у яких,

кромі членкинь товариства, взяли ще участь представниці жінок при Українськім Демократичнім Клубі, пані Юлія Яремова, представниця Жіночої Січі панна Катерина Шутаківна, пані Олена Лотоцька з Джерзи Ситі та пані Юлія Шустакевич з Вудгейвен, Лонг Айленд.

Предсідателька С. Абрагамовська пояснила зібраним коротко ціль нарад і підчеркнула те завзяття, з яким українські жінки в старім краю добиваються собі рівноправності в міжнародних організаціях і тим самим помагають українській справі. Обов'язком американських українок повинно бути помогти старокраєвим організаціям фінансово у висилці делегатки, а теж вислати на згаданий конгрес представницю від себе. Після того пані О. Лотоцька пояснила обширніше завдання Міжнародної Жіночої Ради і після дискусії рішено позичити між членкіннями Жіночої Громади 250 доларів на оплату подорожі другої делегатки з краю (одна мала приїхати на кошт американського комітету, якого головою була пані Джейн Аддамс). Також постановлено вибрати окремий „Конгресовий Комітет”, котрий мав заняться приняттям делегаток і взагалі участю українок в згаданому конгресі. В склад комітету війшли: пані Юлія Шустакевичева — голова, пані Олена Лотоцька — секретарка і панна Катрія Шутаківна — касієрка.

Цей комітет зайнявся наложеніми на нього справами і проіснував аж до часу відізду делегатки. Пізніше він став завязком американського Союза Українок.

Справа з конгресом не вийшла однаке так, як зразу думали. Поляки не дали краєвій делегатці візи і відтіля ніхто не приїхав. За те від українських емігранток в Європі приїхала Ганна Келлер-Чикаленко з повновластями заступати всі українські жіночі організації. Від українського жіноцтва в Америці виделеговано паню Юлію Яремову і паню Лотоцьку. Кромі того на зїзді були ще панни Іванка Скубівна як пресова агентка і Йосифина Яремівна як гість.

Після зїзду пані Келлер-Чикаленко відвідала Жіночу Громаду і познакомилась з її діяльністю, а

також склала звіт на загальнім вічу в Українськім Народнім Домі. Для неї влаштовано привітання, а після її відізду затіснилися звязки між краєвими організаціями українських жінок і американськими.

Тут почав свою працю Союз Українок і Жіноча Громада вступила в його члени.

Грішми, висланими на приїзд делегатки з краю, розпоряджено так, що 150 долярів призначено на поміч інвалідам, а 100 долярів на поміч голодуючим. Цю суму розділено по рівному між оба тодішні допомогові комітети у Львові. Кромі того в січні вислано знова кілька пакунків до Каліша і до Львова тамошнім інвалідам і полоненим. Намір вислати теж дещо інтернованим в Румунії воякам української армії не вдалось здійснити через дуже утруднену комунікацію з Румунією і через тамошню цензуру та мита. Пізніше післано ще сто долярів львівським політичним вязням і 10 долярів Анастазії Саличів. Також, очевидно, оплачено затягнений в членкинь довг на приїзд делегатки.

Фонди здобувано по старому: представленнями („Старий Закал”, „В Тенетах”, „Ніч під Івана Купала”), двома балями, вечерницями, продажею цвітів і пікніком. З тих всіх приходів вжито на старокраїв потреби, включно з оплатою посилок, поверх \$450.

РІК 1926.

Управа товариства на 1926 рік остала та сама, що попередного, лише що місце секретарки обіймила пані Пелагія Дембіцька. Членкинь в Жіночій Громаді було в тому році 34, та діяльність була далеко не та, що попереднimi роками.

На ціле українське громадянство в Нью Йорку і здається в цілій Америці налягла якась не то зневіра, не то байдужність. Трудно було скликати людей на збори, чи влаштувати якесь підприємство. На той час припадає теж спроба влаштувати в Нью Йорку постійний, на пів професійний, український театр, через що відпало головне жерело приходів Жіночої Громади: театр відігравав свої штуки в тому самому Народному Домі, де раніше Жіноча Громада давала представлення, так що з одного боку робив конкуренцію, а з другого занимав майже постійно одиноку українську залю в Нью Йорку.

УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ГРОМАДА В НЮ ЙОРКУ В 1926 Р.

Мимо того товариство спромоглось на дві виставі „Суєти”, котрі не дали належного приходу. Те саме було й з обома влаштованими балями і з концертом, котрий відбувся 5 грудня в пяті роковини засновання Української Жіночої Громади. Прибутки були все невеликі, а деколи бував і недобір.

Кромі того товариство мусіло ще сплатити решту довгу, затягненого на приїзд делегатки з краю та на інші видатки, звязані з міжнародним жіночим конгресом минулого року. Наслідком тяжкого матеріального стану прийшло зрезигнувати з власного локалю і влаштувати збори в одній з менших комнат Народного Дому.

Через те також змаліла поміч Жіночої Громади старому краєви. В 1926 році вислано до краю лише 25 доларів до Союза Українок на посильку делегатки на міжнародний зізд в Парижі, 15 доларів як дар для письменниці Ольги Кобилянської і 10 доларів на приватну українську школу в Перемишлі. Кромі того призначено з каси товариства 10 доларів на поміч страйкуючим робітникам в Пасейку. Самі членкині між собою зібрали 20 доларів як свої особисті вкладки до львівської „Проросвіти”. У слідуючий рік Жіноча Громада перейшла маючи в касі всього 77 центів...

РІК 1927.

Не краще пішли справи і в 1927 році. Ліста членкинь, котрі поплатили свої вкладки, виказує вже лише 11 назвиск. В касі, як згадано, було лише 77 центів. Прийшло відказатись від окремого помешкання і не було можливості розвинути працю. В цілій українській кольонії в Нью Йорку пішли тоді ріжні непорозуміння, сварки і інтриги відбились також на діяльності інших товариств. Декому могло здаватись, що Жіноча Громада тої своєї і тої загальної кризи не перетримає.

Тимчасом якось перетримала, мимо того, що почала новий рік якось „не так”. Вибрана на річних зборах предсідателька Василина Морфей виїхала за кілька тижнів з Нью Йорку і треба було вибрати нову. Мимо ріжних особистих перешкод,

згодилася нею бути панна Стефа Абрагамовська. Інші членкині управи були слідуючі:

Стефанія Ковбаснюкова, секретарка; Марія Дідоха, А. Мулик і К. Берків членкині контрольної комісії.

Цей невеликий гурток повів працю, як міг. Влаштовано три представлення, одно з них („Орися”) в Брукліні, два балі та продаж квітів біля трох українських церков в Нью Йорку. Частину приходу з одного балю призначено знова на страйкуючих в Пасейку; влаштувано збірки на галицьких інвалідів і на журнал „Жіноча Доля” в Коломії, при чому заохочувано членкинь, щоб собі його передплачували.

ОЛЕНА КРЕЧКІВСЬКА

і львівській „Просвіті”, якої Жіноча Громада стала членом (\$20.).

В жовтні 1927 року померла перша містопред-сідателька Жіночої Громади, бувша артистка українського театру, пані Олена Кречківська. Невеличка громадка членкинь товариства відвела 11 жовтня покійну на місце останнього відпочинку, поклавши на її могилу вінець, з жалем прощаючи щиру робітницю, котра разом зі своїм покійним чоловіком (помер в 1925 р.) поклава великі заслуги для розвою українського театрального мистецтва в Америці.

Того року, як відомо, страшна повінь навістила була Галичину. Жіноча Громада почала акцію за збіркою одяжі і білля для поводян і при кінці року заготовила три великі паки і 18 менших пакунків до висилки. Сама висилка стала щойно з початком слідуючого року.

Грошеву підмогу в тому році післано лише інвалідам (\$27.00)

Покійна О. Кречківська, з дому Стечинська, уродилась в 1888 році. До Америки приїхала в 1912 році. Обоє з чоловіком багато працювали в українських театральних гуртках, зразу при церкві св. Юра, а опісля при товаристві „Українська Бесіда”. Оставили четверо дітей, з котрих двоє живе в Європі, а двоє (дочки Надію і Любку) взяли за свої діві американські родини.

При кінці року праця в товаристві оживила. Здається оживила її катастрофа повені в краю і розвинена тоді живійша акція по всій американській Україні. Доказом цього оживлення може бути незвичайно обильна збірка білля, а також факт, що Жіноча Громада перейшла в слідуючій рік з 160 долярами і 15 центами в касі.

РІК 1928.

На 1928 рік вибрано до управи слідуючих членкинь: Пелагія Дембіцька — предсідателька, Олеся Шевчуківна — секретарка, Юлія Марущаківна — касієрка.

В контрольній комісії остали на далі М. Дідоха, А. Мулик і К. Берків.

Членкинь в тому році було в товаристві 16. Всі вони напружили свої сили, щоб вислати призбирану одежду потребуючим. Була це доволі тяжка праця і заняла багато часу. Накінець всі посилки опаковано і заслано до Львова. За саму пересилку прийшло заплатити тоді \$153.40.

Цей труд неначе то вичерпав енергію товариства. Пізніше влаштовано вже лише одно представлення (повторення „Проклятої Доні”) і один пікнік, а й той на спілку з іншими товариствами. Ясно, що й приходів з того не було багато, а тим самим і небагато було помочі. Взагалі вислано того року лише 38 долярів до „Жіночої Долі” (передплата і на календарі), 10 долярів вкладки від товариства і членкинь до „Просвіти” і зложено на вічу в Купер Юніон в Нью Йорку 10 долярів на оборону засуджених на смерть Атаманчука і Вербицького. На цьому вічу промовляла теж панна Стефа Абрагамовська від українського жіноцтва.

РІК 1929.

В склад управи війшли на 1929 рік слідуючі: Стефа Абрагамовська — предсідат., Пелагія Дембіцька — секретарка, Юлія Муращуківна — касієрка.

Анна Мулик, Марія Дідоха і Катерина Берків остали і на далі в контрольній комісії.

Членкинь в тому році було більше, бо разом 20, та праця мимо того не оживилася. У великій мірі причинилося до того розбиття в цілій ньюорській громаді, де партійні загострення виявились не так в більше завзятій праці, бодай кожна група для себе, а в перешкоджуванні одного гурта другому.

В .такій .атмосфері Жіноча Громада спромоглася всого на одно підприємство, а то на виставлення штук „Трьох до Вибору”. Успіх з вистави був невеликий.

Впрочім збирало доволі точно місячні вкладки та добровільні датки. З тих збірок, а також з оставших з попереднього року 68 дол., зложилася сума 124 долари, котру вислано до краю. З того 78 доларів (\$50 з товарицької каси як член-

ська вкладка Жіночої Громади, а від 28 членкинь) післано на фонд „Рідної Школи” до Львова, 10 доларів до товариства „Просвіта” там же, як вкладку за товариство і за чотири членкині, а 36 доларів до видавництва „Жіноча Доля” в Коломії на журнал і за календарі.

В тому ж році була в Америці українська сенаторка з Галичини, пані О. Кисілевська, що рівночасно є редакторкою „Жіночої Долі”. Вона обіхала кільканадцять місцевостей в Сполучених Державах і в Канаді, витана всюди радо українським гро-

ПЕЛАГІЯ ДЕМБІЦЬКА.

мадянством, головно жіноцтвом. Була теж гостею і Жіночої Громади на вечері, влаштованій в її честь нашим товариством на спілку з відділом Союза Українок в Бронкс. Шановна гостя дуже цікавилась працею Жіночої Громади і пізніше, вернувшись до краю, помістила в „Жіночій Долі” (число 1—2, січень 1930) досить обширний звіт з її діяльності, складений і переданий її управою товариства.

РІК 1930.

До попередніх причин, через котрі діяльність Жіночої Громади ослабла, прилучилось загальноамериканське безробіття, так що товариство лише з трудом вдержалось при існуванні і вело сяку-таку працю. Управа товариства остала та сама, що в минулому році, членкинь було 14.

З початком січня зібрано і вислано до Львова на Дім Інвалідів сто долярів. 25 січня устроєно в Народнім Домі вечерниці, котрі принесли одначе недобір. Пізніше було трудно що почати, а коли предсідателька виїхала літом з Нью Йорку, то взагалі відложено працю аж на осінь.

В осені прийшли вістки про страшні польські знищання над українцями, про напади, побиття, арешти і тортури, взагалі про цілу жорстоку „пацифікацію”. Жіноча Громада постановила взяти участь в протестаційних маніфестаціях і взагалі прилучити свій голос до організованих противольських виступів української еміграції.

В грудні вернула до Нью Йорку пані Марія Скубова, що їздила до краю і там була саме в час найбільше жорстокої розправи польських посіпак з українцями. Жіноча Громада запросила її на свої збори і пані Скубова представила обширно страшну картину польської господарки на українських землях і польських знищань. Це немов оживило товариство. Членкині відчули потребу більше активної праці у той тяжкий час і така праця дійсно почалась у слідуючому, 1931 році. На згаданих вище зборах зібрано також гроші на покриття коштів пересилки одягу до дівочого захисту у Львові.

УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ГРОМАДА В НЮ ЙОРКУ В 1931. РОЦІ.

РІК 1931.

Зараз в січні Жіноча Громада помогла пані Скубовій у влаштуванні Святого Вечера для студентів Колюмбійського Університету і учнів вчительської школи, котрі хотіли познакомитись з українськими різдвяними звичаями. Цей вечір відбувся в присутності 150 американських гостей в залі школи балетмайстра Авраменка і на ньому принимано присутніх українськими святочними стравами та представлено їм на сцені справжній „Святий Вечір” з всею обстановкою, стравами, колядниками, побажаннями, і колядами.

АННА МУЛИК.

На цей, 1931 рік вибрано слідуючий уряд: Марія Скубова — голова, Анна Мулик — містоголова, Антоніна Лятишевська — касієрка, Пелагія Дембіцька — секретарка.

Пелагія Дерех, Юлія Піщак і Юлія Гомліцька — членкині контрольної комісії.

В січні Жіноча Громада спровадилась до своєго льокалю та влаштувала сходини членкинь кожного четверга. На одних сходинах рішено

лаштувати у власній домівці базар з розпродажею українських вишивок, частин одежі, різьблених народних виробів і т. п. Базар цей перепроваджено на протязі 5 тижнів, а з приходом з нього закуплено і роздано кошики з харчами і свяченим 47 потребуючим українським безробітним родинам в Нью Йорку. Частину харчів пожертвували при тім деякі українські громадяне, особливо д. Стасюк.

Перед відомим виступом школи танців В. Авраменка в Метрополітен Опері Жіноча Громада на протязі трьох днів заходила біля приїзжих з про-

вінції танцюристів, помагаючи їм найти приміщення, готуючи перекуски, то що.

В той час Жіноча Громада навязала звязки з американською жіночою організацією „Про Америка”, котра має на меті знакомити корінно-американське жіноцтво з побутом і культурними надбаннями жінок-імігранток. Вислідом того звязку був „Український Тиждень” на виставці того товариства в „Гренд Сентрел Палас” в Нью Йорку та пізніша постійна українська вистава в цьому ж будинкові, котра триває ще й досі (грудень 1931 р.). Подрібний опис тих обох вистав находиться на другому місці цего Альманаха.

Жіноча Громада влаштувала приняття для зїзду „Стрілецької Громади” 30 травня ц. р., на якому членкині виступили в одягах сестер жалібниць; містопредсідателька Анна Мулик привітала ветеранів української війни промовою, кажучи, що говорить до них в заступстві тих матерей, що їх колись посылали на війну за Україну. Переведено також в той день по церквах збірку на інвалідів.

Юлія Піщак.

В липні рішено відсвяткувати при кінці року 10-літній ювілей Жіночої Громади, між іншим, також виданням цого Альманаха. Вибрано для того редакційну комісію в склад якої війшли С. Абрагамовська, Ю. Піщак і Л. Придаткевич та зібрано на ту ціль, як позичку, по 50 доларів від членкинъ Абрагамовської, Муликової і Мандзій. Решту коштів згодилась покрити членкиня редакційної комісії Юлія Піщак.

Рішено також підготовити на зиму санітарні курси для членкинъ на взір Червоного Хреста.

Кромі згаданих вище підприємств, товариство влаштувало ще одні вечерниці і кілька збірок поміж своїми членкінями. Прибутики з тих підприємств пішли частинно на покриття коштів і видатків Жіночої Громади, а частину вислано на ріжні старокраїв потреби. І так вислано: 10 долярів на політичних вязнів, 35 долярів на захист для дівчат-сиріт у Львові, і 25 долярів на інвалідів. Кромі того приготовлено до висилки до львівського сиротинця одежду, зібрану ще кілька років тому Союзом Українок.

В серпні почалися приготування до святковання ювілею Української Жіночої Громади і до видання ювілейного Альманаху.

Здається буде на місци, коли в цьому ювілейному році подамо також список членкінь, котрі находяться в нашому гурті і з котрими починаємо нове десятиліття. Ось вони:

Абрагамовська Стефа, Абрамчук Н., Берків Катерина, Близнак Марія, Гаврищенко Павлина, Гомліцька Юлія, Дембіцька Катерина, Дембіцька Пелагія, Дерех Пелагія, Дідоха Марія, Довгелло Марія, Йосик Анна, Кулик Анна, Кушнір Анна, Кушнір Софія, Либа Анна, Лятошевська Антоніна, Мандзій Анна, Мандзюк Ольга, Мулик Анна, Муращук Юлія, Піщак Юлія, Придаткевич Лідія, Сивець Анна, Скуба Марія, Сьомкайло Текля, Чайка Марія, Ярема Юлія, Гринівська Ірина.

Так виглядає праця нашого товариства на протязі 10 років. Дальше подаємо фінансовий звіт з нашої роботи, котрий рік за роком і місяць за місяцем подає прибутики і розходи Жіночої Громади. Нехай з тих звітів українське громадянство, а особливо українське жіноцтво, осудить, чи ми працювали як належить. А тих, хто й того не зробив, хай ці звіти заохотять і навчать, що для праці в користь свого народу не треба нічого більше, лиш трохи почуття обовязку, трохи любови до своєї нації і трохи доброї волі. Коли те все є, то і способи найдуться, так як ми їх находили через десять літ і як думаємо і надалі находити.

ГРОШЕВИЙ ЗВІТ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ГРОМАДИ за час від 1921 до 1931 р.

В попередному звіті, котрий представляє діяльність Української Жіночої Громади на протязі минулого десятиліття, зазначено теж в кожному році, як наше товариство сповняло своє завдання допомоги старому краєви. Цей грошевий звіт і включені в нього таблички з приходами і росходами товариства, мають знова на цілі представити рік за роком не лише фінансову господарку, але теж, так сказати б, матеріальну, цифрову, сторінку тої праці, котра описана на попередніх картках. Кожна цифра в тому звіті, кожна посилка і кожна збірка, це показчик не лише прибутку і росходу, а теж і вложені в той прибуток праці та виказаної тим росходом допомоги. Одсим словом, цей грошевий звіт не є окремим справозданням, а нерозривним доповненням і конечним поясненням того, що вже сказано про нашу працю.

Складений цей грошевий звіт в такому порядку. Перших двадцять табельок виказують місяць за місяцем скільки було приходів і які були видатки кожного року. Ці таблички зроблені по змозі стисло і через те деякі приходи та видатки подані разом, не відрізнюючи, наприклад, яке підприємство дало якийсь прихід, чи як виглядала якась збірка. Так само у росходах деякі видатки позбирані в одну рубрику, щоб занадто звіту не розтягати.

Для пояснення, однаке, треба зазначити, що під назвою „підприємства” заховані представлення, балі, вечерниці, концерти і пкніки. В одній рубриці з колядою і збірками поміщені приходи з продажі цвітів під церквами, збірки на вічах, та збірки на лісти між не-членами Жіночої Громади. Збірки самих членкинь поміщені в окремій рубриці. Де було можливо, там важніші позиції у збірних рубриках зазначені звіздочкою, котра вказує цифру приходу чи видатку, що відноситься до зазначеної назви. Збірка з коляди звичайно вписана в січні кожного року, так що її окремо не зазначуємо.

Всі посилки до краю подані в тих табличках разом. За те на кінці цего звіту подана окрема табелька, у котрій подрібно зазначено, скільки грошей в котрому році вислано кожній зі запоможених установ чи осіб.

ПРИХОДИ.

	Січень	Лютий	Берез.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Верес.	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
1921													
Датки членкінъ													
Вкладки													
Разом													
1922													
Предст., балі, віче	158.00	66.00											
Збріки, колядка, віче	166.00		85.09	120.00	3.50								
3.25				23.00	1'40								
Дат. членкінъ		3.25		3.80	1.00	13.00							
Вкладки				6.25	3.50	4.25							
Базар					1075.66	6.25	4.00						
Разом	327.25	66.00	3.25	85.09	153.05	1075.66	17.25	6.25	136.00	337.50	27.25	154.50	2,388.95
1923													
Предст. і вечериці													
Вкладки													
Жерзви членкінъ													
Продаж книжок, фотографій і інші													
Коляда; день цвітів*													
5.00													
300.00													
Разом	305.00				10.00	4.00	115.90	5.00					
1924													
Вистави, балі, забави	-	404.25	46.00	73.23	147.50	143.99	86.75	67.50					
Коляда, збріки, віче*	-	266.36		11.50	*73.66								
Жерзви членкінъ	-	11.00		3.00									
Вкладки				2.25	10.00		8.50	25					
Відзнаки і інші приходи				21.10	3.00		2.00						
Разом	681.61	46.00	110.58	234.16	143.99	97.25	67.75		230.98	33.07	15.00	118.64	1,779.53
1925													
Вистави, балі, забави	-	151.25	34.25	111.55	17.50	313.55	28.60	63.50	11.50	101.40	7.50	17.50	858.10
Коляда; збріки; день		150.05	38.25	34.52	4.50	10.25	8.25	4.00					
цвітів*				7.75				3.75					
Вкладки								7.00	*260.00				
П. значка* і інші приходи													
Разом	301.30	80.25	157.07	27.75	321.80	4.335	323.50	15.00	101.40	26.00	20.75	69.00	1,490.67

Р О С Х О Д И.

	Січень	Лютий	Берез.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Верес.	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
1922													
Кошг підприємств -----	166.00	5.00	40.00	115.00	102.00	150.00	500.00	112.00	160.75		112.00		652.75
Посилки до краю -----		1.00	11.50	18.50		3.50	25.00						695.00
Опл. посил. і опаков.			45.00										41.00
Други і оголошення*													63.50
Заява на збори і інші витрати -----			3.80	4.50	1.50	2.50	2.00	82.50	32.75	1.00			130.55
Базар -----				683.00									683.00
Разом	166.00	6.00	70.00	105.80	732.50	155.00	2.50	639.00	243.25	32.75	113.00		2,265.80
1923													
Кошг підприємств -----						89.50					205.90		411.40
Посилки до краю -----		180.00	50.00	40.00	100.00								330.00
Пересилка і опаковання		59.73		16.25	2.00								99.73
Други, цвіти, Фотогр. -----	20.00		1.00										44.25
Заява і помешкання -----	1.00												
Разом	21.00	239.73	50.00	57.25	102.00	89.50	30.00	30.00	154.00	30.00	235.90	30.00	1,059.38
1924													
Кошг підприємств -----	251.60	105.00	21.30	178.43	65.00	78.25		60.00	95.00				749.58
Посилки до краю -----	400.00	6.00	10.00	50.00	30.00			173.66					658.66
Пересилка і опаковання	20.00	30.00	15.00					60.00					76.00
Помешкання -----	30.00												315.00
Віче, чартер, друки і опал -----				50.00	35.00	22.50			24.50				132.00
Разом	601.60	141.00	61.30	243.43	180.00	100.75	30.00	120.00	293.16	30.00	30.00	30.00	1,961.24
1925													
Кошг підприємств -----	160.20	6.00	105.25	246.00	10.00			15.00	58.50	2.00			51.00
Посилки до краю -----			135.00	20.75				250.00	10.00				653.95
Пересилка і опаковання	8.60												415.00
Делегатка до Вашинг.													41.35
І Союз Українок -----													
Помешкання -----	30.00	30.00	30.00										50.50
Зворот позички -----	11.00												202.00
Друки і огол.	21.80												42.00
Разом	231.60	36.00	291.00	39.25	311.80	49.00	15.00	340.00	93.50	30.50			79.85
													97.00
													1,534.65

ПРИХОДИ.

РОСХОДИ.

39

ПРИХОДИ.

	Січень	Лютий	Берез.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Верес.	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
Коляда -----	52.00												52.00
Вкладки -----	12.00	11.00	12.25	15.00	10.25	11.65	3.00	3.10	3.75				49.90
Лагки членкинв -----	15.00	21.00				44.28		40.65					87.75
Збірки -----													65.28
Баль; Базар*; Виграшка	54.00	3.50	*310.46			10.00		200.00					377.96
Позичка на книжку -----													200.00
Разом	100.00	65.00	15.75	325.46	10.25	58.93	10.00	203.10	44.40				832.89

РОСХОДИ.

	Січень	Лютий	Берез.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Верес.	Жовт.	Лист.	Груд.	Разом
Кошт підприємств -----	25.00	2.00	2.65	284.51	41.60	37.53		20.00	5.00				.416.29
Посилки до краю -----	25.00	25.00	20.00		25.00								72.00
Чинш за помешкання -----	25.00	22.00	25.00										72.00
Дружи, огол., фот. і ін.	9.75	9.75	32.81	23.00			10.00	50.00	30.00				85.56
Книжка (Ю.В. Альм.) -----													80.00
Разом	12.00	84.75	57.46	332.51	61.60	62.53	10.00	70.00	35.00				725.85

ЗІСТАВЛЕНИЯ.

Слідуюча таблиця представляє зіставлення всіх приходів і розходів Жіночої Громади по рокам і по важкішим видаткам. Вона ще більше скручена, ніж попередні таблицки, тому що кожний, кому інтересна якась подробиця, зможе про неї довілятись чи то з загального звіту, чи з річних таблицок.

У тому зіставленні подані рік за роком цифрові данні з діяльності товариства. Також рік за роком порівнані приходи і розходи і надвишка, котра оставалася на слідуючий рік. В 1931-ому році цифри ті доведені лише до кінця вересня, тому що вже тоді віддано цей Альманах до друку і не можна було ждати на дальші данні. Прихід з 1921 року повторений в рубриці „Разом”, тому що його не вчислено в приходах років. Іого треба розділити між рубрики „Вкладки” (\$6.75) і „Датки членкін” (\$26.00), так що відносні суми будуть: перша — \$425.72, а друга — \$360.90.

ЗІСТАВЛЕНИЯ ПРИХОДІВ ЖІНОЧОЇ ГРОМАДИ ЗА ЧАС ВІД 1921 ДО 1931 Р.

	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	РАЗОМ
Підприємства	933.75	1,184.44	1,288.34	858.10	926.95	471.48	174.12	80.10	77.25	67.50	5,596.03
Коляда, збори, віча	331.49	361.15	378.52	304.32	145.50	225.89	10.00	38.00	100.00	117.28	2,012.15
Датки членкін	53.05	17.00	15.00	65.00	61.10	36.00	32.00	37.00	18.00	87.75	334.90
Вкладки	43.50	33.25	71.57	54.25	51.00	28.50				49.90	418.97
Базар*; позичка	*1,027.26			260.00	14.00	8.00	2.25	36.00	1.00	510.46	1,797.72
Продаж кн., журн. і ін.		11.35	26.10							98.70	
РАЗОМ	2,389.05	1,141.19	1,779.53	1,490.67	1,188.45	794.97	254.37	191.10	196.25	832.89	10,238.47
Надвишка з попер. року	**32.25	155.50	227.31	45.60	1.62	77	117.03	68.26	18.46	12.96	32.25
ЗАГАЛЬНИЙ ПРИХІД	2,421.30	1,296.69	2,006.84	1,536.27	1,190.07	795.74	371.40	259.36	214.71	845.85	10,290.72
РОСХІД	2,265.80	1,069.38	1,961.24	1,534.65	1,189.30	678.71	303.14	240.90	201.75	725.85	10,170.72
Надвишка на слід. рік	155.50	227.31	45.60	1.62	77	117.03	68.26	18.46	12.96	120.00	
**) Вкладки (\$6.25) і жерти членкін (\$26.00), зложенні в грудні 1921.											

ЗІСТАВЛЕНИЯ РОСХОДІВ ЖІНОЧОЇ ГРОМАДИ ЗА ЧАС ВІД 1921 ДО 1931 Р.

	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	РАЗОМ
Коши: підприємств	652.75	411.40	749.58	653.95	841.30	448.77	67.55	106.00	101.75	135.03	4,168.08
Посилки до краю	695.00	330.00	688.66	415.00	50.00	159.00	58.00	124.00	100.00	72.00	2,691.66
Оплата посилок і опаков.	41.00	99.73	76.00	41.35		5.94	163.09	2.90			430.01
Други і оголошення	63.50	44.25	132.00	79.85		23.00				85.56	428.16
Помешкання, збори і ін.	130.55	184.00	315.00	202.00	84.00	16.00	14.50	8.00		72.00	1,026.05
Базар*, зворот позичк.	*683.00			92.00	194.00	26.00				281.26	1,272.26
Делегація до Вашинг.; О-віянний альман.				50.50	20.00					80.00	150.50
РАЗОМ	2,265.80	1,069.38	1,961.24	1,534.65	1,189.30	678.71	303.14	240.90	201.75	725.85	10,170.72

В кошти підприємств включені такі видатки, як чинш за залю, оплата артистів, костюми, оголошення в газетах, розкідки, буфетові видатки, то що. Інші оголошення, друки, газетні оповістки, і летючки, як, наприклад, про організацію Червоного Хреста, про протестаційне віче і т. п., вписані в окрему рубрику, куди зараховані ще й такі дрібні видатки, як пушки на збірку, і т. В 1922 році в росходах за жовтень і листопад між ті видатки зараховано також 80 і 25 доларів, котрі вжито на влаштування приняття для членів хору Олександра Кошиця.

В рубриці „Зворот позички” за 1925 і 1926 рік видимо вчислені не лише ті гроші, котрі Жіноча Громада позичила у своїх членкинь на висилку для делегатки з краю, але також і інші звороти сум, котрі поодинокі членкині вжили на якусь товариську справу і пізніше одержали їх з каси. На жаль, в книжках часто не зазначено, на що ті гроші були вжиті і котрий „зворот” є за позичку, а котрий за видатки, і через те сума тих зворотів перевищає позичку.

Впрочім весь цей фінансовий звіт, починаючи з квітня 1924-го року, роблений на основі товариської касової книжки, веденої кождочасними касіерками Жіночої Громади. Книжка починається згаданим місяцем. Числа за 1921, 1922 і 1923 рік вписані в ці табельки на основі заміток в книзі протоколів і пссвідок та квітів в архіві товариства.

КОМУ ЖІНОЧА ГРОМАДА ПОМОГАЛА В СТАРІМ КРАЮ.

Слідуюча таблиця подає по роках всі посилки Жіночої Громади до старого краю та до тих гуртів українських людей на еміграції, котрим треба було помочі. В табличці подані лише суми грошей, котрі вислано, без того, скільки коштувала посилка. Також нема в ній посилок одежі, білля і харчів, про які подібніце згадано в загальному звіті.

ПОСИЛКИ ЖІНОЧОЇ ГРОМАДИ ДО КРАЮ.

	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	РАЗОМ
На Дім Інвалід. у Львові	500.00	150.00	400.00	100.00	150.00	112.00			100.00	25.00	1,100.00
Інваліди у Львові	55.00	155.00	30.00	35.00							587.00
Інваліди в Каліші	25.00										275.00
Інваліди в Цеппіорні											25.00
Інваліди в Чехослов.	100.00										100.00
Інваліди в Відні		25.00	73.66	30.00							25.00
Політичні вязні	25.00										25.00
Коопер. в Тернополі	15.00										148.66
Товар. ім. Шевченка		10.00	100.00	25.00							15.00
Головуючим											10.00
Союз Українок у Львові											100.00
Ольга Кобилянська											
Школа в Перемишлі											
„Жіноча Доля“											
„Прогресія“											
„Рідна Школа“											
Захист Сирії у Львові											
											2,691.66

*) Зложені на вічу на оборону Атаманчука і Вербіцького.

ЗАКІНЧЕННЯ.

Ось так виглядала діяльність Української Жіночої Громади в Ню Йорку за десять років. Поверх 10 тисяч доларів приходів, з чого майже третина пішла на поміч краєви і на оплату посилок, свідчить, здається, незле про ту працю. Також, здається, що коли б в кожній українській колонії в Америці був такий гурт жінок і так працювали, та так ставася, щоб дати там, за море в нашу батьківщину, належну поміч, то тоді і менше сліз ліллось би по українських землях і багато більше було б там завзяття і охоти до боротьби за визволення.

ПРИНЯТТЯ СЕНАТОРКИ ОЛЕНІ КІСІЛЕВСЬКОЇ В НЮ ЙОРКУ 1929 Р.

УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО В АМЕРИЦІ.

З ДІЯЛЬНОСТИ ЖІНОЧИХ ТОВАРИСТВ.

СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ.

Союз Українок Америки заложено в 1925-ому році при співучасті присутної тоді тут делегатки краєвих жіночих організацій пані Ганни Келлер Чикаленко і за її порадою. Зразу війшло до нього кілька товариств з Нью Йорку і найближчої околиці. Провід в тім новозорганізованім товаристві обіймив зразу так званий „Конгресовий Комітет”, вибраний жіночою нарадою для справ зізду Міжнародної Жіночої Ради в Вашингтоні, в склад якого входили Юлія Шустакевич, як предсідателька, Олена Лотоцька — секретарка, і Катерина Шутаківна — касієрка.

Союз поставив собі відразу за завдання гуртувати американське українське жіноцтво на те, щоб його освідомлювати, привчати до громадської праці та помагати йому сповнити як слід свої обовязки у домашньому життю і на народному полі. У цьому С. У. А. брав собі за взір краєвий Союз Українок, котрий старається вносити нові думки між українське жіноцтво та подає йому до відома поступ і здобутки жінок інших країв.

Ще 1925-го року перевибрано управу Союза Українок Америки, при чому предсідателькою його стала підписана. Секретарка і касієрка остали ті самі. В часі нашого більше як п'ять-літного урядування влаштовано заходом Союза Українок і ньюйорського Українського Демократичного Клубу приняття в честь делегатки Ганни Келлер-Чикаленко, та жіноче справоздавче віче, на якому всі три українські представниці на конгресі Жіночої Ради — Ганна Келлер-Чикаленко, Олена Лотоцька і я — склали справоздання з нашої поїздки і праці.

В дальші роки Союз Українок старався поширювати свою роботу на щораз більше місцевостей, а рівночасно під-

тримував звязки і давав поміч краєвим інституціям. Одна з перших збірок була на покриття коштів Вашингтонської делегації, на яку то ціль зібрано поверх 400 долларів. Значніші суми зібрано і післано пізніше до краю тамошнім організаціям на висилку делегаток на міжнародні зізди жіночих організацій в Парижі, Берліні і інших містах.

Щоб здобувати фонди на ті ціли, Союз Українок влаштовував балі, чайні вечери і збірки. Кромі того уряджено концерти, Шевченківський вечір, представлення, а в 1927 році, при участі інших жіночих товариств, уладжено виставу українського народного мистецтва в гостинниці Астор в Нью Йорку. Вистава, що тревала цілий тиждень, пройшла з великим успіхом і перший раз показала широким колам американської інтелігенції наші прегарні вишивки і інші мистецькі вироби.

Союз Українок Америки також старався поширювати знання поміж своїми членкіннями. Влаштовувано відчiti, як, наприклад відчити лікарки Н. Пелехович на цікаві для жіноцтва медичні теми.

В 1929-ому році Америку відвідала сенаторка О. Кисілевська зі Західної України. Вона багато причинилась для зорганізовання тутешнього жіноцтва і для поширення Союза Українок по ріжких місцевостях Америки. Ньюйорська управа С. У. А. і його відділ та інші ньюйорські і околичні жіночі гурти, вшанували Дорогу Гостю бенкетом.

Кромі того Союз Українок брав участь у всіх народних святах, маніфестаціях і протестах, влаштовуваних загалом українського громадянства в Америці. Ведено переписку з жіночими відділами і організаторками по провінції; тим особливо пильно займалася секретарка С. У. А., пані О. Лотоцька, котра часто виїздila до других місцевостей з відчитами і на наради. Завдяки її відданій праці та піддергці других членів управи і взагалі всого членства, С. У. А. став найповажнішою організацією українського жіноцтва в Америці.

Від початку 1931 року провід С. У. А. перейшов в руки Олени Лотоцької, як предсідательки; кромі неї війшли до управи: Павлина Авраменко — містопредсідателька, Катерина Шутаківна — секретарка і Марія Ленчук — касієрка. Почекеною предсідателькою вибрано сенаторку Олену Кисілевську.

Тепер у віддалах С. У. А. і в товариствах зі своїм статутом, котрі стали членами Союза, проводиться праця над тим,

щоб навчити членкинь найважніших даних про географію і історію України, пояснити їм і практично вишколити у веденні товариських зборів, товариських книжок, протоколів, то що, а також заінтересувати їх належно справами старого краю, українським народнім мистецтвом, та працею серед тутешнього громадянства взагалі. Кромі того лекціями і

ДЕЛЕГАТКИ ДО ВАШИНГТОНУ 1925 Р.: ОЛЕНА ЛОТОЦЬКА, ГАННА КЕЛЛЕР-ЧИКАЛЕНКО, ЮЛІЯ ЯРЕМОВА.

книжками Союз і його відділи стараються поширити між своїми членкіннями відомості про плекання немовлят, виховання молоді і взагалі про всі ті справи і завдання, якими цікавляться жінки в новітньому суспільстві.

По шести роках свого існування, Союз Українок Америки має 32 відділи і статутові товариства, котрі є його членами. Відділи ті є в Нью Йорку, Бронкс, Джемейка, Іонкерс (2), Бруклін, Когус, Бейон, Картерет, Честер (2), МекКіс Ракс, Клівленд, Дітройт, Вест Пулман, Шікаго, Міннеаполіс, Вілмінгтон, Вунсакет, Джерсі Сіті і Сентрал Фолс.

В тих відділах є від 25 до 150 членкінь в кожнім. Більші з них утримують школи для дітей, менші підтримують школи ведені іншими товариствами. Всі членкіні обовязані посыпати своїх дітей до українських вечірніх шкіл.

В 1930-ому році, під враженням осінніх подій в Галичині, заложився при Союзі Українок Америки окремий відділ „Медичний Фонд”, котрого завданням була поміч жертвам польської „пацифікації”. Цей Медичний Фонд зорганізовано на зразок Червоного Хреста; членами управи Медичного Фонду можуть бути лише членкині С. У. А., в тому числі до управи мусить все належати голова організації. Зрештою цей Медичний Фонд є зовсім автономною установою і ним тепер завідує лікарка Н. Пелехович з Нью Йорку.

Медичний Фонд зібрав дотепер поверх \$2000.00, котрі вислано на поміч потерпівшим від польських загонів, на руки Народної Лічниці. Збірки ведуться далі з тим, що їх пересилається тій же Народній Лічинці на належне зорганізовання і випосаження діточого і жіночого відділу.

Союз Українок Америки вдержує зносини з ріжними американськими жіночими організаціями, або з американськими відділами міжнародних жіночих ставарішень. До них належать „Міжнародна Жіноча Рада”, „Міжнародна Жіноча Ліга Мира і Свободи”, „Міжнародна Рада У. М. С. А.”, „Міжнародна Рада Клубів Жінок-Професіоналісток” і інші.

Юлія Яремова.

ЗАПОМОГОВЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК В ШИКАГО, ІЛ.

Товариство засновано 19 травня 1921 року. Основники випрацювали статут, якого товариство до нині придержується. Головною задачею товариства є несення матеріальної і моральної помочі членкам а також рідному краєві. Товариство гуртує жінок без огляду на політичну чи релігійну принадлежність й на тому тлі ніколи не було в товаристві непорозумінь чи розходжень.

За весь час свого істновання Товариство стреміло до вироблення солідарності та товариського співжиття між членами товариства, та старалося й між нашими людьми та товариствами на публичних виступах чи зборах вщіпляти ті цінності.

Помагало товариство морально своїм членам в ріжких їх родинних веселих чи сумних годинах, недузі й іншім горю.

Найбільшу активність виказало товариство в несенню фінансової допомоги рідному краєві і потребуючим Українцям в Шикаго. Товариство урядило за час свого істновання 3 аматорських вистави, 33 танкових забав, 11 чайних вечерів, 7 „бонко парті”, 3 святочні вечери та ювілейний концерт з нагоди десятиріччя товариства. Дохід йшов все на народні ціли. А скільки пікніків, прогульок, вдачних і невдачних!

З каси товариства користали наші краєві народні установи і організації як Рідна Школа, Товариство Опіки над Українськими Інвалідами, політичні вязні, У. В. О., радикально-соціалістична партія, українське студентство на еміграції, пластиуни, сироти і ін. До старого краю виславо товариство на згадані ціли кругло 1000 доларів.

Матеріально помагало товариство безробітним українцям в Шикаго 1930. Допомога була в харчах і одязі. Товариство брало все живу участь в зорганізованню народніх свят, концертів, віч, святочних академій, стрілецьких свят то що.

27 березня 1924 р. устроїло товариство протестаційне віче, з нагоди смерти бл. п. О. Басарабової, замордованої в жорстокий спосіб польськими вязничними властями в поліційних казаматах у Львові.

Разом з Артистичним Кружком взяло товариство участь в Жіночій Світовій Виставі в Шикаго, яка відбулася в 1928 році. Участь товариства полягала у виложенню експонатів в т. зв. Українській Хаті на виставі. На виставу запросило товариство з Канади балетмайстра Авраменка. Тоді то перший раз на американській землі мали нагоду побачити ми красу нашого танкового мистецтва. Того самого року товариство взяло участь у влаштованні концерту Сальомеї Крушельницької, як також у протестаційнім вічу проти засуду Атаманчука і Вербицького на кару смерти.

В 1929 році загостила до нас сенаторка О. Кісілевська. Товариство приняло цю жіночу каменярку скромним приступом. Того ж року заложено і Жіночий Хор, який з початком 1930 року дав концерт. На запрошення Союза Українських Товариств жіночий хор брав участь в Шевченківськім Святі. Дирігентом хору був професор Хоптяк.

15—16 листопада 1930 товариство помогло Артистичному Кружкові в урядженню вистави. Виставовий матеріал походив з приватної колекції О. Kochana з Джолієт. Між експонатами вистави, визначне місце занимали найновіші праці артистки О. Кульчицької. — Це згрубша праця, якою товариство займалося. Належить ще хиба згадати й про коляду, яку товариство рік річно організує. Робило товариство що могло, робило не для слави чи почести а з обов'язку народного і гуманного.

У заснованні товариства немало праці положили отсі жінки — Т. Савчук, К. Доманчук (старша), В. Остапчук, М. Березовська, К. Зубчиц, Н. Гриневецька, М. Сочинець, А. Ковалська та Т. Польова.

Товариство числило в початках 10—15 членів, а тепер має їх 65.

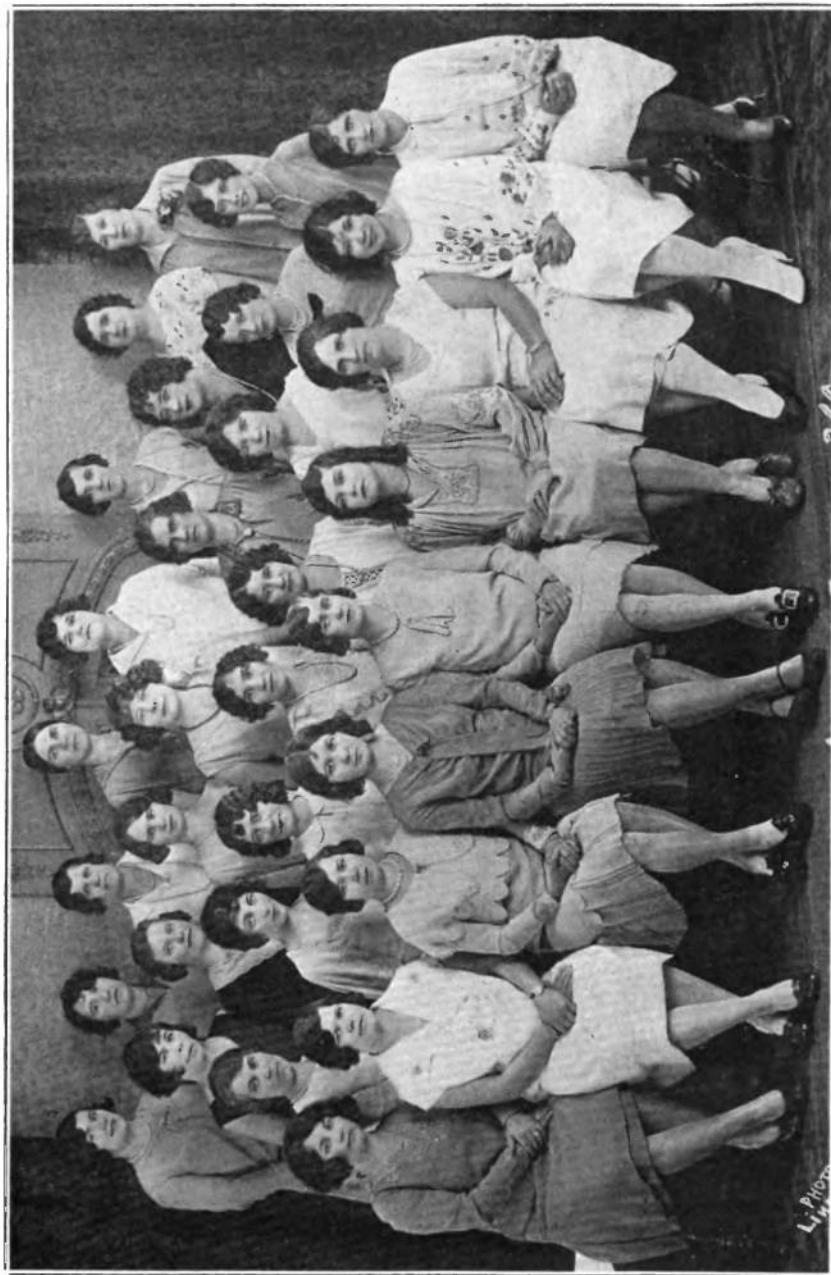
В. Остапчук, предсідателька; І. Подола, секретар. рекордова; З. Парасюк, секретар. фінансова; М. Риза, касієрка.

В. Остапчук, предсідателька

I. Подола, секретар. рекордова;

З. Парасюк, секретар. фінансова;

М. Риза, касієрка.

ЗАПОМОГОВЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК, ШІКАГО, ІЛЛ.

L. photo

ЖІНОЧА СЕКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО КЛЮБУ В МІСТІ НЮ ЙОРКУ.

При Українськім Демократичнім Клубі в Ню Йорку заснувалось 6-го червня 1924 року окрема Жіноча Секція, котра поставила собі за ціль не лише брати участь в американському політичному життю, але також подавати всяку можливу поміч українським імігранткам в Америці. Жіноча Секція, чи як її більше знають, Жіночий Демократичний Клуб, помогав і помогає українським переселенкам діставати горожанські папері, дає їм під тим оглядом відповідні поучення і поради, та старається, щоб вони як належить користали зі своїх горожанських прав.

Кромі того Жіночий Демократичний Клуб заступається по змозі за своїх братів і сестер в старім краю і старається по своїм силам помогти їм тим, чим американські імігранти можуть помогати: матеріальною піддержкою і пропагандою та заступництвом перед американцями і іншими чужинцями.

Коли в 1925 році відбувався у Вашингтоні конгрес Міжнародної Жіночої Ради, Жіночий Демократичний Клуб вислав від себе як делегатку паню Юлію Яремову, порозумівшись в тій справі з жіночим Конгресовим Комітетом в Нью Йорку.

Хоч головне поле праці Жіночого Демократичного Клубу лежить в Америці, де Клуб тісно спрівпрацював з музеським Демократичним Клубом у його політичних виступах і кампаніях, то все таки не призабуто й про потреби рідного, старого краю. Зібрано і вислано в 1926 році 50 долярів на поміч поводянам в Галичині. Пізніше в 1927 році вислано три паки одежі для українських біженців в Чехословаччині і для сиріт в Галичині. В 1928 році виасигнувано пані Говиковичевій 15 долярів на закупно домівки для дівчат-сиріт у Львові. В 1930 році вислано знова ввесь прихід з забави в сумі 85 долярів на політичних вязнів до Львова, а пізніше післано ще 15 долярів „на деревце”. Політичним вязням дано також поміч в 1931 році: 15 долярів вислано до Тернополя на руки пані Конрадової та дві пачки одежі до пані Качмарської, котрої три сини сиділи в той час в тюрмі. В тому ж 1931 році клуб післав також два пакунки одежі сиротам у Львові та 5 долярів на домівку для них. Накінець 25 долярів передано панею Яремовою до Львова на шпиталь. При всіх посылках пакунків Клуб одержав визначну поміч від пані М. Скубової.

ЖІНОЧА СЕКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО КЛЮБУ, НЮ ЙОРК, Н. Й.

З інших справ, в котрих клуб брав участь, треба відмітити виставу українського народного мистецтва в ньюорській гостинниці Астор, котру влаштувало в 1926 році у вересні Союз Українок при співучасти Українського Демократичного Клубу. Знова в 1928 році скликано жіноче політичне віче, на котрім українські і американські бесідниці виголосили реферати про політичні справи та заохочували українських жінок до участі в громадському життю. На вічу було присутніх біля 150 українських жінок.

ЮЛІЯ ЯРЕМОВА.

що місце пані Комарницької заняла теперішна касієрка пані Креценун. Клуб має тепер поверх 35 членкинь.

ГРОШЕВИЙ ЗВІТ.

В поданому дальнє грошевому звіті зазначені лише суми, котрі Жіночий Демократичний Клуб вжив на загально громадські українські цілі. Того рода видатки були слідуючі:

Рік	На що видано	скільки
1925	Висилка делегатки до Вашингтону	\$150.00
1926	Поміч поводянам в Галичині	50.00
"	Вистава в готелю „Астор“	15.00
1927	Висилка пакунків до Чехословаччини.....	24.50
"	Висилка пакунків до Галичини	14.50
1928	Пані Говиковичевій на дім для сиріт	15.00
"	На промислову школу в Перемишлі	10.00
1930	На політичних вязнів у Львові	85.00
"	На „ялинку“ політичним вязням	15.00
1931	На політичних вязнів в Тернополі	15.00
"	Пакунки сиротам і пані Качмарській	9.90
"	На домівку для сиріт	5.00
"	На шпиталь	25.00
	РАЗОМ	\$433.90

ТОВАРИСТВО „ЖІНОЧА ГРОМАДА” В АСТОРІЇ, Н. Й.

Весною 1927 року почалась між жінками українських іміграントів в Асторії, Н. Й., агітація, щоб заложити своє власне, жіноче, товариство. Повели ту агітацію Катерина Бунько, Марія Табака і Анна Василик. Їм вдалось переконати до тої справи більше число жінок і накінець скликано збори на 25 мая 1927 р. на котрих присутні погодились, що таке товариство треба заложити. Намічено головні правила і ціли праці та вибрано уряд, в склад якого війшли слідуючі:

Катерина Бунько — предсідателька, Марія Табака — містопредсідателька, Марія Галан — секретарка, Анна Василик — заступниця секретарки, Варвара Гуменьчук — касієрка.

Як ціль товариства встановлено, що завданням „Жіночої Громади” має бути гуртування українських жінок нашої місцевості для освіти та для таких матеріальних цілей, як взаємна допомога і обслуга на випадок недуги або смерти, дальнє підтримка товариського життя між нашою громадою та влаштовування підприємств культурно-освітнього і забавового характеру. Накінець рішено, що товариство має на ціли помагати нашим братам і сестрам в старім краю.

„Жіноча Громада” старалась ввесь час свого існування сповняти ті свої цілі як найбільше совісно, при чому притягала до співпраці як найбільший круг жіноцтва. В 1929 році голова Катерина Бунько виступила з товариства і на її місце вибрано Анну Бурдигу. Виділ остався той сам і праця продовжалась, як до того часу. Свідком тої праці може бути слідуючий виказ жертв, котрі „Жіноча Громада в Асторії” виславла до старого краю:

Рік	Кому післано	Сума:
1928	Поводянам в Галичині	\$ 25.00
	” Інвалідам у Львові	35.00
1929	На Дім Інвалідів	100.00
	” „Рідна Школа”	13.00
	” На сироти	12.00
1930	Пластунам на кошт всесвітного зізду	27.00
	” На сироти	61.50
1931	„Рідна Школа”	45.00
	” Інвалідам	44.00
	” Жертвам пацифікації	12.50
	Разом	\$375.00

XVIIIA JUNGA
ACTOPIA, MIFAN

Кромі того в 1930 році „Жіноча Громада” пожертвувала 25 долярів на українську школу в Асторії. Рівночасно товариство наше брало все живу участь в устроюванню вечерків, прогульок і інших підприємств в користь „Рідної Школи” в Асторії. Так само брало товариство участь в листопадовім поході в Асторії і в протестаційнім поході в Нью Йорку 15 листопада 1930 року.

В разі потреби „Жіноча Громада” дає поміч не лише своїм членкиням, але теж взагалі потребуючим українським незаможним жінкам в своїй місцевості. Вона також поширює між українськими жінками часопис „Жіночу Долю”.

Головну працю в товаристві вели: Анна Бурдига, що старалась і старається придбати для товариства як найбільше нових членкинь; Софія Задорецька, котра старалася, щоб як найбільше жертв зібрати для старого краю, а далі Марія Табака, Анна Василик, Варвара Гуменчук, Ф. Заровенна і інші, що працювали на користь „Жіночої Громади” при урядженню товариських забав, при вигравках, пікніках, та тим, що ходили колядувати. Хоч, сказати правду, всі членкині причинилися до успіху товариства по своїм силам, лиш що декотрим праця на життя, або малі діти не дають стільки часу і спромоги, що другим.

Марія Галан.

УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ПОМІЧ В НЮ ЙОРКУ.

Товариство „Українська Жіноча Поміч” в Нью Йорку повстало в жовтні 1925-го року через реорганізацію давного сестрицтва св. Ольги. Воно взяло собі за завдання давати своїм членкиням підмогу на випадок слабости, опікуватись ними в потребі, помогати сиротам, а також дбати про освіту членкинь, про належне виховування української дітвори, та взагалі піддерживання української свідомості серед наших тутешніх імігранток.

Засобом досягнення тих цілей є членські вкладки, підприємства і збірки на те, щоб мати матеріальні середники для ведення праці, а далі відчiti, спільні прогульки, забави, то що, для піддержання товариського життя і зближення членкинь та українців взагалі між собою.

При тім товариство памятало також про старий край і помогало ріжним тамошнім добрым цілям. Посилано гроші на „Рідну Школу”, Інвалідів, поводян, політичних вязнів і т. п.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ПЛОМІЧ, НЮ ЙОРК, Н. І.

В Америці Українська Жіноча Поміч підтримувала ту-тешню українську школу, влаштувала ялинку для її учнів і взагалі старалась по своїм силам підтримувати освітну працю.

За час свого існування товариство виплатило своїм членкиням \$260.00 запомог („бенефіту” — по 6 доларів за тиждень слабости) і видало 782 і пів долара на народні цілі тут в Америці, і в старім краю.

Управа товариства тепер слідуєча: Марія Марусевич — предсідателька, О. Шуст — містоголова і опікунка хоріх, С. Ковбаснюк — секретарка рекордова, П. Сердець — секретарка фінансова, Анна Йосик — касієрка, М. Денис і А. Кіт — контрольорки, А. Йосик і М. Марусевич — делегатки до Союза Українок, Ю. Павлусевич, М. Свободян і М. Марусевич — „трості”.

Товариство має тепер 30 членкинь і далі бере живу участь в життю ньюйорської громади.

UKRAINIAN ART CLUB IN CHICAGO.

The Ukrainian Art Club was organized in the year 1927 by Miss A. Masley with a small group of girls of high school age and over.

The name of our club would lead one to believe that our only aim is the art of drawing but this is not so. Our art covers a field of many interestes such as the art of dancing, music, painting, embroidery, and literature. Each girl has some talent which she desires to develop fully some day.

A membership in this club entitles a girl to follow a course in the art of drawing. This study is conducted by Miss A. Masley as she is well studied on art. Many of these lessons are given out-doors; as in the parks and woods.

We have been quite active in social enterprises since the organization of our club. Our first social venture being at the Women's World's Fair in the summer of 1928 held at the Coliseum of Chicago. Here the Ukrainians had a booth of their own showing embroideries, wood-carvings, costumes and best of all the beautifully colored eggs for which our country is noted in making at Easter-time. Girls of the U.A.C. in the dress of their native country completed a beautiful and colorful picture in this attractive booth.

The last large social affair given by our club was a showing of etchings and wood-cuts made by Mrs. Kulchetska, Ukraine's foremost artist. This show was the first of it's kind in Chicago and it proved successful to us and very enjoyable to the Ukrainians of Chicago and vicinity.

Literary work is indulged in to a certain extent as can be seen by our small paper the U.A.C Chats. Here are published some of the best stories, opinions, and doings of the members.

The U. A. C has also made it a general rule to acquaint itself with the young folks of other Ukrainian clubs and has been quite successful in that respect. We have come in contact with clubs that have gladly arranged pleasant social evenings with us for the purpose of more closely uniting the Ukrainian youth in Chicago. In this way we have benefited and added to our knowledge of Ukrainian problems by discussing the views of our own and other clubs.

Recently an opportunity presented itself which was eagerly welcomed by two members of our club. Both are girls interested in the art of dancing. This opportunity covered a trip to New York City where on the 25th day of April, 1931, a group of over 500 dancers appeared on the Metropolitan Opera House stage and among them the two members of our club.

With the progress the U.A.C. is making we have hopes of some day presenting to the people of America, (Ukrainians as well as other nationalities) talented Ukrainian girls in the arts of music, painting, dancing and literature.

Submitted by

Miss OLGA KOCOWSKY, President.

ВІДДІЛ 8-ИЙ СОЮЗА УКРАЇНОК В БРОНКС, НЮ ЙОРК.

Заходами пані Марії Дідохи зорганізовано в грудні 1927-го року в ньюйорській дільниці Бронкс 8-ий Відділ Союза Українок Америки на те, щоб розбудити тамошню українську колонію, а особливо жіноцтво, до участі в народній праці. Невеликий гурт жінок справді зрозумів, що в поодиночку годі помогти нашому народови, котрий розшматованій між чотирома окупантами, і що для успішної піддержки наших визвольних змагань треба гуртуватись в товариства.

За чотири роки свого існування цей 8-ий Відділ С.У.А. таки дещо зробив: влаштував 7 представлень, 5 забав, приняв старокраєвою вечериною в себе паню сенаторку Кисілевську та зібрав поверх 1,000 доларів на народні ціли. З тої суми вислано по рівній частці інвалідам, як бувшим борцям за волю України, „Рідній Школі”, котра виховує нових борців, сиротам, як жертвам визвольної боротьби і політичним вязням, що терплять за свою посвяту народній справі. В касі остало ще \$125.00, котрі теж будуть вжиті на якусь народну ціль. Кромі того товариство помагає українській народній школі в Бронксі.

8-МИЙ ВІДДІЛ СОЮЗА УКРАЇНОК АМЕРИКИ, БРОНКС, Н. Й.

Всіх членкинь є в товаристві 20. Управа товариства: К. Дроздик — предсідателька, П. Дембіцька — секретарка, М. Пацюрко — касієрка. Жаль, що всі членкині не могли зявитись до спільної фотографії, так що на знімці є їх лише дев'ять, а то сидять (з ліва до права): Марія Дідоха, Ф. Туранська, К. Дроздик, М. Поцюрко, п. Дзюма; стоять — М. Гринкевич, А. Морозович, Р. Федосик і М. Линч.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ГОРОЖАНОК В ФІЛАДЕЛФІЇ.

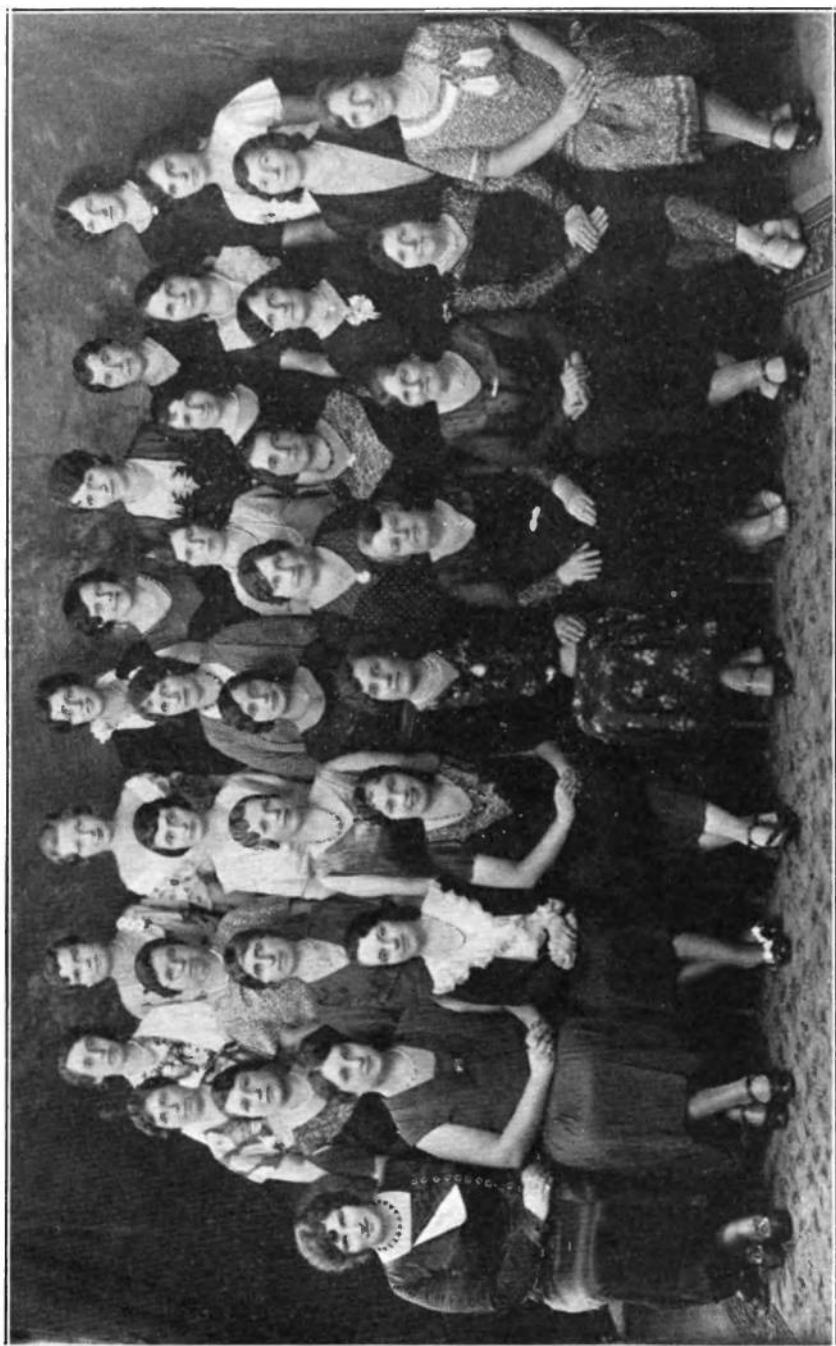
В Філаделфії існували вже від давна жіночі відділи ріжних українських запомогових організацій, та вони з часом показалися замало цікавими для значного числа тутешніх Українок. В них вистачило заплатити вкладку і на тому кінчиляся вся діяльність. Тимчасом громадське життя йшло окремим ходом і жінки почали розглядатися за організацією, котра дала би їм можливість взяти активну участь в народному життю і праці.

Думку такої організації українського жіноцтва у Філаделфії підняв був д. Петро Кирилюк. Організованням нового безпартійного жіночого товариства занялися Олена Шефт і Мокрина Клапко. Скликали збори, на які явилося кілька жінок і на яких д. Кирилюк ширше обяснив завдання і цілі такої організації. Присутні приняли до відома і одобрили думки д. Кирилюка і рішили повести агітацію, щоб на слідуючі збори зібрати більше число жінок.

Ці другі збори відбулися 12 травня 1929 року. Перед великим числом присутніх д-р Володимир Левицький вияснив, яке значіння має жіноча організація, особливо для такого недержавного народу, як український. Лише через організацію жінки зможуть здобути потрібну свідомість, знання і зрозуміння своїх громадських завдань. Лише в гурті, рядом з другими жіночими і мужеськими товариствами, вони зможуть працювати як належить для свого власного піднесення і для цілого народу.

Ta промова зробила на присутніх велике враження і зараз записалось до товариства 22 членкині. Таки там вибрано уряд, в якому найшлися: Мокрина Клапко — предсідателька, Анна Дубас — секретарка, Оксана Стасюк — касієрка. Встановлено вкладку по 25 центів в місяць і рішено влаштовувати забаву, щоб дістати більше прибутків. На ту забаву запрошено всіх українців і українок без огляду на релігійну приналежність чи політичні переконання. Товариство Українсько-Американських Горожанок підчеркувало, що воно безпартійне і що його завданням є гуртувати українських жінок для самоосвіти і для помочі тим українцям, що її потребують тут, в Америці і на рідній землі, в старім краю. Цей поклик промовив видно філаделфійському громадянству до переконання і забава вдалась. Також організація почала зростати.

ТОВАРИСТВО УКРАИНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ГОРОЖАНКОК У ФІЛАДЕЛФІЇ, ПА,

В осени цього ж (1929) року навідалась до Філаделфії дорога гостя з рідного краю, сенаторка Кисілевська. Товариство нетерпеливо очікувало її приїзду і дуже радо привітало її у себе. На жаль зустріч була дуже коротка і ледви стало часу обмінятися що найголовнішими думками. Ми дуже радо були б задержали паню Кисілевську довше між нами. Наше товариство було ще дуже молоде — існувало всього три місяці — і нам потрібна була порада та наука такої визначної діячки і організаторки українського жіноцтва. Зі щирим жалем ми прощаємося з нею, вдячні бодай за ті короткі відвідини.

При відїзді ми передали через неї 50 доларів для українських інвалідів на Західній Україні, а кромі того 15 членкинь запреноумерували собі журнал „Жіноча Доля”, якого редакторкою є саме пані Кисілевська.

По її відїзді Товариство У.-А. Горожанок влаштувало у себе цілий ряд відчитів про жіночу і діточку гигієну. Лектором був доктор Сильвестер Черняк з Філаделфії, котрий приступно повчав, як жінки повинні зберігати своє здоров'я і як повинні дбати про здоровля своїх дітей-немовлят.

У тих своїх викладах д-р Черняк раз-у-раз підчеркував, що жінки, котрі дають життя і котрі в ранній молодості піклуються будучим поколінням, є за ту молодіж відвічальні. Вони повинні тому вважати, щоб бути здоровими матерями і виховувати здорове покоління молодих українців. Нація, якої члени слабосилі і хоровиті, також слабосила і хоровита. „В здоровому тілі здорові душі” і коли нове українське покоління має бути здорове і бодре духом, то перш за все мусить бути здорове тілом. А що за це головно відвічальні матері, котрі мусять вважати і на себе і на своє потомство.

Ці виклади запали глибоко в душі жінок, котрим стало ясно, на скільки вони відвічальні за те, який є народ і яка його будуча сила.

Дуже інтересний виклад дав д-р В. Галан, котрий знова обговорював значіння економічного знання для кожного народу. Він вказував на американський народ, котрий працею, підприємчістю, ощадністю, а головно розумінням господарських справ дійшов до такого значного добробуту і став одним з наймогучіших народів в світі. Українці повинні тому вчитись, як розумно господарити, в себе дома, в товаристві, в більшій якісі спілці і в державі. Це причиниться багато до того, щоб зросла українська сила, а через те наблизилося визволення українського народу з чужої неволі.

Кромі тих відчитів, Товариство Українсько-Американських Горожанок у Філаделфії дало ще на протязі 1930 і 1931 року цілу низку балів, пікніків, представлень і інших підприємств, котрі все проходили з успіхом і давали значний прихід. Ті гроші товариство вживало на ріжні народні ціли в Америці, як в краю. Ось рахунок з них:

Вислано до Краю:

На „Рідну Школу”	\$202.00
На Політичних Вязнів	100.00
Українським Інвалідам у Львові.....	100.00
На боєву акцію	100.00
Жертвам „пацифікації”	65.00
Пресовий фонд „Жіночої Долі”	45.00
<hr/>	
Разом	\$613.00

Вжито в Америці:

Приладження і прибрання домівки Товариства У.-А.

Горожанок	\$309.00
На сиротинець у Філаделфії	50.00
Вечірній школі ім. Івана Франка	75.00
На кошт української маніфестації в Філаделфії	25.00
На виставу „Української Хати” влаштованої Жіночою Громадою в Нью Йорку	25.00
<hr/>	
Разом	\$484.00

Кромі того в Філаделфії роздано на Різдво і Великдень 1931 року 30 кошиків харчів безробітним українським родинам, котрі інакше певно не могли б відсвяткувати тих празників, а то взагалі може не мали б що покласти на стіл.

В той спосіб Товариство Українсько-Американських Горожанок на протязі двох років свого істнування видало 1,097 долярів на громадські і товариські ціли, а при тому подбало не лише о розривку і забаву для своїх членкинь і запрошених гостей, але теж дало їм науку і освідомлення у важних громадських справах.

Тепер товариство задумує влаштувати Базар з українських народних вишивок і інших виробів домашнього мистецтва. У нас призбиралось вже чимало річей, повишиваних таки нашими членкінями, котрі уже успіли здобути собі признання з боку американського жіноцтва. Іменно наше товариство подарувало два рушники філаделфійському відділові Міжнародної Жіночої Ліги Мира і Свободи, від якого дістало запрошення взяти участь в їхньому базарі. Секретарка згаданого товариства, пані Мілдред С. Алмстед, широко подякувала нашему товариству за ті рушники і заявила, що вони були найгарніші з усіх народніх виробів на тому базарі і одержали найвищу ціну.

Такий то звіт Товариства У.-А. Горожанок. Подаємо його не для похвали собі, а на заохоту, щоб ті жінки у Філаделфії і околиці, що ще до нас не належать, вступали в ряди товариства і разом з нами працювали. Це праця не тяжка, а навпаки приемна, особливо для нас тут, в чужині. Вона нас єднає, вона дає можність сходитися, проводити приемно і пожиточно разом час, здобувати собі симпатію в широкому гурті земляків, а теж і між чужими. В товариській праці жінки вироблюються на здібних організаторок, а теж не почивають себе так самітними, як одинцем, серед чужого моря. В біді товариство дасть пораду, поміч і потіху, у добрий час розривку. От хоч би така спільна Колядя, чи якась забава, чи представлення, чи повчаючий відчит. Все те не лише розяснить наше буденне життя, але теж поможет і нам і нашему народові: принесе матеріальну користь та моральну поміч. Тому українки, не живите одинцем, а скрізь, де Вас є кілька, організуйтесь, для свого добра і на славу нашого синьо-жовтого прапора, прапора України!

**За уряд Товариства Українсько-Американських Горожанок:
Вікторія Рутецька, предсідателька, Мокрина Клапко, секр.
Марія Олійник, касієрка.**

УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ГРОМАДА В ПЕРТ АМБОЙ, НЮ ДЖЕРЗИ.

Українська Жіноча Громада в Перт Амбой існує вже півтора року. Основано його головно заходами пані Гаврилів, котра і надалі працює енергійно над розвоєм товариства.

Ціль товариства — поміч рідному краєви, поміч неза-

УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ГРОМАДА В ПЕРТ АМБОЙ, Н. ДЖ.

можним українцям в нашій місцевості і пропаганда українського імені та української справи тут, в Америці.

Ті свої ціли товариство осягає збиранням матер'яльної помочі старокраївим установам, дарунками і грошовою допомогою потребуючим українським родинам тут і допомогою для вдержання української години на радіо-стачії. Грошеві засоби на ті ціли товариство здобуває збірками, датками членкинь, представленнями, концертами і іншими підприємствами. Кромі того товариство влаштувало для української колонії в Перт Амбой і околиці „День Матері”, брало участь в протестаційній акції з приводу польських звірств в Галичині, та взагалі у громадській роботі нашої місцевості.

До старого краю післано \$20 на боєвий фонд, \$15 на Рідну Школу і \$5 на поміч потерпівшим від польської „пацифікації”. Незаможним українським родинам в Перт Амбой роздано різдвяні дарунки і грошеву запомогу.

Провід товариства такий: пані Гаврилів — предсідателька, п. Буката — містопредсідателька, Зіна Дембіцька — сескетарка, п. Романець — заступниця секретарки, п. Ваверчак — касієрка, п. Гураль — заступниця касієрки. Контрольна комісія — п. Лисякова і п. Гуляновська. Кромі згаданих урядниць і взагалі всого членства товариства, особливо заслугу у праці Жіночої Громади треба признати за панею Фенчинською, котра причинилася багато до успіху наших підприємств своїм співом і участю в представленнях, де звичайно грає найтрудніші ролі.

Як сказано, Українська Жіноча Громада в Перт-Амбой невелика, але старається всіми силами сповнити приняті на себе обовязки і поставлені собі завдання.

Зіна Дембіцька.

**ЖІНОЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ,
НЮАРК, Н. ДЖ.**

Засноване 9 грудня 1930 року. На перших організаційних зборах вписалось до товариства 11 членкинь. На протязі слідуючих шість місяців Товариство зросло до 30 членкинь і розвинуло доволі живу діяльність.

ЖІНОЧЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ОЛЕНИ ПЧЛКИ, НЮАРК, Н. ДЖ.

1 лютого 1931 року. влаштовано в Ньюарку жіноче віче, на якому вияснено завдання жіночих організацій і намічено плани дальшої праці.

29 березня влаштовано представлення „Соколики”, котре пройшло зі значним успіхом.

В травні і в серпні влаштовано фестини (пікніки) на спілку з ньюарським товариством „Будучність”, також зі значним успіхом.

За час свого істнування (до жовтня 1931) Товариство ім. Олени Пчілки мало \$315.13 приходу. Всіх розходів було \$174.95. З тої суми вислано до краю на поміч жертвам „пацифікації”, на адресу О. Навроцького 85 долярів. Решта грошей в сумі \$142.18 остає в касі на банковій книжочці і буде вжита також на поміч краєви.

Теперішний уряд товариства такий: Анна Надрічна — предсідателька, Ольга Цімківна Гук — секретарка, Марія Багрій — касієрка.

Хай спогад злиднів, почуття вини
Чола не хилить, сил не відбирає...
Хай серце більше не плаче, не ридає,
Жаль не спиня' стремління до мети!

Плач щастя-волі нам не дасть, брати!
Та ж вже за нами море сліз безкрає...
Над долею Вкраїни всі ридаєм.
Не злі ми, ні! Нестійкі тільки ми.

Хвилин привітних много ми лишили...
Мрій-намірів багато не сповнили,
Діл кинули... Гей! Отямитись нам час.
Пора лишити скарги, плач трівогу;
Постійний труд лиш дасть нам перемогу.
Лиш з діл грядучі муть судити нас.

Уляна Кравченко.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ЕМІГРАНТКИ В АМЕРИЦІ.

Хто був першою українкою, що приїхала в новий край, невідомо. Так само, як невідомо, хто був першим українським емігрантом. Іхали сюди люди прості, вигнані з краю бідою, і не думали про те, щоб оставляти по собі записи чи спомини. Загально лише відомо, що перші більші транспорти українських переселенців з'явилися тут в початках сімдесятих років, приблизно 60 літ тому. Між ними мусіли бути теж перші українські жінки.

За те пізніше записано вже в споминах тутешніх імігрантів, в перших часописах та дописах до старокраєвих газет, як ці перші емігранти і ті перші емігрантки жили. Описи ті цікаві для теперішнього покоління і тому далі подаю з них кілька виїмоків.

Як відомо, один з перших греко-католицьких священиків в Америці був о. Константин Андрухович, котрий приїхав сюди помагати першому духовникові, о. Іванові Волянському, після того, як помер перший сотрудник Волянського, о. З. Ляхович. Було це в 1888 році. О. Андрухович перебув в Америці чотири роки, після чого вернув до краю і там в 1904-ому році видав в Коломії книжочку під заголовком „З Життя Русинів в Америці”, в котрій описує те, що він ту бачив і пережив. Його спомини відносяться до рр. 1888—1892 і змальовують тодішнє життя наших імігрантів. Між іншим, він там згадує про перший український аматорський гурток в Шенандо, Па., у якому виступала з українок лише пані Волянська (інші жіночі ролі грали литвинка і словачка), а також подає деякі данні про життя українських імігранток-робітниць. Про них він пише дословно (задержую його мову і правопис):

В самім місті Нью Йорк було много дівчат руских. Працювали в карпетярнях (фабриках диванів) і табачарнях (фабриках цигарів). Они жили по станціях громадно, всі йшли до роботи, а одна лишалася на господарстві. Хто з нежонатих в Америці хотів оженити ся, іхав до Нью Йорку, а там мав вибір. А треба признати, що дівчата ті жили дуже морально. Они бояли ся, як взагалі всі дівчата в Америці, „JACK-A-RIPPER-a” (Івана Поротеля). Часописи американські подають о нім від часу до часу звістку, а то ділає велими уморальнючо. Ніяка наука не відстрашить так дівчат від неморальності, як згадка про „JACK-A-RIPPER-a”.

Чи воно так справді було з українськими дівчатами, їх моральністю і з Джеком Рипером (англійський вбивця, що находив насолоду у тому, що нападав по ночах прохожих жінок і мордував їх ножем; мимо всіх заходів лондонської поліції його не вдалось піймати), не знати; але вістка та важна, як цілком певний доказ, що вже тоді, 40—45 літ тому, була в Америці українська жіноча зарібкова іміграція і що вже тоді наші жінки працювали по фабриках.

Менш більш з тих часів походять теж дописи з Америки до українського радикального часопису у Львові, котрий називався „Народ” і котрого редактором був Михайло Павлик. На основі тих дописів, а теж і перших календарів „Руского Народного Союза”, складена книжечка „Українці в Америці”, написана В. Корольовим, і видана товариством „Просвіта” в Київі в 1909-ому році. В ній говориться про українських імігранток в Америці таке:

Дівчат-українок в Сполучених Штатах не багато. Ale ж і ті, що є, маючи добре заробітки, не дуже й кваплються йти заміж. Навпаки, в Америці наші дівчата стають вередливі, бо добре знають, що тут відшукати собі чоловіка дуже легко. Буває иноді так, що вранці дівка приходить до попа з одним парубком, але потім роздумується й увечері бере шлюб з іншим. Тим часом українські емігранти не охоче беруть американок чи яких інших дівчат, а шукають собі своїх. Тим-то наші парубки часто викликають собі дружину з старого краю. Звичайно вони посилають знайомим старокраївим дівчатам квиток на проїзд („шіфкарту”) і ті ідуть до своїх коханців за окіян. Ті ж парубки, що не мають у старому краї дівчини, оповіщають по газетах, чи не схоче за них вийти яка землячка. Таких оповісток завсігди буває чимало в кожному числі українських американських газет. От через те, що мало в Америці нашого жіночого роду, й трапляються там такі, що крадуть чужих жінок...

А наші жінки справді добре заробляють в Сполучених Штатах, а надто по городах. Вони наймаються на фабрики та заводи, багато їх наймається слугами і за це беруть чималу плату (25—30—40 карбованців на місяць), інші заробляють шитвом чи стають прачками. По багатьох місцях українкам-робітницям дають перевагу над усікими іншими жінками, бо вони дуже роботящі і моторні.

Не треба забувати, що ця книжка видана в Київі, де служниця заробляла 2—4 карбованці в місяць, так що американська плата виглядала там дуже велика. На ділі це було 10 до 20 доларів місячно. Цікаве за те це, що ще в

тому часі українських дівчат було в Америці небагато, видимо менше, ніж чоловіків і парубків. І видно жили все ще гуртами, головно в Нью Йорку.

Пізніше відносини змінилися, як це видно з книжки Юліяна Бачинського „Українська Імміграція в Зединених Державах Америки”, виданої у Львові в 1914 році. Автор цеї книжки побував в Америці довший час і спеціально приступався тутешньому побутови. Його помічення через те обширніші і більше точні.

Він вже вичислює докладніше ті ріжні „фахи”, у яких працювали в той час українські імігрантки (1909—1910 рік). Найбільше їх все ще таки йшло на службу до домів, своїх і чужих. Де були фабрики, там заробляли більше, де фабрик не було, там службодавці платили менше: не боялись, що дівчина кине працю і піде на завод. Платили в той час ріжно — від 3 до 25 доларів в місяць, помешкання і харч. Ті, що вміли прасувати і варити, діставали більше — від 10 до 50 доларів. Працювали звичайно від 6 рано до 7 вечера, при чому „вільний вихід” мали лише в неділю на п'ять годин після обіду.

Багато дівчат і жінок працювали в ресторанах як послугачки і як обслуга при столах, а теж як куховарки. Перші заробляли від 8 до 20 доларів в місяць з помешканням і їдою. „Вейтерки” діставали від 20 до 30 доларів місячно з їдою, куховарки від 30 до 60 доларів з їдою. Працювали по 12 до 13 годин dennio, послугачки деколи 15 годин.

Деякі находили працю в готелях, де працювали по 13 годин в день і діставали від 15 до 20 доларів місячно з помешканням і харчом. Мали вільну неділю пополудне, часто лише що другу.

Накінець багато дівчат і жінок находили працю у фабриках: цигаровнях, „силковнях” (шовкові прядільні і ткальні), бавовняних і вовняних прядільніх і ткальнях, в кравецьких варшатах, шматярнях („регистровнях”), у фабриках чесніків, паперу, сухарів, фляшок, рам і т. п. Працювали також при виробі гончарських предметів, в залізних фабриках, в робітнях пуделок, в боднарських заводах та в крамницях. Заробляли від 50—75 центів в день до 1.25 і 2 доларів. Найкращі заробітки тоді бували в ткальнях. Працювали переважно 10 годин в день.

Дальше цікаві помічення Ю. Бачинського про розривки та про домашнє життя українських імігранток. Можливо, що намальована ним картина трохи одностороння і занадто

темна, та все таки на стільки інтересна, що варто навести її дословно.

До якої категорії не належалаб українська іммігрантка, чи є се вільна робітниця, чи служниця, що є під наглядом службодавців, всіх їх характерезує одно, спільне їм, як впрочім всім дівчатам, взагалі: всі їх становня, всі заходи, о скілько не відносять ся до зарібкової праці, зводять ся до одного — приподобати ся мужчині і вийти заміж. До сего стремлять усі їх думки і змагання. Все інше має для них другорядне значінє, або й жадне. Читають дуже мало, хиба які байки або лекші оповідання, і то, як случайно попадуть ся їм в руки. Публичними справами також не займаються. Зате строять ся, а що на се треба трохи більше грошей, а їх зарібки дуже мізерні, тож не доїдають і мешкають як лише можливо найдешевше...

В любощах мають за собою сильну законну оборону: вилудивши від любовників обіцянку на женячку, вдають ся з ними в любоші і відтак змушують їх через суд до шлюбу. Але й мужчинам удається нераз підійти дівчат, нераз таки дуже несвісно: зведуть їх, заберуть ще й гроші, зложені на посаг, і перед самим шлюбом утікають. Лучається і таке, що втікають навіть в дорозі до шлюбу. Або покидають свої жінки вже по шлюбі, розтративши вперед жінчин посаг...

Ще в великих містах, де живуть постійно парубки і дівчата, там хоч і побирають ся скоро і легко, то все таки хоч сяк-так знають себе і сяк-так добирають ся. Зате по менших містах, місточках і на „печах” де дівчат є мало, або й цілком нема, добирають собі парубки жінки в той спосіб, що виїжджають за ними до місцевостей, де живе більша громадка дівчат, прим. до Нью Йорку і околиці, і, стрінувшись з ними, нераз таки за першою стрічкою вибирають собі одну з них, умавляють ся з нею і скоро опісля побирають ся...

Щоби забавитись і погуляти, ходять також дівчата на „балі”, які уряджують українські товариства, культурні або запомогові, для збільшення своїх фондів. Нераз ходять і на „музики” до сальонів, які уряджують сальоністи — не так українські, а „чужі”, німецькі, англійські, словацькі і т. п. В великих містах, як в Нью Йорку, Джерзи Сіти, Ньюарку, Філаделфії, Бофало, Чі-каго і др. такі музики по сальонах відбуваються навіть що вечера — суть се звичайні нічні спелюнки, місця найбільшої деморалізації. І до тих сальонів-спелюнків заходять нераз українські дівчата — ті що живуть оподалік національного гуртка українських іммігантів, або, що радіб набавитись до сита, укрито перед очима „своїх”. З тих сальонів коротка вже дорога до проституції.

...Бувало... що неодна таки вже в першій хвилі, ще того самого дня, як прибула до Зединених Держав, попадала до публичного дому. Стане, бувало, така що-йно прибула до Нью Йорку, на улиці і пічне розглядатись, куди би їй звернути ся — се звичайно такі, що прибули до Нью Йорку, не маючи там ні родини ні знакомих — та тут же й звяляє ся агент, звичайно Жид, що шукає за добичю, і починає намовляти її на „службу”. Дівчина рада, що так скоро трафляється їй служба — йде; та нім розглянесь, що се за „служба” — двері вже заперлись і вона, хоч би як опиралася і як заломлювала руки, з відтам вже не видобудесь...

Автор додає, що за його часів (1909—1910), це вже траплялось виймково і що й коли які дівчата попадали в доми розпусти, то це діялось через лихе товариство, через оті „музики” по салунах та іншу великомійську спокусу. Дальше він описує життя замужніх жінок імігранток і теж не жаліє темних красок:

Від рана до пізної ночі усе на ногах і усе при роботі, хоч і домовій та прикрій, одностайній, нудній. Женить ся парубок і перше про що думає, се розпочати бордінгерський бизнес. Сам тим бизнесом не займає ся, хиба, що наймає дім і збирає від бордінгерів гроши — про решту має журити ся жінка. І тягнеться та журя — день по дневи, рік по рокови і вигризає жінці мозок. Рано встає і ладить бордінгерам сніданє; потім має начине і пряче в дома; опісля знова варить, міє начине і знова пряче; в перервах пере бордінгерам білє і шматє; в районі вуглянім ладить ще бордінгерам теплу воду і міє їм шию і плечі. Так день у день. А до того ще — діти.

Але, в тім нуднім, монотоннім житю, так утуплючім і підриваючім здоровлє і живість тої жінки-невільниці таки шукає вона — конечно! — якоєсь розради. І находить — в висці. І пе. А нагоди до сего досить — тілько бордінгерів... „Ану-но газдине, напијмо ся!” — І нині пе з одним, завтра з другим — кождий почастує. І поволі так привикає до виски, що без неї ніяк вже їй обйтись. А при висці — всіляко буває — тілько бордінгерів — а всі такі молоді, здорові... І буває — вертає муж домів — а жінки вже нема — пропала з бордінгером. Але буває і так, що живе дівчина на борді — і нераз пропадає муж з дівчиною. І шукай вітра в полі. І тільки згадки про се, що прочитають іммігранти в своїх часописях оповістку: Де є мій муж (жінка)? Називає ся Н. Н. Утік (ла) з... виглядає так і так, хто би його (ї) бачив, нехай напише на адресу...

Ці картини певно правдиві, але не можна їх розтягати на всю іміграцію і по них не можна судити загальних від-

носин, котрі панували між нашими людьми в Америці 20 до 25 років тому. Бувало й так, певно бувало й гірше, але на загал було краще: хоч тяжка бувала праця і великі труднощі, то все таки люди дбали про свої родини, дбали про дітей і погарувавши кілька років, старались жити краще і вигідніше. А й дівчат не так дуже багато марнувалось. Хоч певно, що крутіж такого Нью Йорку чи Шікаго забрав і споміж українок свої жертви.

Пізніше життя, безпосередно перед війною, під час неї і по війні, вже загально відоме теперішньому поколінню українського жіноцтва в Америці, так що про нього не пишемо. Пригадуємо лише оті давні часи, як їх бачили і описали сучасники, щоб порівнати їх спомини зі споминами старих іммігранток і з теперішнім життям українських жінок в Сполучених Державах.

Л. П.

„ЖЕНИ РОУСЬСКІЯ ВОСПЛАКАШАСЯ”.

Слово о полку Ігоревім.

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де в які дні, в які ночі,
Чи в половеччині, чи в князівській удальщині
Чи то в козаччині, ляччині, ханщині, панщині,
Рідні слізози жіночі?

Скілько сердець роздиралось, ридаючи,
Скілько звялили страждання!
А як же мало таких, що міцніли, складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й стиха міркую:
Скілько сердець тут розбитих, могил тут розритих,
Жалощів скілько неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню такую?...

Іван Франко.

АМЕРИКАНСЬКІ УКРАЇНКИ НА ГРОМАДСЬКІЙ ПРАЦІ.

Пробувати писати, що робило жіноцтво такої розкиненої по всіх закутинах Америки іміграції, як українська, це дуже важка справа. Та ще іміграції, котра між собою не дуже то обєднана і котра довгий час складалась у величезній більшості з людей неосвічених, обтяжених працею і часто прибитих злиднями, котрі не мали ні часу ні змоги реєструвати і описувати свою працю. Треба би довгого часу, багатьох мандрівок з міста у місто та пильного простудіювання усіх українських газет, летючок, брошуру та інших видань, щоб з них позбирати вістки про те, як жила і що робила наша американська іміграція, особливо жіноча.

В нас нема на це ні можливості, ні засобів, ні навіть заміру. Ця стаття не має на меті подати точну історію участі жіноцтва в культурній і взагалі громадській праці української іміграції в Америці. Ціль її — зрушити людську пам'ять, викликати спомини, заохотити людей, особливо жінок до того, щоб вони ці наші вістки доповнили, справили, пов'язали, і в цей спосіб дали матеріал для більш точного нарису на подану в заголовку тему.

Тому нехай ніхто не обижаеться, коли якийсь факт з жіночого руху в Америці буде поданий не зовсім точно, або може буде пропущений. Нехай нікому не буде во гнів, коли якесь прізвище, чийсь труд чи заслуга, будуть поминені. Це не буде навмисне і не через недогляд. Ми просто пишемо лише те, що знаємо, про що успіли довідатись і сподіємося, ба — навіть просимо о те, щоб нас справляли, нас доповняли і розяснювали. В той спосіб лише буде можливо позбирати всі цікавіші данні про минуле українського жіноцтва в Америці.

— O —

Перша дата, якою можемо означити приблизно початок української жіночої організованої праці в Америці, це рік 1897. В тому році засновано в Джерсі Сіті, Н. Дж., при греко-катол. церкві Сестрицтво святої Ольги, котре з часом розвинулось у доволі велику запомогову організацію українських імігранток в Нью Йорку, Джерсі Сіті і околиці. Можливо, що десь перед тим були вже якісь сестрицтва, особливо могли вони бути в Пенсильвії, та вісток про це у нас немає. За те знаємо напевно, що сестрицтво

св. Ольги проіснувало 10 років і за той час розвинулось у велику організацію. До неї належали жіночі відділи — всі вони називались сестрицтвами св. Ольги — в Нью Йорку, Брукліні, Іонкерс, Блумфілд, Джерсі Сіті, Елизабет, Елизабет-Порт, Гекенсек, Ньюарк, Пасейк і і. Відбувались зїзди представниць тих сестрицтв, бували спільні забави, музики, представлення. Членкині гуртом їздили до сусідних місцевостей на влаштовані там підприємства і в той спосіб підтримували товариське життя.

У газеті „Свобода” з 27 листопада 1902 року є допис, у котрому сказано, що товариство гарно розвивається, що виплачує своїм членкам, котрі вносили по 25 центів місячно до товариської каси, по \$2.50 тижневого „бенефіту” на випадок хвороби і що дає 100 долларів посмертного. Головою тих обєднаних сестрицтв була тоді Євдокія Калакука з Джерсі Сіті (тепер живе у Скрентоні). В касі було тоді 1,200 долларів. В Нью Йорку довший час проводила у сестрицтві Анна Медвідь, родом з Квятоні на Лемківщині.

На конвенції Сестрицтва, котра відбулась в грудні 1905-го року ухвалено точний статут для головної управи і для відділів цеї організації. У ньому сказано, що ціллю Сестрицтва є дбати о моральну і матеріальну поміч членкам. Моральну поміч мала організація давати уряджуванням курсів для неписьменних, читалень і „через ширене згоди між американським жіноцтвом, і через ширене руского патріотичного духа в Америці”, а матеріальну через уділювання запомог і опіту на випадок слабости і в разі смерти.

На цій-же конвенції вибрано уряд Сестрицтва, в якому були слідуючі: о. Н. Підгорецький — голова, Анна Медвідь — містоголова, Емілія Струтинська — секретарка, Юлія Шведа з Блумфілд — заступниця секретарки, Євдокія Калакука з Джерсі Сіті — касієрка; Контрольори: о. Йосиф Чаплинський, Анна Ференсович і Степан Калакука.

Вже в 1905-ому році почалась в Сестрицтві кириня з боку кацапів. Вони конче захотіли перемінити сестрицтво на „руське”, захопили накінець в свої руки головну касу і покерували справами так, що в 1907-ому році головне Сестрицтво перестало існувати. Остались лише місцеві товариства, з котрих деякі існують по нині, при чому деякі змінили свою назву на світську.

Після упадку цего товариства, через кілька років якось нічого не чути про українське жіноцтво в Америці. Працюють поодинокі сестрицтва, багато їх та поодиноких жі-

нок вступає в запомогові організації, але якогось живішого руху не видно. Щойно помітно більше оживлення з приїздом до Америки Ірени Січинської, котра в 1910 році обіхала була багато американських колоній, промовляючи на вівчах і заохочуючи українське громадянство, в тому числі і жіноцтво до організації та до помочі старому краєві. За її заходами українці в Америці склали поважніші суми на шкільний фонд ім. Олени Січинської, на Фонд ім. Адама Коцка та на визволення Мирослава Січинського з тюрми. Ірина Січинська також пробувала організувати українське жіноцтво і оставши пізніше на стало в Америці, ширіла серед нього поступові, соціалістичні думки. Померла 1916 року.

На той, менш більш, час припадає спроба організувати жіноче товариство „Розвій” в Нью Йорку, та скликання великого жіночого віча, на якому бесідницями були дд. Луцева, Добрянська, Бучакова. На жаль, ні про це віче, ні про засновану тоді Жіночу Раду у нас нема біжжих вісток.

Два роки пізніше, з початком 1918-го року, з'явилась нова жіноча організація на заході, в Шікаго. Був це Союз Українських Жінок, котрий мав стати запомоговою організацією українок в Америці. З виданого тим Союзом журналу Рання Зоря (ч. 1—2, за січень-лютий 1918) довідуємося, що ціли організації були такі: освідомлювання українського жіноцтва в Америці при помочі спеціяльного жіночого видавництва; закладання школ для неграмотних; уділювання запомог на випадок каліцтва, хвороби і смерти; моральна поміч і опіка сиротам і вдовам; поміч жіноцтву на Україні.

Уряд Союза Українських Жінок був слідуючий: Стефанія Цимбаліста і Катерина Шабага — предсідательки. Марія Підгайна, Катерина Кущак і Катерина Будна — секретарки. Марія Королишин, Анна Музика і Ольга Коріньовська — касієрки. Евгенія Щіщецька, Софія Богач, Анастазія Язловецька, Емілія Струтинська, Варвара Курей і Евдокія Будник — тимчасові організаторки. Головною секретаркою була Катерина Коцюбінська з Шікаго.

При своєму основанні Союз мав три відділи: два в Шікаго і один в Дітройт.

З цього ж журналу видно, що товчок до основання товариства дав всеукраїнський сойм в Америці, котрий відбувся в 1917 році в Нью Йорку, та відомий „Український День”. Кілька тижнів після українського дня відбулось в Шікаго ве-

лике жіноче віче, на якому рішено оснувати окрему жіночу організацію. Приступлено до видавання згаданого журналу, та, здається, наслідком натиску деяких існуючих запомогових організацій, організація і журнал не вдергались.

Журнал „Рання Зоря” заповідався гарно. В його першому числі поміщено багато інтересного матеріалу: про Марка Вовчка, про Ганну Барвінок, про російську революціонерку Коноплянікову, початок статті про положення жіноцтва в минулому, життєпис І. Франка, про рівні права для жінок, та вірші і оповідання Франка, Стефаника, Вовчка, Неприцького-Грановського і др. Є в журналі дописи, наукний куток, відділ для дітей, практичні поради і поклики „Союза Українських Жінок”. Жаль, що таке цікаве видавництво не втрималось.

Бурхливі роки 1917—1923 зазначились масовою участю жіноцтва у всіх організованих виступах української іміграції того часу. Жінки переводили в більшості випадків збірку на „Український День”, жіночі пікети протестували перед польською амбасадою у Вашингтоні проти поневолення Західної України, жінки демонстрували перед польським консулятом в Нью Йорку. Рівночасно жіноцтво зрушилось до організації. Почалось засновування жіночих гуртів і товариств по ріжних містах; оснувалось „Запомогове Товариство Українських Жінок” в Шікаго, „Жіноча Громада” в Нью Йорку, та інші жіночі організації по других місцевостях. В останні роки, крім тих, котрі згадані в цьому Альманаху окремими звітами, працювали ще такі товариства, як „Жіноча Поміч” в Скрентон, Па., Жіночий Гурток при Стрілецькій Громаді у Філаделфії, і інші. Впрочім, звіти на другому місці цеї книжки дають вже менш більш точну картину того, що українське жіноцтво робило на протязі останнього десятиліття.

—————o—————

В культурно-освітній праці жінки тут визначились головно в таких проявах популярного мистецтва, як аматорські вистави, декламації, участь в хорах, сольовий спів та гра на інструментах. З перших визначних піонірок на тому полі треба згадати Олену Кречківську з Нью Йорку та Наталію Гриневецьку в Шікаго. Вони обі вже покійні, та в українських аматорських виставах ще часто виступають жінки і дівчата, котрих О. Кречківська перша вчила, як поводитись на сцені, а в успіхах шікаговських хорів ба-

гато заслуги невтомимої робітниці, вчительки і диригентки Н. Гриневецької.

До тих, що своєю працею причинились багато до вивчення аматорської гри та до піднесення її навищий уро́вень, належить також Юлія Малієвич - Шустакевичева, відома крім того, як визначна солістка і концертова співачка. З артисток-аматорок треба згадати відомих в Нью Йорку і околиці Емілію Корнатову, Шутаківну - Фенчинську, Шевчуківну - Свідерську, Катерину Гупалову, котрі своїми виступами в укра-

НАТАЛІЯ ГРИНЕВЕЦЬКА

ЕМІЛІЯ КОРНАТОВА.

дів) і інших. Всі вище та як і О. Копачукова, та Віра Барчанівна

їнських популярних драмах і оперетах причинились багато до успіху цього виду мистецтва серед українського громадянства на сході Америки. Знова між співачками у звітах з концертів та з українських опер і опереток часто стрічались і стрічаються імена Марії Гребенеckої, відомої оперової співачки з Великої України. Троїцької, Машир, Тимкевичівної, М. Баковської, Базарницької, Яремівної, Гели, Красновської (наспівала багато грамофонових рекордзідани, це ньюйорські сили,

Давиденко, котрі найшли собі місця і працю в американських оперетних виставах на відомому ньюорському Бродвею.

З інших місцевостей часто згадується у газетах робітниця-співачка Катерина Гнаткова з Рочестер, відома з виступів не лише у своєму місті і не лише між своїми, дальше знані з виступів по радіо як солістки відомого рочестерського Громадського Хору Юлія Батрак-Січинська і сестри Климцівні (співачка і пяністка), потім Настя Присташівна

з Бінгемтон, Стефанія Цимбаліста з Шікаго, пані Атаманець з Дітройт (співачка і диригентка), і інші. Ми знаємо, що ця ліста далеко неповна: майже в кожній більшій колонії є свої визначні співацькі та аматорські сили, котрі при сприяючих умовах могли б здобути собі широку популярність, і котрі вповні заслуговують на згадку; та годі їх всіх повідешукувати і пригадати.

Накінець ще треба згадати українських пяністок, з котрих теж кілька здобули собі ім'я не лише в українській громаді, але й поза нею. До них належать Віра Стеткевич з Джерзи Сіті, Юлія Баволяк з МекАду, Марія Митренко з Оліфанту, тепер вчителька музики в міжнародному Каледжу в Спрінгфілд, Масс., Росолович-Дубасова з Філаделфії,

Е. ШУТАК-ФЕНЧИНСЬКА.

та Ольга Ткачуківна зі Скрентону, котра разом з М. Гребенецькою і Р. Придаткевичем належить до українського концертового „тріо”, відомого зі своїх успішних виступів не лише перед українською, але й перед американською пубlicoю.

О. ШЕВЧУК-СВІДЕРСЬКА.

України" в англійській мові, котра тепер печатається в газеті „Народна Воля" а котра незабаром вийде окремою книжкою. М. С. Гамбалль є також авторкою газетних статей і фейлетонів.

Така ж сама невелика участь українського жіноцтва в так званій українській „політиці". Навіть найбільш діяльні споміж українських імігранток обмежуються звичайно до чисто жіночої організаційної праці. Лиш дуже зрідка можна стрінутись з жіночим іменем в звязку з якоюсь політичною, партійною роботою. Правда, політичні угруповання українців в Америці мають вже також і завзятих своїх прихильниць поміж жінками, та дотепер жінки ще не вибились на провідні становища у тих діяльних групах, котрі дають напрямок політичному життю і праці української іміграції.

За те незначна ще участь українських імігранток на літературній ділянці. В коломийській „Жіночій Долі" стрічаємо всего одно імя Всеволоди Метелик з Дірборн, Миш., як авторки гарного оповідання, а в українських гаєтах, кромі віршів Анни Хомяк, попадаються лише переважно імена дописувачок на українській і на англійській мові. А й тих небагато. Більший твір написала лише Марійка Струтинська-Гамбалль, а то популярну, для дітей призначену „Історію

МАРІЯ ГРЕБЕНЕЦЬКА
і ОЛЬГА ТКАЧУК.

ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАПОМОГОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ В СПОЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ.

Найдавнішими, найсильнішими і найчисленішими організаціями українців в Америці є так звані „запомогові союзи” чи стоваришення. До них записуються старі і молоді, платять в головну касу місячні вкладки і за те на випадок смерти їх родини отримують так зване „посмертне” — 500 — 1000 — 2000 — доларів, залежно яку вкладку член чи членкиня платили. Є також інші роди обезпечення — виплата по 20 роках, плачення вкладки лиш деякий час і т. п. Кромі того є ще й інші вигоди: газета, поміч на випадок недуги, товариська опіка і т. п.

В тих запомогових організаціях — українці мають їх п'ять — зорганізованоколо 60 тисяч людей. Більше як половина того числа є в найбільшій з тих організацій, в Українському Народному Союзі, четвертина в Українському Робітничому Союзі, а решта в організаціях „Провидініє”, „Народна Поміч” і Згода Брацтв”. Сума членів всіх цих організацій переходить навіть 70 тисяч, та багато людей „стоїть” в двох і трьох стоваришеннях, щоб одержувати ріжні газети та оставити більше посмертне.

Організаційно всі ті союзи і спілки складаються з місцевих товариств і брацтв, котрі мають широку автономію в своїх справах і лише по ділу обезпечення і загальної „політики” звязані з централею і прочими відділами. Тих відділів буває деколи кілька і кілька націй в одній місцевості — об'єднують звичайно людей одної віри, або одних політичних переконань, а в більших містах одної околії.

Він самого початку засновання таких організацій жінки були їх членами. Відразу мали в них рівні членські права, платили вкладки разом з чоловіками, лишили замужні не отримували газети, коли її діставав вже чоловік. Через те її платили і платять трохи меншу вкладку.

За виїмком небагатьох одиниць, жінки в таких організаціях мало проявили свою силу і свій вплив, хоч вони творять в них пересічно третину дорослого членства. Від яких двадцять років зїзди організацій вибирають одну-две жінки до організаційних управ, та це більше для декорації: мовляв, ми джентелмени і жінок шануєм. Впливу на союзові справи жінки майже не мають.

Видно це, впрочім, і з того, як жінки беруть участь в самій організації. Хоч вони, як сказано, творять третину дорослого членства, себто того членства, що має голос і спромогу рішати союзові справи, то на ділі їм просто неможливо навіть в малій частині показати свою силу. Більшість їх належить до тих самих відділів, що чоловіки і делегатами на конвенцію їдуть звичайно чоловіки, а не вони. Лиш незначний відсоток членкинь зорганізований в самостійні жіноцькі товариства і може проявити свою волю і свій вплив у тих важких стоваришеннях української американської іміграції.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ В ДЖЕРСІ СІТІ, Н. ДЖ.

Ця найбільша організація нараховувала з кінцем 1928 року (вживаємо останнього підрахунку членів жінок і чоловіків, зробленого управою У. Н. Союза перед конвенцією в 1929-ому році) 20,381 дорослих членів і 12,971 дітей. Між дорослими членами 33.4 процент, себто трошки більше, як третина, були жінки. Точно їх було 6,807. З того числа 971 жінок були зорганізовані в 29 окремих жіноцьких сестрицтвах і товариствах. Решта, поверх 5,800, належали до чоловічих стоваришень.

Тих 29 жіноцьких товариств були слідуючі:

Сестрицтво пресв. Богородиці, від. 33, Шікаго, Ілл.,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відділ 125, Шікаго, Ілл.

Сестрицтво Рождества пресв. Богородиці, відділ 216, Вест Пулман, Ілл.

Сестрицтво пресв. Богородиці, відділ 290, Балтимор,Md.,

Товариство „Любов”, відділ 373, Ст. Луїс, Мизурі,

Сестрицтво св. Анни, відділ 287, Бейон, Ню Джерзі,

Сестрицтво „Любов”, відділ 37, Елизабет, Н. Дж.,

Сестрицтво св. Ольги, відділ 315, Джерзи Сіті, Н. Дж.,

Сестрицтво пресв. Діви Марії, відділ 219, Ньюарк, Н. Дж.

Сестрицтво ім. Марти Вашингтон, Ньюарк, Н. Дж.

Сестрицтво пресв. Богородиці, від. 202, Обурн, Ню Йорк,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відділ 36, Рочестер, Н. Й.,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відділ 119, Йонгстон, Огайо,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відділ 112, Кливленд, О.,

Товариство „Згода”, відділ 358, Кливленд, О.,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відд. 151, Алентавн, Пенсильвіанія.

Сестрицтво Благовіщення пресв. Діви Марії, відділ 249, Барнесборо, Па.,

Сестрицтво Успенія пресв. Діви Марії, відд. 189, Сентралія,
Па.

Сестрицтво Успенія пресв. Діви Марії, відд. 303, Деррі, Па.,

Товариство Успенія пресв. Діви Марії, відд. 382, Фреквил, Па.,

Сестрицтво св. Духа, відд. 314 Гейзлтон, Па.,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відд. 148, Локуст Пойнт, Мд.

Сестрицтво св. Анни, відд. 134, Карнегі, Па.

Сестрицтво св. Благовіщення, відд. 71, Маганой Плейн, Па.,

Сестрицтво св. Ольги, відд. 186, МекАду, Па.,

Сестрицтво св. Ольги, відд. 318, Нортгемптон, Па.,

Сестрицтво св. Анни, відд. 228, Ст. Клейр, Па.,

Сестрицтво Неустаної Помочі пресв. Діви Марії, відд. 212,
Вілинг, Вест Вирджинія,

Товариство імені Ольги Басарабової, відд. 47, Бетлегем, Па.

В теперішній час Український Народний Союз має у своїй управі три жінки: Юлія Баволяк є містопредсідателькою організації, а Анна Боївка і Марія Ольшаницька-Розуміло є членами Головної Ради.

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ СОЮЗ В СКРЕНТОН, ПЕНСИЛВЕНІЯ.

В цій другій з черги щодо величини і часу існування українській запомоговій організації в Сполучених Державах було при кінці березня 1929-го року (теж беремо данні з останнього конвенційного звіту з то часу) було 11,410 дорослих членів, а з того 31 і пів відсотка жінок. Тих останніх було там 3,596. Дітей У. Р. Союз мав в той час 4,936. З тих поверх 3 і пів тисячі членкинь лише 222 належали до своїх окремих жіноцьких відділів, котрих в організації було в той час всего девять. Вони слідуючі:

Сестрицтво пресв. Богородиці, відд. 17, Іст Шікаго, Індіана,
Сестрицтво пресв. Богородиці, відд. 32, Пітсбург, Пенсильвія,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відд. 81, Йонгставн, Огайо,
Сестрицтво „Вільна Україна”, відд. 87, Тейлор, Пенсильвія,
Товариство Українських Робітниць, відд. 91, Нентикок, Па.,
Сестрицтво Рождества пресв. Богородиці, відд. 148, Едвардсвіл, Па.,

Товариство „Вільна Україна”, відд. 202, Лакавана, Нью Йорк,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відд. 204, Шікаго, Ілл.,

Сестрицтво пресв. Богородиці, відд. 208, Лейквуд, Огайо.

В теперішній час У. Р. Союза не має ніж своїми урядниками ніодної жінки. Одинока членкіня Головної Ради тої організації, Анна Яхова, померла в два роки після свого вибору і на її місце покликано до ради мужчину.

В обох згаданих організаціях число членів зменшилось дещо за два останні роки наслідком депресії, так що й число жінок в У. Н. Союзі треба тепер рахувати на кругло 6,500, а в У. Р. Союзі на 3,550.

„ПРОВІДІНІЄ”, НАРОДНА ПОМІЧ, ЗГОДА БРАЦТВ.

Три згадані товариства не вважали, на жаль, чомусь по-трібним відповісти на прохання Жіночої Громади в справі даних про їх членство і жіночі відділи, так що відносно них мусимо вдоволитись лише тими даними, котрі доступні нам з видаваних ними газет.

І так „Provividinie” (осідок у Філаделфії, Па.) має в теперішній час 10,600 членів, з того 6,129 дорослих, так що в ньому можна рахувати біля 2,040 дорослих членкінь. В тій організації є теж кілька жіночих відділів-сестрицтв.

Народна Поміч з осідком в Пітсбургі, Па., числить тепер 7,839 членів, з того 5,880 дорослих, так що примінюючи до неї той самий рахунок, що й до остальних організацій, себто рахуючи на жінок одну третину дорослого членства, отримаємо цифру 1,960.

Таким самим способом у „Згоді Брацтв” (осідок у Оліфант, Па) можна рахувати біля 700 членкінь.

В сумі робить це, у всіх запомогових організаціях разом біля 14,750 членкінь. Відрахувавши навіть одну третину як таких, що належать до двох організацій нараз, все ще отримаємо число 10,000 жінок, що є членами організацій, отримують сами, або з чоловіками газети, і — не мають майже ніякого впливу на справи своїх запомогових стоваришень.

СЕСТРІ АННІ.

Зі мною, сестро моя рідна!

Надія й радість ти мені.

Зі мною, сестро, враз на зустріч
Коханій нашій вітчині.

Рушаймо сестро! Чути голос
І клич народа ось луна!

І пісня звідкись долітає

Чогось журлива і сумна.

Зі мною, сестро моя рідна,
Будь другом щирим ти мені.

І враз до праці сестро моя
На втіху, радість вітчині.

Миколая Божук.

Стефа Абрагамовська.

СІМ ЛІТ ПРАЦІ В ЖІНОЧІЙ ГРОМАДІ.

До Жіночої Громади в Нью Йорку вступила я 30-го квітня 1922 року, на жіночім вічу, скликанім Громадою до церковної залі при семій вулиці. Пішла я туди з цікавості, щоб пізнати, як американські українки працюють і стала членкинею їх гурта, видачи, що та праця справді щира і пожиточна.

Коли в березні 1923-го року пані М. Скубова уступила з предсідательства, з волі членкинь я стала головою Жіночої Громади. В той час в мене не було ще ні знання ні організаційної практики, як вести товариство. Була лише любов до свого народу і добра воля творити добро тому народові. Через слідуючі роки я працювала скільки вміла і як вміла. Товариство було для мене моїм сьогоднем і моїм завтром і це додавало мені сил. Кожна праця виконується подвійно швидко і точно, коли є до неї замиливання.

Ясно, що праця та не була без помилок, та вони не були поповнені навмисне. Говорю про те не лише тому що сама відчуваю свої недостачі, але й на те, що наші люди чомусь то все вимагають від свого проводу непомильності, хоч сами роблять помилки і то великі. Впрочім, тільки той не робить помилок, хто взагалі нічого не робить.

Одним з перших вчинків товариства за час моєго головування було винайняття залі Українського Народного Дому в Нью Йорку на 9 вечерів на осінь і зиму 1923—1924 року. В тих девять вечерів влаштовано стільки підприємств, головно театральних вистав, котрі пройшли з успіхом. Хто ходив на ці підприємства Жіночої Громади, той знає, що ніколи не завівся.

Найкраще проходили представлення, де ми опиралися на місцевих таланах і не пробували дістати в наші вистави „великих” артистів, котрим на думці була лише заплата. І треба признати, що в нас були і є люди, котрі не лише що любили працю в аматорських гуртках, але й вміли її виконувати. Пригадую імена Корнатової, Шутаківно-Фенчинської, Костецької, Шевчуківної, Свідерської, Гупалової, Лазути, Тріща і і. А де вони тепер? Дехто відцурався від українців, дехто збайдужнів, а по інших і слід пропав. А преці можна було їх мати між собою, з пожитком для товариства і для

українського мистецтва. Брак тих „своїх” довів неодно товариство до тяжкої втрати. Багато людей не ходили на представлення до Народного Дому тільки тому, що українці-артисти були українцями лише на сцені: тільки за куліси, а вже він москаль.

В 1924—1925-ому році праця проходила успішно. Правда, через високі оплати артистам прибутки з представлень не були вже такі великі, але за те відчiti i забави у власному локалі товариства при 30 Іст семій вулиці піддержували духа членкинь. Зібрано багато одежі i харчів i в 1925-ому році післано вісім великих пак до Каліша для та-мошних полонених інвалідів української армії i одну з найкращими річами до Союза Інвалідів у Львові.

Як скрізь, так i в Жіночій Громаді, праця опиралась на чотирох-п'ятьох одиницях, котрі несли на собі головний тягар товариської діяльностi. Так було аж до 1926-го року, коли секретарка мусіла перенестись аж в дільницю Бронкс ізза праці, а пізніше те саме трапилось з її заступницею. Їм було трудно приходити навіть на товариські збори, не говорячи вже про звичайні вечери, коли треба було комусь працювати. Вся відвічальність i робота спали на мене, а це не було легко. Треба було добре напружитись, щоб не дати товариству зовсім упасти.

Тоді почалось напруження з управою Народного Дому, котра перебрала під свій заряд дім на семій улиці, де була домівка Жіночої Громади. Через поведінку тої управи відносно залі i через деякі не конче розумні зарядження в тій справі, не можна було працювати так, як в по-передні роки. А й в домівці зменшили приміщення Жіночої Громади так, що не було де сходитись. Це обурило членкині, так що багато з них перестали являтись на збори.

Через те все праця Жіночої Громади обмежилась до збирання добровільних жертв, коляди, цвітних днів та до участi в загально-громадських підприємствах, як Союза Українських Товариств міста Нью Йорку i Союза Українок, до котрих то організацій Жіноча Громада належала.

Так воно діялось i на протязi слідуючих років. Причиною того був, з одного боку, брак власного помешкання, а далі й те, що не було часу працювати. Членкині, що входили в склад видiлу, працювали у фабриках i не мали можливостi виконувати як належить принятi на себе обовязки. Тому в осенi 1930-го року, бажаючи втримати існування Жіночої Громади, я попросила до товариства паню Марію

Скубову, котра може свободіно розпоряджатися своїм часом.

В 1931 році перевибрано виділ, до якого війшли майже всі нові жінки. Дотеперішній провід віддав радо своє місце новому, надіючись від нього більших успіхів і більшої праці. І товариство від того окріпло: показалось, що членкам справді залежить на розвиткови Жіночої Громади, а не на урядах та гонорах. Майже всі вони надалі остали в товаристві, піддержують його працю і готові радо виповнити всі обовязки, які на них товариство наложить.

МАТИ.

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває, іногді дивлюся,
Дивуюсь дивом, і печаль
Охватить душу; стане жаль
Мені її і зажурюся
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла...
Тепер їй любо, любо жити!
Вона серед ночі встає,
І стереже добро своє
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись. „Се мое,
Мое!...” і дивиться на його
І молиться за його Богу,
І йде на вулицю гулять
Гордійше самої цариці,
Щоб людям, бачте, показать

Своє добро: „А подивіться,
Мое найкраще над всіми!”
І ненароком інший гляне:
Весела, рада, Боже май!
Несе до дому свого Йвана,
І їй здається — все село
Весь день дивилося на його,
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого.
Щасливая!...

Літа минають;
По троху діти виростають;
І виросли, і розійшлись
На заробітки в москалі.
А ти осталася, небого,
І не осталося нікого
З тобою дома. Наготи
Старої нічим одягти
І витопить зимою хати;
А ти не здужаєш і встати,
Щоб хоч огонь той завести.
В холодній молишся оселі
За їх, за діточок...

Тарас Шевченко.

„ПРО-АМЕРИКА“.

Так називається спілка жіночих товариств ріжних народів, заснована в 1931 році в Нью Йорку на те, щоб з одного боку познакомити американське жіноцтво і взагалі громадянство з досягненням жінок чужинецького походження, а з другого боку на те, щоб улегчiti тим американкам чужинецького роду знакомство і товариську та громадянську працю з родовитими американками і американцями. До тої спілки пристала теж Українська Жіноча Громада в Нью Йорку, головно заходами своєї предсідательки, М. Скубової. Відбуто кілька нарад, навязано зносини з жіночими організаціями інших народів і під проводом голови „Про-Америка“, пані Джанни Карпентер, почато працю.

Першим виступом у звязку з діяльністю „Про-Америка“ була однотижнева виставка українського народного мистецтва у будинку „Гренд Сентрал Палас“ в Нью Йорку. Цей виставкою „Про-Америка“ почала взагалі свою діяльність для обзначення других своїх членів і американського жіноцтва взагалі з культурою поодиноких національних груп.

Цей „український тиждень“ почався виступом музичної школи Михайла Гайворонського і українською вечорою, на яку були запрошені свої і американські гості. Подавано виключно українські страви, котрі до того подобались чужинцям, що про них пішла навіть балачка по радіо, а видавниця куховарських книжок звернулась до українських жінок з проханням, щоб її подати приписи, котрі вона помістить у свому найближчому виданні.

На протязі дальших днів членкині Української Жіночої Громади постійно дижурили на виставці, пояснюючи звиджуичим українські вишивки, деревляні вироби, килими, то що. Звиджуичих було дуже багато і всі вони незвичайно цікавились всім, що було на виставці. Одна з дижурних, пані Мандзій, пряла кужиль, і пояснювала численному гуртови американських відвідувачок, як це робиться і як готовиться ріжні роди прядива. Інші членкині вишивали та знакомили американських жінок з українськими узорами і способами мережання. Пояснювано їм теж українські народні звичаї, при чому найбільше цікавив всіх український коровай, спеційний спеціально для тої виставки і прибраний, як годиться, на весілля. Про цей коровай газети принесли окрему

згадку, а він сам на виставці був не лише предметом великого зацікавлення, але теж давав нагоду пояснювати цікавим українські весільні обряди.

На закінчення „українського тижня” влаштовано знова приняття, на якому були присутні дуже численні гості ріжніх народів, а також кореспонденти американських і чужих газет. Багато їх бувало на виставці під час „українського тижня” та на влаштовуваних під час нього чайних вечерах.

Згадки про цей „український тиждень” з'явились у всіх великих ньюйорських часетах, котрі описували цей виступ українського жіноцтва з великими похвалами, а деякі з них принесли також і фотографії учасниць та виставлених речей. Дневник „Нью Йорк Гералд-Трибюн” присвятив українській участі в тім підприємстві дуже багато місця, так само дневник „Ди Сон”, котрий подав теж деякі фотографії. Він особливо захоплювався „короваем” і обширно описав його значення. Знова „Ди Нью Йорк Таймс” дуже прихильно описав українські килими, вишивки та гончарські вироби. Відомості і довші та коротші статті про цей український виступ принесла також італійська, німецька, російська і литовська преса в Нью Йорку.

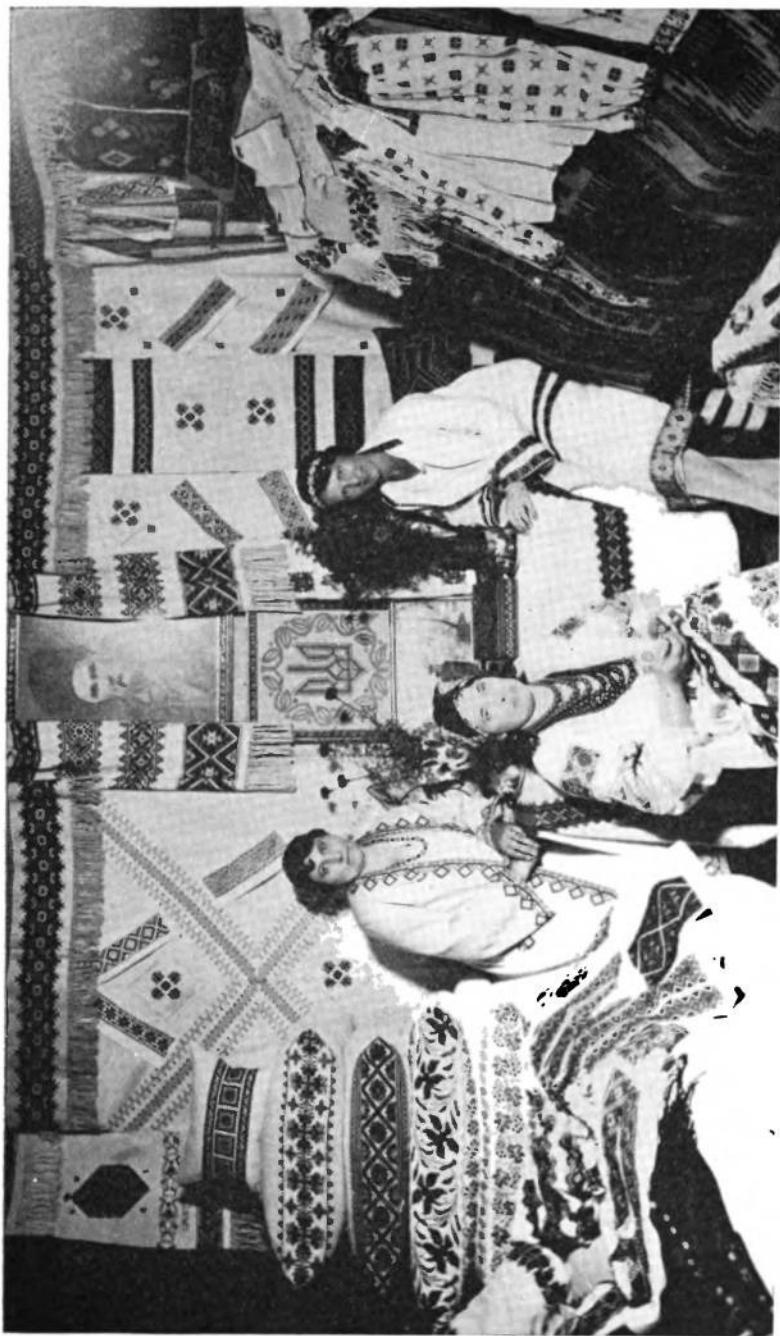
Предсідателька „Про-Америка”, пані Дж. Карпентер, присла опісля до „Жіночої Громади” листа, у якому так висловилась про нашу участь в тій виставці:

There is no doubt but that the efforts of the Ukrainians contributed the greatest factor in the success of the opening of the Pro-America national exhibits in the Grand Central Palace last April.

These national exhibits were decided upon as a practical demonstration of the work of Pro-America, a federation of foreign women's organ, and the great energy of Mrs. Skubowa as chairman and the tirelessness of her Committee were a source of the greatest inspiration to the other national groups.

The Ukrainians opened this new feature of the work with a reception and tea, followed by music, a chorus and a ballet by the justly famous Avramenko ballet.

About 600 guests attended this first Ukrainian function of the week's program, which closed with another reception for Mrs. Skubowa and her helpers. A feature of this occasion was a supper and two large wedding cakes. On this evening there were nearly 800 registered guests, and I know it will always remain in the memory of these guests, especially the Americans, as one of the most enjoyable and instructive and colorful affairs they ever attended. The food was such that we no longer wondered at the fame of the Ukrainian cook, and some of my friends marveled that they were able to eat so much of what seemed rich food without ill effects. Certainly this is a tribute to the gastronomic qualities of Ukrainian food. Hardly a week passes that someone does not ask "When are those wonderful

„УКРАЇНСЬКА ХАТА” НА ВИСТАВЦІ В „ГРЕНД СЕНТРАЛ ПАЛАС” В НЮ ЙОРКУ.

Ukrainians going to give us another treat?" Very complimentary but also a great tax on the time and strength of the women to prepare it.

As for the exhibit itself, I can only say I hope it will be the last to leave, as it was the first to come in.

The type of people in our Ukrainian Division certainly carry out the highest ideals and traditions of this sturdy, solid race. New to America, especially in organization units, many of them still not American citizens, their own country so recently broken up, it is difficult for them and for Americans to establish their status. Intensely patriotic it was no small feat of sacrifice for them under such conditions to respond so readily as a unit to the call to maintain traditional ideals of American citizenship, which is the basic purpose of Pro-America. Lastly, and most important, there is no criminal class among the Ukrainians.

I am glad and proud to have the Ukrainians with us, but I think I shall never cease to lean upon them for inspiration and strength in carrying out our ambitious program.

Jeanne Carpenter
President, Pro-America

І ще один корисний вислід цеї виставки: організація „Про-Америка” відступила Українській Жіночій Громаді даром місце на постійну виставку українського народного мистецтва у цьому-ж „Гренд Сентрал Палас”. Цю виставку, що приняла вид „Української Хати” влаштовано також заходами Жіночої Громади і вона тепер являється постійною пропагандою українського імені і українського народнього мистецтва в Нью Йорку.

А. Мулик.

НЕ СПІВАЙ ПІСЕНЬ ВЕСЕЛИХ...

Ні, не співай пісень веселих
Про квіти, про кохання рай,
Малюнком щастя чарівного
Ти серця чулого не край.

Дивись: нещастя, лиxo всюди,
Нудьга і горе скрізь живе!
Чи чуєш стогін той невпинний,
Той плач, що серце жалем рве?

Чи бачиш сліози ті пекучі,
Чи чуєш брязкіт кайданів?
О не співай пісень без журних,
Не присипляй твоїх братів!

Галина Комарівна.

НА ЖІНОЧІ ТЕМИ.

(Голоси членкинь У. Ж. Г.).

УКРАЇНСЬКА ЖІНКА В АМЕРИЦІ.

Попри свої домашні щоденні обовязки, українська жінка в Америці має на своїх плечах великі та важкі завдання су-проти українського народу. Від неї у великий мірі залежить те що ми часто називаємо нашою будучністю в Америці.

В нас обставини так погано склались, що наші невеличкі громади порозкидувані по широкій Америці і губляться серед ріжних народностей. Тому всяка гуртова громадська праця для виховання української молоді в нашему народному дусі майже неможлива.

Правда, що є в нас діточі школи, але дуже малий процент нашої дітвори має нагоду в них вчитися з ріжних, дуже часто не від родичів зависимих, причин. Одною з причин являється та обставина, що багато з наших людей мешкає далеко один від другого, що є перешкодою до всякої народної праці взагалі.

Але в тому випадкові кожна українська родина, кожна українська жінка повинна мати за святий народний обовязок виховувати свої діти, те молоде наше покоління, в народному дусі, якщо бажаємо, щоби пам'ять по нас скоро не загинула в Америці.

Томуто кожна українська хата в Америці повинна бути тою твердинею, де кується будучність нашої іміграції, де виховується нашу молодь на борців за права і волю українського народу, на гідних нащадків козацького роду.

Не можна заперечити, що в тому напрямку ми вже трохи припізнилися, бо є вже багато дорослої нашої молоді, котра виховалась не в українському дусі і хто знає чи не пропала вона вже для нашого народу, але все ще таки остается велике поле до праці.

Передусім, помимо всяких перепон та труднощів, кожна українська жінка для власного добра і добра нашого народу. повинна належати до своєї жіночої організації чи товариства, де взаємно обмінюються думками про ріжні справи і тим способом само-освідомлюються.

А. Лятишевська.

ЗНАЧІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ. ЖІНКИ

Багато наших людей, особливо чоловіків, думають і таки так говорять, що жінки не повинні нічим іншим займатись, тільки домашньою роботою. Громадські справи, чи як то вони кажуть, „політика”, не повинна жінок обходити, бо це, мовляв, чоловіче діло.

Та воно не так. По перше, виховання дітей, вщіplення в них любові до свого народу, до своєї батьківщини і до працюючих людей взагалі, у великій мірі — жіноча робота Мати дає першу науку і перші життєві вказівки дітям, і та наука западає в душу найглибше. І коли між українцями було багато щиріх борців за народну волю, котрі саме у тій громадській праці і боротьбі добували крацу долю Україні, то це таки у значній степені заслуга українських жінок-матерей і цею працею не можна нехтувати ні цю заслугу забувати.

А ю на інших полях, при гоєнні ран жовнірів, при праці поза фронтами у час війни, при роботі в організаціях українського народу, чи там мало було жінок? А хто брав чепиги в руки, коли не було дома батька, брата чи чоловіка, що боролись на фронті? Хто переносив весь тягар воєнного лихоліття дбаючи, щоб у тій біді виховати нове покоління борців? Українські жінки.

В самій же визвольній боротьбі, навіть у перших стрілецьких рядах, були також жінки. Між тими, що будили народ до бою, що вчили його словом і піснею, були їх сотні, між тими, що по шпиталах, урядах, санітарних поїздах та таборах полонених несли між людей потіху, розраду і поміч, були їх тисячі. І чоловіки радо приймали їх поміч, користувались їх працею і цінили її. Так і тепер повинні тішитись, коли жінки ще більше гуртуються і ще пильніше готуються помагати визволенню рідного краю.

Ту підготовку видно скрізь. І в спільніх організаціях, і в окремих жіночих є тепер не сотні та тисячі наших сестер, що в них приготовляються, щоб стати колись плече в плече з українськими вояками і своєю посвятою та працею визволити рідний край. І я вірю, що цей час недалекий. Тут в Америці цей рух також поширився. Жіноцтво горнеться до своїх гуртків і єднається для громадської народної праці. Певно, що незабаром ті жіночі організації не будуть ніяк позаду чоловічих. До того наших жінок заохочує примір тих наших піонірок, що вже давно працюють на народному полі, а та-

кож приклад жіноцтва інших народів. І я певна, що у слішний час також і жіночі руки піднімуть високо той синьо-жовтий прапор, що замає над нашим вільним краєм.

Текля Сьомкайлло.

ДЛЯ ДІТЕЙ.

Фабрика, домашня робота на службі в багатих людей, обслуга у реставраційних кухнях, або чищення ночами канцелярій — це головні заняття наших жінок імігранток. Тяжка, найтяжча жіноча праця в Америці, невигідні і довгі години, невелика заплата — це їх судьба і їх заробітки. Ще коли чоловік працює, то тих пару доларів помогає сяк так вязати кінці. Але коли прийдеться самій себе утримати, та ще про дітей подбати, тоді це тяжко, часто неможливо.

А що ж доперва говорити про дітей, котрих батько і мати по 9, 10 і 12 годин поза домом. Ростуть без опіки, без старання, здані сами не себе і часто хирлявіють або на тілі, або душевно, або одно і друге.

Тимчасом, на мою думку не мусіло б так бути. Знаю сама по собі: і я мусіла тяжко працювати, часто понад сили, щоб прокормити себе і троє малих дітей. Чоловік дбав за дім і родину мало, а то й зовсім не дбав, а дітей треба було і врати і їсти їм дати. Здавалось, що на непосильній праці та серед родинних клопотів сили заломляться, а родина розлетиться.

Та раз я вичитала оголошення, що у відомім департаментовім магазині Ванамейкера є школа „плекання краси“. Я попробувала. Зразу було тяжко вчитись з руками намозоленими важкою фізичною працею, та людяна вчителька показала, як дбати про себе. Я пильно слухала її вказівок і вчилася, а рівночасно далі працювала. Сусіди, а навіть власний чоловік сміялись з мене, що я берусь від чорної роботи до такого ніжного діла. Лиш діти тішились, бо я дома, на їх головках, практикувала як кучерявити волосся.

Покінчивши курс я не зразу нашла працю. Далі ходила чистити крамниці, а між ними і одно таке заведення краси. Там призналася, що сама дешо з того фаху знаю, і мені по-

зволили вечерами помагати. Робила добре роботу і деколи мені перепали якісь грошенята. За кілька літ прищадила 150 доларів. Добрі люди позичили решту і за \$500 я стала власницею свого власного заведення. І хоч чоловік негодував (не міг перенести моїх „забаганок” з „бюті парлор” і поіхав собі до краю), хоч деколи мені добре докучили, то я таки трималась своєї думки і ось вже шість літ працюю „на своїм”.

А що давало мені силу і завзяття, щоб свого діпнити?

Діти. Мені страшно робилося, що то буде, як вони виростуть у біді, як я буду мусіла їм відмовляти всого того, що другі діти мають. Я конче хотіла бачити їх забезпеченими, хотіла вивести в люде і пустити у дальше життя не так, як мені приходилося: в біді, тяжкій праці та без того знання-освіти, які тепер конче людині потрібні. І вони мені дали силу добитись свого. Тепер найстарша дочка помогає мені в моїм заведенню, молодша господарить дома, син добре вчиться і практикує в аптиці і мені ні трохи не жаль тих труднощів, упокорення і прикростей, котрі в минулому треба було пережити.

І тому, думаю, не повинно так бути, щоб так багато наших жінок все ще тратили молодий вік і сили на тій найтяжчій роботі. Можна навіть і від найтяжчої праці на хліб підняти голову в гору, розглянувшись по білому світі і пробувати дійти до чогось кращого. Навіть у найпоганіший час можна найти спромогу чогось навчитись, бодай трохи поступити вперед і поправити свою долю.

Головно ж можна і треба це робити задля дітей. Робити на те, щоб їм дати краще виховання і кращий „старт” в життю, ніж ми його мали. А тоді також ті діти будуть любити і шанувати таку маму, чи взагалі таких батьків, котрі не остали на самому дні, у самому низу американського громадянства, а потрафили поступити дещо вперед та відвоювати і собі трохи місця на сонці.

Анна Мандзій.

ЖІНКА ДОМА.

Правда, що зле, що наші жінки не беруться більше до громадської праці, не працюють більше на народнім полі і не стараються мати не лише на словах, але й на ділі рівні права з чоловіками. Стару думку про те, що жінка лише до кухні і дітей, треба відкинути. Треба боротись за те, щоб у всьому жінка не була лиш додатком, лише фігурою, але справжнім, рівним товаришем-співгромадянином мужчин.

Але з другого боку це не значить, що жінка мусить зараз кинути свої родинні обовязки, занедбати дім, оставити на Божу волю дітей і господарство та цілком віддатись по-задомашнім обовязкам. Чоловіки ж не кидають своєї праці на хліб на те, щоб займатись товариськими і політичними справами. Так само наша праця дома — це наче праця чоловіків на фабриці чи де. А ще тому, що праця „на своїм”, то її треба точно виконати. І дітей обійти як належить, і господарством розумно та чисто заправляти і взагалі виконувати належно ті обовязки, які на нас кладе родинне життя і сама природа.

А це дуже важне, не лише для домашнього супокою і щастя, але теж і для громадського, народного діла. Ні жінка, ні чоловік не зможуть як слід брати участь в народній роботі, коли в них дома невзгодини, непорядки, капарство. Ні діти не виростуть на корисних громадян і добрих, чесних людей, коли через недбалство мами дома колотнечка, непорядок, занедбання і пустка. Та і в громадській справі не дуже то послухають такої жінки, про котру знають, що вона навіть у своїм господарстві не вміє чи не хоче ладити. Товариство ж чи громада, то так, як велике господарство.

От те повинні мати на увазі наші жінки, коли беруться до громадської народної роботи. Стაючи до неї, вони тим не позбуваються своїх родинних обовязків, а навпаки, по-більшують їх. Вони вводять тим самим свою цілу родину з забутого кутка за печею поміж громаду. І повинні дбати, щоб ця родина була в громаді чиста, сильна, здорована духом і тілом, так щоб нею і сама жінка-мати і ціла громада могли гордитися.

Пелагія Дерех.

В НЮЙОРСЬКОМУ АРЕШТІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ПОЛІТИКУ.

На весну 1930-го року прийшли з Великої України вістки про те, що большевицький уряд виарештовує там визначніших українських громадян і що багато їх, з професором С. Єфремовим на чолі, сидить вже в льохах київської чи харківської чрезвичайки. На вістку про те зібралися 13 березня представники українських національних товариств в Нью Йорку на нараду і вирішили бодай дати знати світові про те, що на Україні діється. Постановлено це зробити демонстрацією перед одинокою офіціяльною совітською установовою в Америці, якою є комуністичне торговельне представництво „Амторг”.

Про те рішення, мабуть, довідались і большевики, тому що коли ми заявились в суботу 15 березня під „Амторгом”, то нас зустріла там вже товпа комуністів, в тому числі і українських, котрі кинулись нас розганяти, та нищити наші таблиці з написами, пятнучими совітський терор на Україні.

Я зразу не зрозуміла, в чому річ, і думала, що крик, котрий піднявся по нашій появі, це оклики публики проти большевиків. Щойно оглянувшись побачила, що це бійка. Біля мене була пані Муликова і Лисюкова, котра зараз кинулась у той гурт, де большевики натискали на наших дівчат, котрі роздавали летючки з поясненням, в чому діло.

„Війна” на кулаки розгорілась на добре. Почала вмішуватись в неї і поліція, та не могла дати ради. Я бачила, як Зіна Лисюкова, Марійка Боднар та Марійка і Анна Віntonяк відважно відбивались. Марійка Віntonяк мало що не побила поліцейського, котрий зявився біля неї і вилаяла його, що він не розуміє свого обовязку і виступає проти нападених а не нападаючих. Рівночасно біля того гурта скупчилась громада наших мужчин, котрі також завзято колотили червоних.

Мене поки-що бійка оминула і я далі тримала одною рукою свою таблицю з написом, а другою роздавала летючки з поясненням нашої демонстрації. Нараз до мене прискочив полисмен, передер таблицю та заарештував. До нього знова підійшов адвокат Родик і почав йому пояснювати, що ми робимо. Полисмен звязався з д. Родиком і хотів і його заарештувати, цей почав доказувати йому, що він не має права цого робити, а я скористала з нагоди, покинула їх обох і пішла далі роздавати летючки.

При цьому я наскоцила знова на групу біля З. Лисюкової, Боднарівної і Віntonяківної, та замішалась у бійку, котра

АРЕШТОВАНІ ЗА ПРОТИБОЛЬШЕВИЦЬКУ ДЕМОНСТРАЦІЮ
УКРАЇНСЬКІ ДІВЧАТА В НЮ ЙОРКУ ВИХОДЯТЬ З ТЮРМИ.
(Ця знимка була поміщена в ньюйорських англійських газетах. На
ній з ліва на право: С. Абрагамовська, А. Віntonяк, З. Лесюкова
і М. Боднар).

там вибухла. Ми таки добре почали змагатись з якимись большевиками, коли нараз поліція нас розділила і наша чвірка опинилася під арештом. Біля нас найшлось нараз кілька детективів та полисменів і нас повели до найближчої поліційної станиці.

По дорозі ми сварились з полисменами і далі роздавали летючки. Те саме на поліції: кожний, хто там був, дістав летючку, включно з дижурним сарджентом, що повтігав нас

в свої книги. Ми відмовились щонебудь зізнавати, поки він не прочитав, що там було написано. Тоді з нас стягнули протокол і передали доглядачці поліційного арешту.

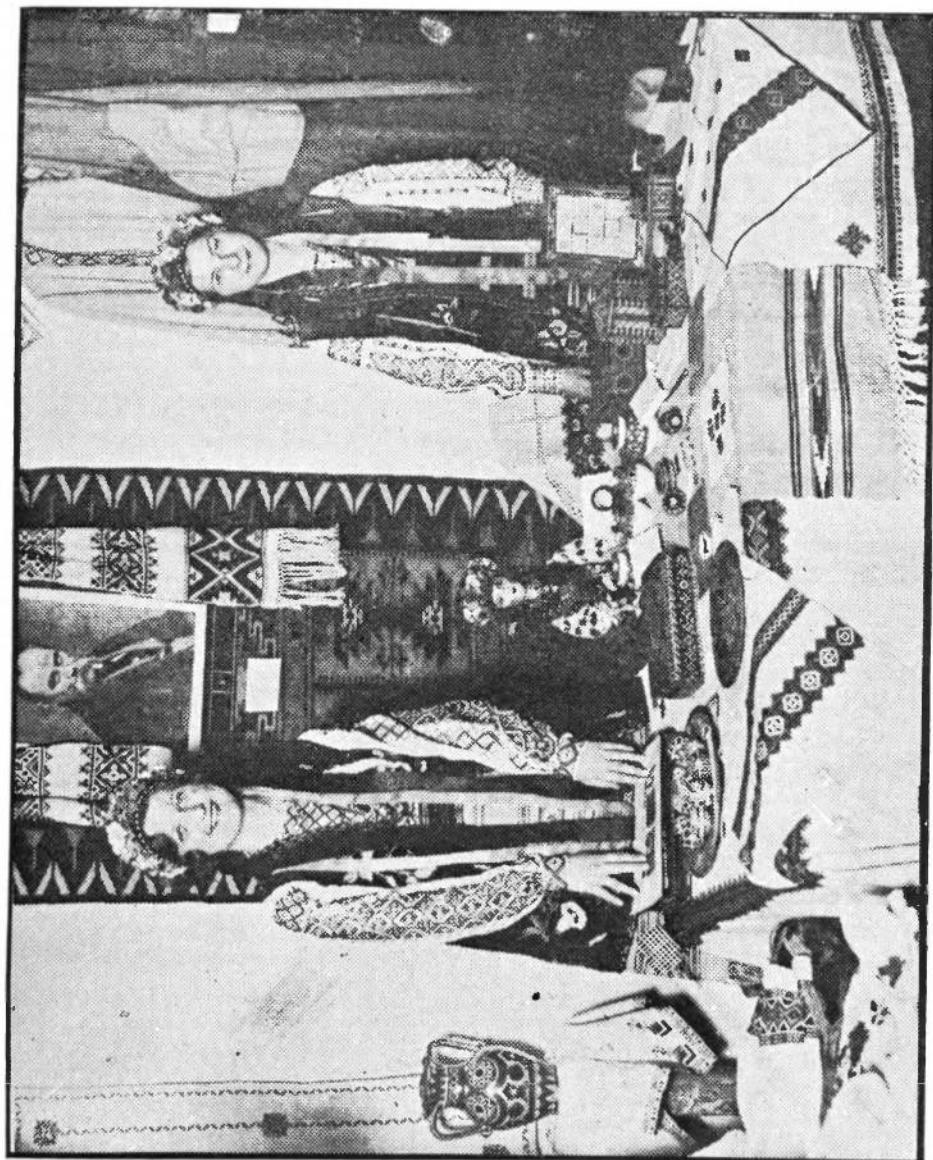
Ми дали їй зараз також одну летючку, а далі рішуче спротивилися, щоб нас розділювали кожну в окрему келію. Доглядачка покликала старшого полісмена на нараду і він її пояснив, що ми не звичайні злочинці, а сидимо за політичну демонстрацію. Ейшло, що ми також „політичні вязні”, що нас справді втішило. Доглядачка подобріла і просила лиш, щоб ми згодились сидіти по дві, бо келії малі.

Справді, в одну келію годі було посадити більше, як дві особи. Ціла келія, це маленька комірчина з ліжком на ланцушках і три кроки долівки, так що сидіти двом є ще де, а пройтись то вже нікуди. За те доглядачка почала з нами приязну розмову і ми її оповіли, за що опинились тут в тюрмі. Вона дуже помякла, принесла нам води і старалась робити все, щоб ми не почувались, як в арешті. Мимо того наші дві молоденські товаришки почали навіть поплакувати, не так з того, що вони під ключем, як з досади, що поліція не зрозуміла нашої цілі. Пані Лисюкова і я потішили їх та дістали від них тверду заяву, що як треба буде, то вони ще раз підуть. Обі вони тут роджені, але виховані на добрих українок.

За чотири годині нас покликано на долину, де ми застали залю заповнену нашими людьми, що прийшли нас „визволяти”. Піднялись оклики „слава”, дехто кинув шапку в гору. Нам в очах закрутились слізози з радості з такого привітання. Ми почули гордість, що прийшлось хоть трохи потерпіти за українську справу. А рівночасно мені стало ясніше, що це заховано за тим словом „політичний вязень”, і які мусять бути переживання тих наших людей, що там, на Україні місяцями і роками томляться по московських і польських казаматах і переносять куди більше ніж те, що ми перетерпіли тих кілька годин.

Нас вибрали зараз же з тюрми на поруки. Потім були ще дві розправи, 16 і 19 березня, на яких нас боронив адвокат Михайло Родик і на яких нас звільнено. Суддя ще скартав полісмена за те, що нас арештував, коли ми боронились перед тими, хто перешкоджував нам виконувати наше право мирної демонстрації. Нашою справою заінтересувались ньюйорські американські газети, котрі принесли з тої розправи точні звіти та фотографії.

С. Абрагамовська.

- МАРІЯ ВИСЛОЦЬКА І ОЛЬГА МИКІТИН НА УКРАЇНСЬКІЙ ВИСТАВІ В ЖІНОЧІМ КЛЮБІ -
ПАТЕРСОН, Н. Л.Ж. (Лютій 1931).

УКРАЇНСЬКІ „БІЗНЕСМЕНКИ”.

Софія Жуковська

Анна Мандзій

Анна Кущнір

НА САМОСТІЙНИХ СТАНОВИЩАХ.

Українські жінки в Америці відважуються поволі вступати на те поле, на якому американське жіноцтво осягнуло вже дуже значних успіхів. Вони йдуть на самостійні становища, котрих в Америці багато, та для котрих, однаке, треба спеціального знання і вишколення, якого наші імігрантки з краю не привезли.

Є вже українські жінки на відвічальних становищах в банках, у школах, і то не лише народних, в великих торговельних підприємствах, то що. Є й на самостійних професіях, як, наприклад, лікарка Н. Пелехович в Нью Йорку, або ведуть самостійно ріжні підприємства. На жаль, мимо зачленків, українські жіночі гурти не подали нам точного спису своїх членкинь-бизнесменок, так що ми мусимо обмежити цю згадку лише до тих, котрі нам, тут в Нью Йорку відомі.

Так знаємо, наприклад, що значним успіхом серед своєї громади дішиться „зведення краси” Катерини Наконечної в Трентон, Нью Джерсі, та таке саме зведення членкині ньюарського Товариства ім. Олени Пчілки, Ольги Ц. Гук, що веде його під фірмою „Ольга” в Іст Орендж, Н. Дж., при 388 Додд Стріт.

В Нью Йорку найстарший „бізнес” під жіночою управою, це похоронне заведення Юлії Яреми, сполучене з бюром публичного нотаря при 129 Іст Семій вулиці. Тутешні українські жінки ведуть також кілька „зведень краси” („Бюті Парлор”), як наприклад Анна Мадзій, що працює у своєму заведенню разом з дочкою (439 Іст 9-та вулиця), далі Анна Кушнір з таким-же заведенням при 440 Іст 58-ї вулиці та Софія Жуковська, котрої „Бюті Парлор” міститься при 105 Ст. Маркс Плейс.

З інших підприємств ще належить згадати кравецьку робітню жіночих одягів Анни Колтун при 303 Іст Шестій вулиці, та ресторан „Снігурочки” при 315 Іст 6-ї вулиці, котрий веде Евдокія Ділова. Кромі того багато жінок помогає своїм чоловікам при веденні їх підприємств або працює у спілці з жінками інших народностей. Та на число українських імігранток, тих заведень і тої самостійної праці куди ще замало. Українські жінки повинні більше старатись бути самостійними і йти слідами американського жіноцтва, котрого представниць можна найти на передових місцях майже всіх індустрій і фахів.

ЖІНОЦТВО НА УКРАЇНІ

ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.

Слідуючий нарис на подану в заголовку тему не має на меті подати вичерпуючу, або хоч приблизно точну, картину письменницької діяльності українських жінок. Ані розміри цеї статті, ані її призначення, не такі, щоб можна і треба було в неї вмістити всі, або навіть лише всі важніші, відомості з області української літератури, звязаної з діяльністю жінок. Ціль того нарису — познакомити українських жінок на американській іміграції з найважнішими іменами і творами українських письменниць і тим способом показати їм, що українське жіноцтво зробило багато у тій культурній ділянці. А то тут, в Америці, часто ще можна почути думку, що в жінок немає хисту до нічого іншого, лиш до домашньої праці.

Правда, такий погляд був поширений між українськими людьми дуже довгий час. Починаючи зі зарання української історії — тисячу літ тому — аж до половини минулого століття, українські жінки, — між прочим, так само, як і жінки других народів, — справді не виходили поза межі домашнього життя. Вся громадська праця, вся освітна робота, взагалі все політичне і культурне життя було в руках чоловіків. Вони воювали, правили державою, писали книги, вчились, складали пісні, взагалі творили все, що звязане з гуртовим суспільним життям. Жінки родили і виховували дітей, дбали за домашнє господарство і лише дуже рідко, у великих, княжих і боярських, родах приходили до якогось значіння і сили.

Це не значить, що жінки були зовсім без освіти. В отиx багацьких родах і жінки деколи вчились бодай читати і писати. Так якось трапилось, що наприклад, найстарше українське письмо, що дійшло до нас у оригінальному рукописові, це підпис жінки, французької королеви Анни, що була дочкою українського великого князя Ярослава Мудрого. На

одному французькому документі з 1067 року вона підписалась за свого сина, пізнішого короля Франції, Пилипа, словами: „Анна ръина” — Анна королева.

Та ні в старинній, княжій, ні в пізнішій козацькій літературі нігде не видно жінок, як авторок якихнебудь творів. Все, що з тих часів стало написане чи напечатане, це твори письменників і поетів-мушчин.

Нема сумніву, що між безіменною народною творчістю, між піснями, котрі дійшли з тих давніх часів аж до нас, певно є багато складанок українських дівчат і жінок. Є навіть переказ, що пісні „Засвистали козаченьки в похід в полуночи”, „Ой не ходи Грицю” і „Віють вітри, віють буйні” зложила дівчина козачка **Маруся Чурайвна**. Про неї є оповідання, записане на Полтавщині, що вона вбила свого невірного коханця і за те була засуджена на смерть. Гетьман Богдан Хмельницький помилував її і після того вона вступила до монастиря, де прожила ще якийсь час і складала пісні. Чи воно справді так було, невідомо. Деякі вчені припускають, що це вигадка, та як би воно не було, то ця легенда-переказ показує, що в козацькі часи також і жінки складали пісень.

Та справжня літературна діяльність українських жінок почалась щойно після того, як Україною загреміло могутнє „Вставайте!..” незабутнього Тараса Шевченка. Його слово запалило духа творчості також і в жіночих грудях і після появи його „Кобзаря” 1840-го року в українській літературі починають появлятися також і жінки-письменниці.

Перша з них була російська дворянка, Марія Вілінська, (1834—1907), уроджена і вихована на Україні і замужняна за визначним українським діячем Осипом Марковичем.

Підписуючись Марко Вовчок, вона видала в 1857-ому році першу свою книжку п. з. „Народні Оповідання”. Ця книжка написана прекрасною українською мовою, змальовуюча побут, думки, життя і вірування українських селян, відразу

МАРКО ВОВЧОК

здобула її розголос і імя не лише між українцями, але теж і між руськими. Тарас Шевченко, прочитавши цю книжечку, присвятив її прегарну поему, у якій каже:

Недавно я по-за Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмиralо.
І виблагав. Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка
І обличителя жестоких
Людей неситих. Світе мій,
Моя ти зоренько святая,
Моя ти сило молодая!
Світи на мене іogrій
І оживи моє побите,
Убоге серце, некрите,
Голоднее! І оживу,
І думу вольную на волю
Із домовини возвозу,
І думу вольную — о доле,
Пророче наш, моя ти доне! —
Твоєю думою назву.

Коли ж відомий російський письменник, Іван Тургенев, питав Шевченка, з чиїх творів йому найкраще вчитись української мови, Шевченко без надуми порадив йому Марка Вовчка. І справді Тургенев взявся за його твори і багато з них переклав на російську мову. Важніші з них: „Ледація”; „Одарка”, „Інститутка”, „Козачка”, „Викуп”, „Отець Андрій”.

Кромі згаданих „Народних Оповідань”, Марко Вовчок написала ще багато інших творів, з котрих деякі сама переклада на російську мову, а деякі написала таки по російськи. З них важніші „Кармелюк”, „Три Долі”, „Сестра” а особливо загально знана „Маруся”. Цей її твір що описує геройство маленької української дівчинки в часи козацьких воєн за гетьмана Дорошенка, перекладений був зразу ж на французьку мову і діждався в ній біля 200 видань. Він перекладений і на англійське (в Америці його надруковано в 1890 році в Нью Йорку п. з. „Маруся, Дівчина з України” — MAROUSSIA, A MAID OF UKRAINE).

Менш більш в той самий час, що й Марко Вовчок, почала писати Олександра з Білозерських Кулішева, ві-

дома під іменем Ганни Барвінок. Перші її твори з'явились в збірнику „Хата” в 1860-ому році. Пізніше вона дописувала до українських журналів і містила твори в ріжних альманахах. З більш відомих її писань належить згадати оповідання „Пянниця”, „Молотники”, „Половинник”, „Ганна”, „Перемога”, „Русалка”, „Вірна Пара” і інші. Жила 1828—1911.

Друга визначна українська письменниця того і трохи пізнішого часу, це Ольга Петрівна Косач, що писала під псевдонімом Олена Пчілка. Вона не лише зазначилась у літературі своїми творами, які почала друкувати в 1883-тому році, але також видавничою дільністю. Її заходами виходив журнал „Рідний Край” і періодичне видавництво для молоді „Молода Україна”, а кромі того вона поміщувала статті, оповідання і нариси в українських збірниках і журналах на Великій Україні і в Галичині. Її твори: „Волинські Спогади”, „Козачка Олена”, „Сужена не Огужена”, „Світова річ”, „Світло добра і любови”, „Чад”. Дві її доньки, Олеся і Леся, пішли тим самим шляхом, що маті і друга з них здобула собі безсмертну славу як відома поетка, Леся Українка. Народилась Олена Пчілка 1858 р., померла 1930.

В той самий час, як на Великій Україні, починаючи з Марка Вавчка, оживала літературна творчість жіноцтва, — в Галичині панував застій. Старий погляд, що жінка лише до кухні і до домашньої праці, а у панів то ще хиба до „сальонової” розмови і розради, вдержувався ще й далі. Широке поле культурної і громадської праці не приманювало українських інтелігенток, вихованих в тій думці, що для них найкраща судьба — вийти замуж „за питомця”. Селянки ж і робітниці, із за недостачі освіти, ані не могли думати про те, щоб якось ширше глянути на світ Божий.

ОЛЕНА ПЧІЛКА

Першою, що на галицькій Україні почала будити жіночтво, була Наталя Кобринська (померла 1920). Багата попадянка, вчилася у Відні і в Швейцарії, де позна-комилася з Драгомановим, котрий вказав її нові шляхи і на-вчив, що й жінці треба ставати до громадської праці. Вернувшись в Галичину, вона заклала в Станіславові перше това-

НАТАЛЯ КОБРИНСЬКА

кевичівної під заголовком „Кума з кумою” (1878), а в журналі „Громада” сатиричні вірші Анни Павлик п. з. „Мої і Людські Гріхи”. В журналі „Зоря” в 1881 році були друковані перші вірші Юлії Шнайдер, що пізніше стала загально відома під іменем Уляни Кравченко.

В той спосіб при кінці вісімдесятих років минулого століття (40—45 літ тому) призбиралось вже поважне число українських письменниць, котрі накінець рішили виступити перед українською громадою гуртом, щоб показати силу і значіння тодішнього жіночого руху.

Провід того гуртового виступу взяли на себе Наталя Кобринська і Олена Пчілка. За порадою і за допомогою Івана Франка, вони склали першу збірку творів українських письменниць, которую видали під заголовком „ПЕРШИЙ ВІНОК, Жіночий Альманах”. Іван Франко, котрий редактував цей збірник (вийшов він в 1890-ому році) так пише про нього в своєму „Нарисі Історії Української Літератури”:

„Українських (чи як тоді казали „руських”) Жінок” і пробує через нього розбудити живого духа між українським жіночтвом. Піднімає домагання, щоб жінки бралися до вищої освіти, а рівночасно сама починає писати статті і оповідання до тодішнього журналу „Зоря”. Там і з'явились її найкращі оповідання „Задля Кусника Хліба” (1884), „Дух часу”, „Виборець” і інші.

Не були це, однаке, перші твори жінки-письменниці на Галицькій Україні. Вже перед тим у збірниках „Дзвін” і „Молот”, видаваних Франком і Павликом, з'явились оповідання Михайлини Зош-

„З 1890-ім році під моєю редакцією вийшов у Львові „Перший вінок, жіночий альманах”, виданий коштом і заходом Наталії Кобринської і Олени Пчілки. Було се видання компромісове з ріжних поглядів, як і не можна інакше в хаті, де дві господині. Були дві редакторки: Кобринська для галицької часті, а Олена Пчілка для української. Але на ділі не обійшлося без того, що галицька редакторка помістила українські твори (два оповідання Ганни Барвінок — „Перемога” і „Жіноче оповідання”) без одобрення і навіть проти волі української редакторки. Компромісом був уже навіть сам титул, бо коли Кобринська стояла за тим, щоб збірка називалася просто „Жіночий альманах”, то Олена Пчілка переперла таки, що перед тим загальним титулом поміщено сантіментальний надтитул „Перший вінок”. „Альманах” складався з праць самих жінок, українок і галичанок. З українок окрім редакторки Олени Пчілки, яка крім двох віршів дала досить просторе і свіже що до своєї теми оповідання „Товаришки” (дівчина українка іде за границю слухати медицини і по повороті стає лікаркою в селі), та її дочки, Лесі Українки, що крім трьох ліричних віршів дала поемку „Русалка”, виступають тут згадана вже Ганна Барвінок з двома оповіданнями, Дніпрова Чайка з шістьма гарними віршами, і Людмила Старицька з одною віршою. З Галичанок найвидніше місце займає редакторка Наталія Кобринська, яка крім переднього слова дала два оповідання: „Пані Шумінська” і „Пан судія”, обое при всій простоті композиції глубоко ідейні і добре оброблені, і чотири статті, а власне: „Про рух жіночий в новійших часах”, „Руське жіночтво в Галичині в наших часах”, „Замужна жінка середньої верстви”, інтересна студія з поля соціальних питань, і нарешті „Про первісну ціль товариства руських жінок у Станіславові”. До галичанок зачисляю також свою жінку, хоч українку родом, яка дала тут одиноку свою статтю „Карпатські Бойки і їх родинне життя”, основану по часті на совіх власних спбстереженнях, а по часті на устних і писаних матеріалах, достарчених о. Іваном Кузьовим. У перве з підписом Уляна Кравченко виступає тут згадана вже галицька поетка Юлія Шнайдер з кількома віршами, що вийшли пізніше в її другу збірку, видану мною п. з. „На новий шлях”. Друга галицька поетка, що виступила рівночасно з Уляною Кравченко, Климентія Попович, пізніше замужна Боярська, дала до сего „Альманаха” одиноку і найліпшу свою поему „Звичайна історія” та одну ліричну вірш. У перве виступила тут з одним віршком і з оповіданням „Кіндрат” Олеся Бажанська, пізніше замужна Озаркевичева. По одному оповіданню дали Ольга Левицька і Сидора Навроцька; сеї останньої, сестри Володимира Навроцького, замужній Палієвої, оповідання п. з. „Попався в сіль”, взяте з попівського життя, виявляло дуже гарний белетристичний талан, та на жаль, замужнє життя якось не дало йому розвитися. Те саме треба сказати про Михайліну Рошкевичівну, що дала тут два оповідання з народного життя „Таку вже Бог долю судив” і „Теща”, та пізніше вийшовши за муж за о. Іванця, за домашніми клопотами покинула перо. Одно оповідання з міського життя і студійку „Родинна неволя жінок в піснях і обрядах весільних” дала панна Окунєвська під псевдонімом Єрина, а один вірш „В осені” Олена Грицай, яка крім сего помістила декілька віршів у річниках „Зорі”. Інтересні причинки з життя жінок дали дві сестри Павликівни, а власне Анна Павлик „Зарібниця, образок з жіночого життя”, а її сестра Катерина Довбенчукова дуже інтересні записи „Дівка й княгиня, народні обичаї з Косівщини”. Як ба-

чимо, зміст альманаха був досить ріжнородний і свіжий. Жаль, що через незгоду редакторок дальнє видання не могло продовжатися в тім самім напрямі, а видані пізніше самою Кобринською дві книжки альманаха „Наша доля” і що до змісту і що до видавничої форми, при незвичайно ліхій коректції не станули на тій самій висоті”.

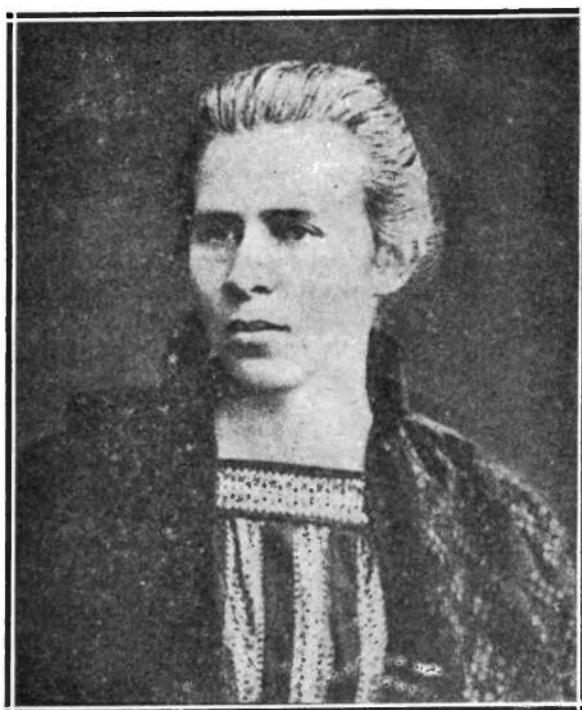
Які не були б хиби тих альманахів, то все таки вони стали свого рода пробоєвим моментом у життю українського жіноцтва, особливо в Галичині. Вони показали його здібності, що бодай на літературному полі не багато уступали здібностям чоловіків, і збудили з одного боку пошану громадянства для жіночого талану, а з другого вилили довіря в серця і самих співробітниць, і тих жінок-письменниць, що зявилися пізніше. Слідуючі десятиліття є вже свідком постійної і щораз більше досконалості участі українського жіноцтва в українській літературі.

Поміж письменницями, котрі в той час вибились на передові місця української літератури, найвизначніша згадана вже Лариса Косачівна, котра писала під псевдонімом Лесья Українка. Ще тринацятльтньою дівчинкою почала вона, під впливом своєї матері, Олени Пчілки, писати поезії і в галицькому журналі „Зоря” в 1884 році з'явилися її перші віршики п. з. „Конвалія” і „Сафо”. Із того часу аж до самої смерті 1913 р. — вона не кидала пера. З молоду вона теж важко захворіла на грудну недугу, від якої пізніше й померла, і це поклало своє пятно на всю її творчість. Їй приходилось прожити багато по чужих, південних, краях і звідти вона брала теми для своїх творів. Перенята глибокою любовію до свого краю, не кидаючи ні на хвильку думки про нього, вона черпала з чужих скарбниць цікавіші думки і пересажувала їх на українську ниву.

„В далекій чужині
Я сили наберусь
Служити Вкраїні,
Або не вернусь...”

це був її клич. А рівночасно на тій чужині вже працювала для свого краю і закликала його до боротьби, праці, творчого, буйного життя.

„Лагідність голубина, погляд ясний,
Патріція спокій, не личить нам:
Що вдіє раб принижений, нещасний,
Як буде проповідь читать своїмпанам”.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Тому вона кличе громадянство „запалювати досвітні огні”, ставати до боротьби за перемогу, боротись за щастя, за краще завтра. Собі вона щастя не бажає

Я щастя не маю і в мріях не бачу,

Бо іншій мрії у серці ношу.

Коли я журюся і плачу, —

Я щастя і долі тоді не прошу.

Для інших і доля і щастя хай буде,

Собі я бажаю не сну, а життя.

Хто зі сну прокинувсь, хай щастя забуде,

Йому вже до щастя нема воротя.

А рівночасно вона пригадує, що

Лежачим краю рідного немає,

Чий хліб і праця, того і земля

та що рабом є „тільки той, хто самохіть несе ярмо неволі”.
І до того, щоб скинути це ярмо, щоб бодай духом звільнитись з чужої неволі, закликає вся творчість Лесі Українки.

Твори її, це або коротші і довші поезії, або теж коротші чи довші драматичні нариси. Вийшли вони такими збірниками, як „Досвітні Огні”, „Рітми”, або печатались в українських журналах чи окремих виданнях. З них важніші „Адвокат Мартіян”, „Оргія”, „На Полі Крови”, „Йоганна, Жінка Хусова”, „Камінний Господар”, „В Вавилонській Неволі”, „В Пущі”, „На Руїнах”, „Лісова Пісня” і інші. Теми до багатьох її творів взяті з біблійного, старо-римського, італійського, єгипетського, грецького та французького життя і природи. Вони являються немов жемчужинами, позбираними по далеких країнах, щоб ними прикрасити українське письменство.

Померла Леся Українка у розквіті життя, маючи всего 41 років. Оставила по собі глибокий жаль, а рівночасно не-перебрану скарбницю літературних перлин, з котрої ще довго черпатиме українське жіноцтво і весь український народ заохоту до боротьби і визвольного змагання.

Зовсім іншого рода письменницю видав південний закуток зеленої Буковини. Ольга Кобилянська (уроджена 1865 р. в Гурагуморі на Буковині), перевела свої молодечі роки в окруженні німецької інтелігенції маленьких місточок і щойно в 26-ому році життя переїхала до Чернівців, що були в той час (90-ті роки минулого століття) осередком українського життя на Буковині. Пригнічена півкультурою маломістечкових „панів”, пригноблена зліднями селян, котрі бачила в дооколічних селах, вона рвалась до іншого, вимріяного, кращого життя. Тою тugoю до зміни, тим бажанням не піддатись окружуючому стухлому духові надутої паньсковатості, а при цьому теж і любовю до поневолених, пригнічених „менших сестер” спід селянської стріхи, навіяні всі твори Кобилянської, котрі почали появлятись в друку в 1894 році. Це оповідання „Людина”, повість „Царівна”, оповідання „Природа”, „Некультурна” і інші. Пізніші її твори, це „В неділю рано зілля копала”, „Через кладку”, „Він і вона”, „Василка”, „Юда”, „Лісова Маті”, „Битва” та велика повість з глибокими описами селанства і його долі, під заголовком „Земля”. Всі ті твори Кобилянської навіяні глибокою любовю до пригнічених, ніжним жіночим сентименталізом і бажанням кращого життя для тих, яких доля придavila.

Тепер Кобилянська, що пережила багато своїх ровесниць, перебуває далі на своїй улюбленийі Буковині, де живе біля Чернівців.

Друга буковинка, що зазначилась в українському письменстві, це ровесниця Кобилянської Евгенія Ярошін-

ська (уродилась 1868, померла 1904 року), що особливо заслужилась своїми збірками народних буковинських пісень, та узорів вишивок і писанок. Вона зразу писала свої перші твори по німецьки, і щойно згодом перейшла на українську мову і в ній містила свої твори в газеті „Буковина”, у львівському „Народі” та в жіночих альманахах. Свою творчість, правда невелику, але цінну, схарактеризувала найкраще вона сама в одному листі до Михайла Павлика. Вона в ньому каже, що „кілька раз висміяли мене мої подруги за мою демократію, як вони з мене кепкували: що я селян тримаю за людей, що я з ними розмовляю по людськи, що захоплююсь їх піснями і шаную їх обичаї. Я однак все була і буду найбільшою приятелькою моого народу”.

Останні роки свого життя вона вчителювала у селі Раранчі на бесарабському кордоні, де, між іншим, вчила селян кращих методів ткацького виробництва. З її творів замітні короткі оповідання з народного життя, вірші, „Золоте Серце” і довша повість „Перекінчики”.

О. КОБИЛЯНСЬКА

До того самого покоління письменниць, що попередні належить ще Константина Малицька, більш відома як не-втомна працівниця на педагогічному, виховавчому, полі. Та й вона під іменем Віра Лебедова, вклала багато труду в українську літературу, особливо для дітей. Відомі її нариси п. з. „Мами”, „Малі герої”, „Під ясну зорю”, сценічні образки „Вінок на могилу Т. Шевченка”, „В лісі”, „Козацькі діти”, „Казка наших днів”, та численні вірші статті і нариси, розсіяні по різних українських виданнях для молоді і старших. К. Малицька живе тепер у Львові, де далі приймає живу участь в українських жіночих і освітніх товариствах.

Вже попередно була згадка про поетку Юлію Шнайдер, що ще в 80-их роках почала була писати під псевдонімом Уляна Кравченко. Вона була одною з перших будительок українського жіноцтва і щирою співробітницею Нар-

талі Кобринської. Життюві обставини не дозволили її стати активною провідницею українського жіноцтва, та все таки треба памятати, що це вона кликала їх „На новий шлях”, (збірка поезій) а й пізнішими перлинами поезії, розсипаними по українських виданнях, та у збірках „В життю є щось” і інших, та драмі „На визвольному шляху”, вщіплювала любов до праці і до поневоленого люду. Вона живе тепер ще в Перемишлі, де українське громадянство в 1930 році вшанувало п'яdesяльття її літературної праці. Мимо поважного віку, Уляна Кравченко все ще активна і її твори, свіжі і бадьорі, появляються на сторінках українських видань.

Катря Гриневичева (уроджена 1875 р.) перевела свою молодість серед поляків у Krakovі і вже дорослою дівчиною, на останньому році семинаря, почала правильно вчитись української мови. В половині дев'яностих років, переїхала до Львова і тут познакомилась з Франком, Маковеєм, Гнатюком, Кобринською і іншими. Під їх впливом почала писати, зразу вірші, далі оповідання, як „Батько Петро і його діти”, „Легенди і Оповідання” і інші. Дописувала до всіх тодішніх українських видавництв, та якийсь час редактувала газетку для дітей „Дзвінок”. Під час війни перебувала як вчителька в таборі українських виселенців в Гмінді, в Долішній Австрії, де приглянулась до страшного горя, пережитого там українськими селянами. Вислідом тих переживань являється збірка її нарисів „Непоборні”, що є немов пам'ятником тим нещасним гміндським страдальцям. В останні часи Гриневичева одержала прохання о дозвіл перекласти цю збірку на чеську і польську мову. Кромі того написала ще дуже гарну повість з княжих часів п. з. „Шеломи в Сонці”, та цілу низку дрібніших нарисів і оповідань. Тепер живе і далі працює у Львові.

В той самий час і на Великій Україні жінки не відставали від літературної праці. Там гомоніла Муза Олени Пчілки і Лесі Українки, а попри них з'явилися нові талани. Одарка Романова у своїх віршах закликала, що

Під згуки боротьби
Нам краще умірати...

Там Марія Загірня (дружина Бориса Грінченка), попри працю на освітньому і науковому полі, находила ще час складати поезії і ширити в час найкрутійшої царської реакції надію, що

...настане той час, що в тобі, краю мій,
Вже не знатимуть слова: неволя,

І у рідних степах, і по рідних хатах
Пануватиме щастя і доля.

На півдні України, в Херсоні і Одесі, з'явилися в тому часі перші вірші і оповідання Людмили Березини-Василевської, що писала під іменем Дніпрова Чайка (1861—1927). Були це вірші „Зоря” і „Бурун”, та оповідання „Знажарка”. Зразу її творчість навіяна надією і розмахом, та пізніше в неї з'являється сум і мелянхолія:

Як темно знов, як сумно знов
І знемагаючи од муки,
Невже я мушу знов іти
Несило простягнувши руки?

питає поетка, дивлячись на тогочасне пригнічення рідного краю московщиною. З інших творів її треба пригадати поезію в прозі „Кобза”, присвячену Миколі Лисенкові, оповідання „Дівчина Чайка”, „Мара”, і інші, численні вірші (Над Лиманом, Зірка і інші), та поезії в прозі (Плавні Горячі, і т. д.). Вони печатались по ріжних українських журналах і збірниках, а накінець вийшли в 1930-ому році повною збіркою.

Глибоким патріотизмом наявні тогочасні твори Людмили Старицької-Черняхівської, авторки численних поезій та могутної драми „Гетьман Дорошенко”. Такими самими почуваннями пронизані твори Галини Комарівної. Друга поетка, Надія Кибальчич, находити у своїх віршах місце для вислову ніжних почувань дівочого серця і для прекрасних описів української природи. Та-

Христя АЛЧЕВСЬКА.

кою ж поеткою „квіток, сонця і туги” є Христя Алчевська, котра, однаке, займалась у деяких своїх поезіях також і суспільними темами. За те твори Любови Яновської (оповідання „Смерть Макарихи”, „Злодійка Оксана”,

„Правда”, „Метелик”, драма „Людське Щастя”) — навіяні сумом і лагідною, а все таки болючою зневірою. В останні часи з придніпрянських письменниць визначились Галина Орлівна (збірки оповідань і нарисів „Шляхом Чуття”, „Перед Брамою” і інші), Олена Журліва (збірки поезій „Металом Горно” і „Багряний Світ”), попри багато других.

На Західній Україні жінки далі стоять у передових рядах літературних працівників. Старенька Уляна Кравченко все ще живо гомонить щораз новими і свіжими піснями. Поряд з нею на перше місце вибивається Марійка Підгріянка (псевдонім одної зі згаданих письменниць, котра підписує прозові твори своїм власним іменем), авторка численних дрібних віршів і глибоко трагичної поеми „Мати Страдниця”; з інших слід згадати покійну вже Северину Кабаровську, авторку кількох оповідань і діточих вистав, як „Різдво Марусі”, „Слідами Тараса” і інших, Софію Яблонську, що пробує своїх сил у прозових оповіданнях, Дарію Віконську (Райська Яблінка і інші оповідання), Оксану Грибівну, Віру Вериківську і Олену Волинянку — всі три з Волині, Тетяну Шевчук і Теофілю Дяковську з Канади, поетку-робітницею Марію Крижановську, Галю Мазуренко, Анну Дичковську, Марійку Чижівну, Н. Чужу, Ольгу і Оксану Дучимінських, Марусю Шареньку, Ванду Лукашевич з Буковини, Олену Райтер з Харбіна в Манчурії, і другі. Більшість їх дописують до галицьких жіночих журналів „Нова Хата” і „Жіноча Доля”.

Також з забутого Закарпаття чути голос жінок-письменниць. Ірина Невицька (уроджена 1886) обходила недавно ювілей своєї 25-літньої письменницької діяльності, позначеній такими творами, як повість „Правда Побідила”, та драмами „Огонь”, „Непорозуміння”, „Судьба” і інші. Пише також вірші. На Закарпатті пробує своїх сил в поезії Елісавета Баранівна, та наймолодша з них Миколая Божук, що у своїх віршах щиренько присягає „любити правду і народ”.

— 0 —

Цей поверховний нарис участі українського жіноцтва в літературній праці не був би ніяк повний без короткої, бодай, згадки про працю українських жінок на наукому полі. На першому місці треба тут згадати Марію Гринченко (дружину Бориса, відому під літературним псевдонімом Марія Загірня), що співпрацювала зі своїм чоловіком

при складанні першого українського словника і котра все ще далі бере участь в трудах Української Академії Наук в Київі, в словарному відділі.

Поважний вклад в українську науку дала Олександра Ставровська Єфименко, родом московка з Архангельської губернії. Одружившись зі зaslаним туди українцем, вона полюбила батьківщину свого чоловіка і присвятилась поважним студіям над бувальщиною України. Хоч не могла покінчти вищих шкіл (в той час в Росії жінок не пускали в університет), то все таки пильними дослідами і виданими творами здобула собі признання научного світа і ступінь почесного доктора історії від Харківського університету (1910 р.). Кромі численних праць про побут і устрій українського громадянства в старовину, О. Єфименко зазначилась передовсім своєю „Історією Українського Народу”, написаною з незвичайним хистом і знанням не лише того, як воювали українські князі і гетьманы, але як жив, як організувався і як працював український народ за всі довгі віки свого перебування на українській землі. Згинула О. Єфименко в час революції з рук большевицьких банд. Її „Історія” була видана професором Багалієм в 1922-ому році в двох томах.

Історичними студіями, та вже не лише спеціально-українськими, займається Катерина Грушевська, що завідує кабінетом примітивних культур при Українській Академії Наук в Київі. Органом того кабінету є журнал „Первісні Культури”, котрий виходить під її редакцією! кромі праць у тому журналі, К. Грушевська видала ще збірку розвідок п. з. „З примітивної культури”, та велику працю „Про Українські Народні Думи”, з текстом 13 дум і дуже інтересною вступною студією.

В тій же Академії, між співробітницями її, стрічаємо теж ім'я Валерії Козловської і Катерини Мельник-Антонович, що працюють в області археології (наука про викопалиска), Катерини Лазаревської (історія) та Олени Курило, авторки української граматики, розвідки „Уваги до сучасної літературної мови” та інших праць з області української філології.

За кордоном на научному полі працює при соціологічній семінарії пражського університету Марія Омельченко, родом з Кубані, де учителювала довгі роки. В час революції брала участь в визвольній боротьбі і нераз заглядала смерти, у вічі. Пізніше мусіла кинути Кубань і втікати

за кордон, де присвятилась соціологічним студіям. З її наукних праць вийшли друком: „Соціальна опіка над молоддю в Чехословаччині”, „Вибір фаху”, „Шкільництво на Кубані”, „Т. Г. Масарик”. Живе і працює далі у Празі.

Значні заслуги поклали також жінки в області виховання молоді, не лише, як вчительки молодого покоління і організаторки шкіл, курсів, наукових викладів і т. п., але також як авторки праць, розвідок, і нарисів з поля педагогії та творів, призначених для дітей і молоді.

На перші місяці у тій ділянці вибиваються Константина Малицька і Софія Русова. Константина Малицьку, це особливо невтомима організаторка жіночих шкіл в Галичині, довголітна провідниця тих українок, що посвятилися виховавчій праці, і авторка нечисленних розвідок на виховавчі теми в галицьких журналах („Учитель”, „Життя і Знання”, „Жіноча Доля”, „Нова Хата” і н.) та у виданнях „Просвіти”, „Рідної Школи” і других. Знаючи її вплив і значення, російські окупанти вивезли її в 1915-ому році у далеку Сибір, над ріку Ангару, щоб вона не „затроювала ма-зепинством” країни, котра мала була стати провінцією царської імперії. Але й там К. Малицька відшукуала українську дітвору і заклала для неї школу. Про її літературну діяльність була вже мова раніше, де й згадано, що її письменський псевдонім — Віра Лебедова.

Софія Федорівна Русова, з роду чужинка, присвятила все своє життя праці для українського народу. Її батько, Федір Ліндфорс, був з роду швед, а мати — Ганна Жевре — француженка. Жили на Чернігівщині, де 1856 року родилася Софія Федорівна. З молодих літ стрічалась з українським народом, а коли стала учителювати — стрінулась у Київі з тамошньою інтелігентною українською громадою, у якій пізнала свого чоловіка, Олександра Русова. Софія з сестрою Марією відкрила діточий садок (кіндергарден) і з того часу постійно працювала над вихованням українського молодого покоління. Пізніше жила деякий час у Петербурзі, Празі, та в Чернігові, а в 80-их і 90-их роках пересиділа кілька разів по кілька місяців в царській тюрмі за підозріння в приналежності до руху „народовольців” та за звязки з Драгомановим. Пізніше прийшлося Русовим жити ще раз в Петербурзі, потім Київі, а під час української революції в Камянці. Коли Україну зайняли большевики, Русова виїхала закордон і живе тепер у чеській Празі.

Научну працю почала С. Русова ще з девяностих років минулого століття. Вона розробила точний життєпис письменника Квітки-Основяненка для повного видання його творів, потім видала книжочки про „Жанну д'Арк”, „Карла Великого” і „Сковороду”, помогала видавати педагогічний журнал „Світло” (1915 р.), та написала такі виховавчі твори, як „Дошкільне Виховання”, „Позашкільна Освіта”, „Про колективне і групове читання”, „Теорія і практика дошкільного виховання”, „Нова Школа”, а також підручники: „Український Буквар”, „Курс французької мови”, „Східна Європа і Україна” (підручник географії) і багато інших.

Кромі того професор Русова (вона була професоркою Фреблівського інституту в Києві і тепер є професором педагогіки в Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова в Празі) бере живу участь в громадському життю, належить до багатьох українських і міжнародних жіночих організацій і ще недавно (січень 1931) виступала в Женеві в обороні українського населення Галичини, „пацифікованого” поляками.

— 0 —

Можна би ще згадати багато українських жінок, засłużених на полі української літератури, науки і виховавчої праці. Та ні розміри цеї статті, ні доступні тут на еміграції джерела, не дозволяють точніше пригляднутись тій ділянці діяльности українського жіноцтва. Та, думаємо, ще й цей напис вистачить, щоб бодай в головному пригадати українському жіноцтву на американській чужині, як там в краю трудилися і трудяться українські жінки над освітою, душевним підйомом і поступом свого народу.

Нью Йорк, в жовтні 1931.

В. Ж.

Тим бандура моя, мов заклята мовчить,
Що на серці моїм наче камінь лежить;
Що я зранена вся і безсилий мій гнів,
І бренів би, мов плач похоронний, мій спів.

Але прийде він, знаю, натхнений пророк,
На чолі його буде терновий вінок,
На руках, на ногах та свята його кров,
А в устах його спів про життя, про любов.

Маруся Полтавка.

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ НА ГРОМАДСЬКІЙ І КУЛЬТУРНІЙ ПРАЦІ.

До громадської праці взялись українські жінки відносно недавно. За княжих, а пізніше за козацьких, часів а ще й в першій половині минулого століття, місце української жінки було дома, при господарстві і при дітях. Лиш виїмково траплялося, що декотра жінка наслідком незвичайних обставин, зайняла місце в історії, як володарка, чи громадська діячка. Такою була княгиня Ольга.

Дочка простого селянина, перевізника біля Пскова, вона так очарувала одного з перших українських князів, Ігоря Олеговича, що він з нею одружився. Коли племя деревлян вбило Ігоря, (946 р.), Ольга пімстила його страшно і пізніше на протязі яких 15 років правила київською державою. За той час замірилась з византійським цісарством, відвідала саму Византію і там так очарувала византійського цісаря, що він хотів з нею одружи-
тись. Ольга відказалась і вернула на Україну, де далі по-
рядкувала князівством, поки не доріс її син Святослав. Вона тоді передала йому київський престол, але ще нераз, коли він вибрався в далекий похід, вона правила щораз то зроста-
ючою державою. Кажуть, що під час поїздки у Еизантію Ольга принесла християнство. Померла десь біля 969-го ро-
ку.

Дочка Ярослава Мудрого, Анна, була жінкою францу-
ського короля Генриха Першого. По смерті чоловіка, пра-
вила кілька років Францією в заступстві свого молодого си-

КНЯГІНЯ ОЛЬГА
(з старої ікони)

на Филипа. Коли син доріс, Анна вернула на Україну і тут прожила ще кілька років у одному монастирі аж до своєї смерті (1067 року).

Друга дочка Ярослава, Єлісавета, віддалася за норвежського короля Гаральда Сміливого, що довго залинявся до української князівни. Навіть пісню склав, котра затрималась до наших часів. В ній Гаральд описує, який він славний і удалий, а мимо того „руська дівчина в золотому намисті мене не хоче”. Накінець таки повінчались і Єлісавета з чоловіком правила Норвегією.

По смерті галицького князя Романа Мстиславича в 1205 році, галицька земля опинилась в огні межиусобиць. Два маленькі сини Романа, Данило і Василько, не мали ніякої сили за собою і лише відвазі, проворності і характерності своєї матері, Романової вдови, завдячуєть, що накінець таки здобули свою батьківщину і що Данило, пізніший галицький король, обєднав на якийсь час і загосподарював галицько-володимирське князівство так, що воно віддержало і татарську навалу і напади заздрих сусідів. Як Роман згинув, Данило мав лише 4 роки і треба було дуже завзятої жінки, щоб в тих часах могла відвоювати для сина батьків престол, який вже забрали були то поляки, то мадяри, то ріжні свої „кандидати”. Накінець до визначних жінок княжого часу належала також Констанція Львова, жінка князя Льва, Данилового сина. Під час коли чоловік раз у раз бував у походах, відбиваючись від татарських нападів, Констанція вела княжий двір, полагоджувала багато державних справ і принимала чужоземних послів. Вона навязала звязки з західно-європейськими державами і наслідком тих її заходів Львови вдалось навіть заволодіти якийсь час Закарпаттям.

— 0 —

Та незабаром українські князівства впали. Частину захопила Польща, частину Литва, решту забрала Московщина. Українське громадське життя взагалі підувало і українське жіноцтво зовсім зійшло зі сторінок історії. Появляється воно в ній хіба лиш ще так, як Софія, княжна київська, що була жінкою польського короля Ягайла, та оставила по собі деякі українські памятки у фундованих нею церквах, або як нещасна Гальшка з Острога, що то до її руки і величезного майна залиялись польські магнати доти, доки по трагічних переживаннях вона не зійшла з ума.

Знова в часи козаччини жінкам теж мало було нагоди визначитись. Хоч певно, що в той час нераз трапилось і жінці брати за самопала і оборонялись перед турецьким, татарським чи польським нападом. Літописи козацькі згадують, наприклад, таку відважну козачку, сотниковоу Зависину з Буші на Поділлі, що поруч з чоловіком боронила того місточка перед поляками в 1654-ому році. Коли далі було годі боронитись і коли більшість залоги разом зі сотником Зависним наложили головами, сотникова побігла у пивницю з порохами і висадила себе і весь замок у повітря, щоб лиш не попасті ляхам в руки.

Зрештою українське жіноцтво господарювало, та перевязувало рані, завдані чоловікам і братам у важких козацьких війнах. Живіщу участь у громадській роботі починають українські жінки брати щойно пізніше, коли в 19-ому століттю приспана і пригноблена українська нація почала будитись ново до життя.

Зразу та участь проявлялась головно лише в літературній та освітній ділянці. Аж в останній четвертині минулого століття в Галичині жінки під проводом Наталі Кобринської почали ставити домагання рівноправності і боротися за те, щоб їх пускали в середні школи, в університет, а згодом щоб дістати собі виборче право. Рух цей був відносно слабкий і обмежувався головно до інтелігентних кол. Селянки і робітниці не були зорганізовані і не брали ніякої участі в тому русі. А й інтелігентні провідниці жіночих гуртків мало інтересувались „нижчими“ верствами і щонайбільше помагали організовувати зі своїх слуг церковні сестрицтва, то що.

Першою жінкою, що звернула увагу на гуртування селянських і робітничих жіночих мас, та взагалі на участь всого жіноцтва в громадському житю, а при цьому також і в політичних партіях, була Анна Павлик, сестра відомого публіциста, письменника, та політичного діяча, Драгоманового і Франкового приятеля, Михайла Павлика. Вродилась 1855 року в сім'ї малоземельного селянина в Косівщині і власними силами здобувала собі освіту. Заробітками на службі у панів змогла оплатити собі nauку у виділовій школі і ладилася іти в учительський семинар. Та не стало ні сил, ні змоги. Приставши з молодих літ до руху, у якому духовим провідником був Драгоманов, Анна Павлик перенесла на собі усі ті труди і прикрості, котрі посипались були тоді на голови молодих українських радикалів, Івана Франка, її брата Михайла і інших її товаришів по праці.

Сиділа в тюрмі, переносила нужду, часто й голод, пережила переслідування влади і — що найболючіше — бойкот та насмішки власного громадянства. Це було в 70-ті і 80-ті роки, коли в Галичині щойно починався рух за визволення жіноцтва з вікових пересудів і де Анна Павлик була першою жінкою, що зрозуміла соціальний підклад цього визволення і стала боротись за нього як перша членкиня політичної партії. Вона працювала в партії з братом, старалась нести освідчення поміж своїх сестер селянок і робітниць, та прияла визначну участь в жіночому русі серед інтелігенток, яким проводила Наталя Кобринська. Містила свої праці у виданнях Франкового гуртка молоді, а теж в альманахах „Перший Вінок” і „Наша Доля”. Вона — перша галицька жінка — політичний вязень, що в ті давні роки перенесла тюрму за свої поступові, сміливі, бунтарські переконання.

Такою осталася до смерті (1925 р.); зі своєї невеличкої спадщини оставила запис на санаторію для українських письменників в Косові, а ще за життя закладала і удержувала в рідному селі „Сирітський Захист”. Оставила по собі пам'ять незвичайної твердої, непохитної ідеалістки, що не розгубила на шляху життя високих молодечих мрій і ідеалів та осталася їм вірною до смерті.

Про діяльність других галицьких жіночих піонірок того часу є згадка у цьому Альманаху на другому місці — у статті про „Жінок в Українській Літературі”. Багато з них, особливо Наталя Кобринська, Уляна Кравченко, Константина Малицька, та Катря Гриневичеву, брали живу участь не лише в літературній праці, але також і в організації жіноцтва для боротьби за рівні права і поступ. Особливо багато жінок стало до праці та освітньому полі, на якому, кromі згаданих, визначилися ще довголітня управителька дівочого Інституту в Перемишлі, Ма-

АННА ПАВЛИК

рія Примівна (померла 1928), у львівському кружку Марія Білецька, котра внесла багато нових ідей у виховання жіночої молоді, Ольга Ціпановська, та Софія Олеськів-Федорчакова.

На Великій Україні на громадському полі працювали згадані вже у літературному нарисі Ганна Барвінок (Кулішева), Олена Пчілка (Ольга Драгоманова-Косач, сестра Михайла Драгоманова), Софія Русова, Христина Данилівна Алчевська (мати поетки Христі Алчевської), що живо інтересувалась виховавчими справами, Марія Загірня (дружина Бориса Грінченка) а в останньому часі такі відомі виховавчині, як Оля Дорошенко, та Варвара Чередниченко. Майже всі вони, попри працю громадську чи літературну, займалися головно освітніми справами, закладали курси, вчили дітвору по українськи та поширювали українського духа серед молодого покоління.

Недовго перед світовою війною, під враженням балканських воєн і напруженіх через те відносин в Європі, українські жінки Галичини почали думати про потребу підготовки жіноцтва на випадок війни. При кінці 1912-го року, під проводом Олени Січинської, матері Мирослава, відбулись довірочні наради жінок, на яких ухвалено резолюції з заявом до жіноцтва „організуватись в карну громаду, що обійме своєю діяльністю всі області, на яких жіноча праця у воєнний час може принести найкращі плоди”. В тих нарадах брала участь Марія Білецька, Константина Малицька, О. Вергановська, О. Гомораківна, Олена Залізняк, О. Лучаківська, О. Охримовичева, Е. Ясеницька та пізніший старшина Українських Січових Стрільців Олена Степанівна, що рівночасно належала до військового гурта молоді, з котрого пізніше повстали „Січові Стрільці”. У своїй книжечці „На Передодні Великих Подій”, виданій 1930-го року у Львові, вона подрібно описує заходи існуючих тоді жіночих організацій — „Жіночої Громади”, Жіночого Кружка при Українськім Педагогічнім Товаристві (тепер кружок ім. Ганни Барвінок при „Рідній Школі”), та Секції Студенток при Українському Студентському Союзі — щоб приготувати жіноцтво на випадок збройної боротьби за Україну. Заложено санітарний курс, почато збірку на фонд „Потреби України” (збірка дала 9,465 австрійських корон і була пізніше передана Боєвій Управі, що організувала Українських Січових Стрільців), а накінець в 1914-ому році зорганізо-

вано при львівській Повітовій Січи окрему чету жінок Січових Стрільців. Командувала четою Катря Пацулівна, а між членкінями стрічаємо Павлину Михайлишин і Гандзю Дмитерко, що пізніше служили у боєвій формaciї Українських Січових Стрільців, та Ольгу Левицьку, пізніше замужну Басараб, що наложила в польській тюрмі головою за ті ідеали, котрі присвічували тим першим жінкам-боєвикам за волю рідного краю.

ОЛЕНА СТЕПАНІВНА

З цілої чети в 33 членів лише 2 членкині — Гандзя Дмитерко і Павлина Михайлишин — брали участь у світовій війні в рядах Січового війська. Споза чети пристала до Січових Стрільців ще Олена Степанівна зі згаданого військового гурта молоді і Софія Галечко, що відзначилася у карпатських боях так, що дісталася медалью хоробрости і степень хорунжого та команданта чети. Згинула трагічною смертю 1918 року, втопившись в Бистриці біля Пасічної. Олена Степанівна (тепер замужна Дащекевич) вернула по війні в Галичину і там вчителює та бере участь в праці жіночих товариств у Львові.

В українських відділах на Великій Україні, в час боротьби за волю 1918—1920 року, та у пізніших повстаннях, було багато жінок учасниць, а навіть команданток. На жаль, іх подвиги ждуть ще свого історика. Найбільш відомим на Україні з тих часів стало ім'я Марусі Соколовської, що разом з батьком і братами боронила Волині перед наступом большевиків. Багато жінок відзначилися як сестри милосердія і лікарки, а ще більше, мабуть, поклали своє життя, піддержуючи тайні звязки між українськими повстанчими і регулярними частинами, та беручи участь у розпучливій обороні української землі перед більшевицькою окупацією.

По війні і по здавленні українських змагань до волі, всяке самостійне явне життя на Великій Україні завмерло. Підпольна праця там же мала і певно має в своїх рядах багато жінок, та про це нема прилюдних вісток, а й не може бути. На Західній Україні, де полякам приходиться бодай вдавати, що вони цивілізована нація, ця боротьба більш явна і в ній українське жіноцтво бере живу участь. Воно працює в освітніх і економічних організаціях. Також вже замітна праця жінок на політичному полі, в ділянці фізичного виховання і у підпіллі.

У цьому останньому українське жіноцтво понесло велику втрату, а рівночасно принесло велику жертву визвольній ідеї в особі незабутньої Ольги з Левицьких Басарраб, замученої немилосерно в казаматах львівської поліції вночі з 12 на 13 лютого 1924 року. Про неї в цьому Альманаху є окрема стаття.

В політичній праці визначились жінки, що стали членками існуючих партій, між якими слід згадати Олену з Гродзінських Левчанівську, першу українську сенаторку в польському соймі. Вона була вибрана на Воло-

життя. Десантниця Софія Галечко.

Український Січовий Стрілець

Софія Галечко

димирщині на Волині і ще до часу, поки Західна Україна попала під Польщу, працювала в українських товариствах та серед українських селян на рідній Волині. В сенаті брала участь в обороні українських прав і виїздила закордон на міжнародні зізди, де теж заступалась за український народ. На обох тих зіздах — в Парижі 1923 р. (зізд Міжнародної Жіночої Ліги Мира і Свободи) і в Женеві 1925 р. (конгрес національних меншостей) виступала з рефератами, після чого здала зі своїх поїздок звіт на вічах в краю.

В обох слідуючих польських сеймах засіли вже дві українські жінки, котрі займають там дотепер свої місця. В сенаті заступає українське жіноцтво Олена Кисілевська, редакторка журналу „Жіноча Доля” і відома діячка на полі організації жіноцтва. Вона тож пробувала своїх сил на літературному полі під псевдонімом Ольги Галичанки, а й тепер пише багато на жіночі теми. В 1929-ому році відвідала Америку і Канаду та причинилась багато до організації тамошнього жіноцтва.

В сеймі знова засідає від 1928-го року посолка Мілена Рудницька, по фаху вчителька семинара. Покінчивши університетські студії у Львові і у Відні, брала живу участь в українських жіночих організаціях в краю і закордоном. Від 1928 року є головою львівського „Союза Українок”. В варшавському сеймі розвинула дуже живу діяльність, особливо під час і по „пацифікації” Західної України. Виїздила в тій справі до Женеви і до Лондону, де представила польське поступовання членам англійського парламенту. За свою діяльність „удостоїлася” диких напастей з боку польських послів в сеймі та нерозумних придирок від польських жінок-послів. Оскаржено її також перед судом, що, однаке, не припинює її праці на обраному шляху.

З інших жінок, що на Західній Україні беруть живу участь в політичному життю слід ще згадати Іванну Бажекевичеву, котра організує жіноцтво Поділля, Марію Ба-

ОЛЕНА КИСІЛЕВСЬКА

чинську Донцову, Олену Федак-Шепаровичеву, Охримович-Залізнякову, Д. Дзеровичеву, І. Домбчевську, М. Весоловську, С. Олесницьку, О. Гнатковську, С. Савчак-Червонакову, Н. Селезінку і інших.

На Буковині, де панує лютий румунський терор, життя громадське взагалі дуже придавлене. Тамошнє жіноцтво довгий час було без своєї організації і щойно кілька років тому відновило свою „Жіночу Громаду”, у якій працює давна тамошня діячка Ольга Гузарова, що й є головою організації.

На еміграції в тамошній громадській праці, головно у пропаганді української справи, беруть живу участь, Келер-Чикаленко, відома зі своїх перекладів українських творів на чужі мови, та з участі в міжнародних жіночих зіздах, далі згадана вже Софія Русова, і покійна Валерія О'Коннор Вілінська.

Посередно з громадською працею, особливо з її культурною діяльністю, звязане мистецьке діло. Нажаль, про працю українських жінок на тому полі нема ніяких поважніших джерел, за виїмком газетних заміток та принагідних статей. Та вже й з них можна бодай пригадати такі імена, як, наприклад, такі славні акторки з Великої України, як Г. Затиркевич, Ю. Шостаковська, Г. Борисоглібська, М. Заньковецька і багато, багато інших.

В Галичині славу здобули собі особливо Рубчакова, Стадникова, та покійна Антоніна Осиповичева, з роду чешка Скржіван. Зразу брала участь в польській мандрівній трупі, після чого познакомилася з українцями, одружилась з артистом українського театру Осиповичем і все дальнє своє життя від 1881 року майже до кінця свого життя (померла 1927 р.) присвятила українській сцені. Ніхто, хто бачив її хоч раз, не забуде її гри і її співу чи то у „Не ходи Грицю”, чи в „Дорошенку”, чи в „Сонці Руйни”,

МІЛЄНА РУДНИЦЬКА

або Лимерівній. З неї брали собі зразок і від неї вчилися цілі покоління молодших українських акторів і всі без відмінки незвичайно цінили її великий талан і повну посвяти любов до українського театру. Не диво, отже, що в свій ювілей сценічної праці велика Осиповичева, між іншими дарунками і поклонами від українського громадянства, дісталася також в дарі срібний вінок від другої великої української артистки співачки, що рознесла свою славу по всему світі.

САЛЬОМЕЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА
в ролі „Сальоме”.

якою чарувала своїх концертових слухачів по всіх закутках світу а теж і на Україні. Кілька років тому Крушельницька відвідала Сполучені Держави де також дала кілька концертів.

З молодших українських артисток міжнародну славу здобула собі пяністка Людмила Колесса (уродилася 1904 р.), котра на протязі кількох останніх років концертувала

Ця друга велика артистка, це Сальомея Крушельницька. Вже з молодих літ проявила незвичайний талан і прекрасний голос, так що батьки помогли її вчитись в найкращих віденських і італійських професорів. Як оперова співачка найкращої міри виступала в операх в Медіолані, в Римі, Петербурзі, Одесі, Варшаві, Олександрії, в Єгипті, в Чіле і Аргентині в південній Америці та в інших. Співала головно в італійських та французьких операх, як „Аїда”, „Богема”, „Жидівка”, „Трубадур”, „Гугеноти”, „Фавст” і др., не забуваючи при цьому і рідної української пісні,

по всіх більших столицях Європи і скрізь здобула собі незвичайне признання і похвали. Відвідала також і Велику та Західну Україну, де українське громадянство витало її незвичайно щиро, захоплене її прекрасною грою. Попри чужих мистців, вона дуже гарно виконує твори українських композиторів, особливо Лисенка, Ніжанковського і Барвінського.

ЛЮБКА КОЛЕССА

МАРІЯ ФЕДОРЦЕВА

На полі декламації перше місце між українськими артистками займає Наталя Дорошенко, що вже двацять п'ять років працює у тій ділянці. Вона здобула собі це місце незвичайно старанною працею і студіями та не має собі рівної між українськими артистками-декламаторками. Тепер живе в Берліні як дружина відомого українського ученого і діяча Д. І. Дорошенка.

Тій самій галузі мистецтва присвятилася також галичанка Марія Федорцева, що в перших роках по війні здобула собі незвичайні успіхи на Західній Україні, а опісля переїхала на Велику Україну до Харкова, де також нашла признання для свого мистецтва. В половині 1931 року прийшли, однаке, відтіля вісти, що большевицький уряд її арештував, мабуть за надто шире українство.

У Харків виїхала також друга галицька молода артистка, опереткова співачка Ст. Стадниківна, дочка відомої на Західній Україні артистичної пари І. і С. Стадників. Вона визначилась особливо у легких оперетах, в котрих чарує видців і слухачів добрим голосом і незвичайно живою грою.

Інші визначні сучасні жіночі сили на службі української музи, це Іванна Синенька-Іваницька та Софія Коренець, обі вже добре відомі, як співачки.

Кромі згаданих для української сцени трудяться такі артистки, як Бенцаль, Голіцинська, Кривіцька, та багато других.

Накінець слід ще згадати працю Олени Кульчицької на полі віднови народнього бистецтва, особливо в області килимарства. Вона разом зі сестрою веде в Перемишлі ткацьку робітню і школу, у якій складає для своїх виробів прегарні узори з народніх мотивів. Відома також як малярка. Те, що Кульчицька творить для килимарського діла, те робить на полі розмальовування писанок селянка Ірина Білянська з Бродилович на Сокальщині. Її писанки незвичайно оригінальні і виявляють великий поступ на цьому прастарому полі української народньої мистецької творчості.

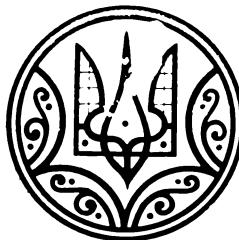

СТЕФА СТАДНИКІВНА

— 0 —

Це був би короткий і дуже неповний та побіжний огляд участі жіноцтва у громадському і культурному житті України. Ціль того нарису — зацікавити читачок досягненнями українського жіноцтва на описаних вище царинах і заохотити їх до того, щоб самі вже шукали більше вісток про те, як іх сестри в старому краї трудяться для поступу нашого народа.

М. Ч.

ОЛЬГА З ЛЕВИЦЬКИХ БАСАРАБ

Родилася 1890 року в Підгороддю біля Рогатина. Батько її, священик, жив у Щуровичах біля Бродів, але Ольга провела більшу частину свого дитинства в Підгороддю у діда, а потім у тети. До школи ходила зразу у Вайсвассер на німецькому Шлеську, відтак до ліцею в Перемишлі, де пробула до 1909 року. Хотіла вчитись на лікарку, та не мала за що. Батьки її померли вчасно, так що їй ліцей кінчилася вже з власних заробітків лекціями. Опісля скінчила ще торговельний курс у Відні і зразу трохи вчилася в тернопільській торговельній школі, а пізніше стала урядничкою в асекураційному товаристві „Дністер”, а ще далі в „Земельному Банкові” у Львові. Рівночасно працювала в ріжких товариствах, особливо в гуртку „Січові Стрільці”, що заснувався при львівській „Січи”.

Осінню 1914 року одружилаась з інженіром Дмитром Басарабом і перебувала з ним в Каринтії близько італійського кордону до весни 1915-го року. В той час її чоловік згинув в перших боях з італійцями, оставивши Ользі листа, котрого вона мала прочитати його матері-селянці на випадок смерті. У цьому листі він писав: „Простіть мої Мамо, як не буду Вам потіхою, підпорою на старі літа. Я знаю — Ви чекаєте сего, Ви надіялись сего від тоді, як своїми мозолистими руками виряжали мене в світ, до школи. Але не падайте духом, як не верну...”

Тепер Ольга осіла у Відні і почала працювати в „Українському Жіночому Комітеті Допомоги Раненим Жовнірам”. Вона була його душою. Праці було багато. Заложила для Інвалідів читальню та випозичальню книжок і з усіх кінців Відня штигулькали каліки, безрукі, безногі, — до Української Читальні. У воєнному шпиталі в Грінцінг, у якому було більше, як 6,000 ранених і хворих жовнірів, Басарабова оснувала школу. Ходила від залі до залі, з бараку до бараку, відпитуючи земляків. Коли ранені були цілком опу-

ОЛЬГА БАСАРАБ

щені, коли біля них не було рідні ні знакомих, листів ні дарунків з дому, це певно були наші, українські люди, що лляли кров „за цісаря і державу”. Їм вона несла поміч, розраду, книжку.

Зразу праця була для неї способом, яким відгачняла відливу тугу. Згодом, може й непомітно для неї самої, посвячувала тій праці всі сили, увесь вільний

час і цілу душу. Праця для народу заступила її батька, маму, чоловіка і дітей.

За ініціативою Ольги Басараб засновано у Відні шкільний комітет, котрий зорганізував навчання української мови та історії для дітей українських імігрантів у Відні.

Вернувшись до краю, — літом 1923 — була вибрана до управи „Союза Українок” та зацікавилась кооперативами „Українське Народне Мистецтво” і „Труд”, до яких вписалась в члени та почала виробляти плани розбудови тих інституцій. Серед членкинь тих товариств та взагалі серед львівської громади здобула собі відразу багато приятелів своєю щирою вдачею, любовлю до праці та сердечним, отвертим відношенням до оточення, головно до дітей. Переживши сама дитинство у сирітстві, а пізніше роки у смутку і сльозах, вона вміла бути потіхою і піддержкою другим.

Ta доля, котра не щадила її ударів все життя, нашла ще одну, найважчу пробу для її характеру і волі. Девяного лютого 1924 року львівська поліція перевела в її помешканні ревізію і її саму арештувала. Тиждень пізніше урядово повідомлено, що Ольга Басарабова померла в тюрмі в ночі з 12 на 13 лютого.

А як померла?

Це були часи, коли польську культуру на українських кресах репрезентував бувший австрійський фельдфебель, а польський комісар „поліції паньство-вей” відомий пяница і садист Кайдан. Він „переслухував” політичних вязнів ремінними каньчуками, гумовими палками, кліщами, розпаленим залізом і електричною струєю. На таких допитах вязні ставали непритомні, тратили розум, божеволіли з болю і виходили з цеї казні смертельно хворі від фізичних мук і образі. Розбиті тортурами підписували все, що їм казав підписати польський комісар-звір, та оповідали, що лиш поліція забажала, про всіх своїх знакомих.

Так допитував Кайдан Ольгу Басараб чотири дні і чотири ночі. І Ольга Басараб нічого не підписала... Ще кілька днів після 13 лютого поліція не говорила родині нічого про її смерть, лише не принимала для

неї ні білля ні харчів; казали, що не знають, де вона перебуває. Родина занепокоїлась, почали питати, посилали у ріжні установи лікарів, адвокатів і накінець показалось, що вона вже похована, під іншим іменем, тихо і скрито в могилі для вязнів.

МОГИЛА ОЛЬГИ БАСАРАБ
на Янівському Цвинтарі у Львові.

На рішучі домагання рідні добуто трупа і переведено лікарські оглядини. все тіло було повне синяків, шия зашморгнута ременем вже тоді, як вона не жила, скрізь по голові, руках, грудях міхурі і плями від запеклої крові. На тілі сліди канчуків, спряжок, попарень. Деякі міхурі лікарі відтинали, як невидані ніколи сліди брутального побиття. Присутні при секції жидівські лікарі і лікарки подали в пресу цю жахливу картину.

Пізніше поліція розпускала вістки, що Басарабова працювала в підпольній організації, що збирала

вістки про польську армію, що стояла в спілці з цілим гуртом людей, та що в тюрмі сама потовклась і повісилась. Та рівночасно ця сама поліція мусіла признати, що вона не видала нікого, що мовчаки перенесла всі „допити” і коли й правда це все, що про неї говорили, то не зрадила своїх товаришів.

За життя невтомна робітниця, організаторка і борець за кращу долю, через свою смерть стала справжньою мучинцею за свій народ і найбільшою героїнею наших часів.

Від того памятного 13 лютого 1924, у всіх тюрях, де сидять українські політичні вязні, цей день святкується жалобою. В полуздне загальна 10 жвилинна мовчанка, а вечером у кожній келії свічка з чорною і синьо-жовтою стяжкою.

А їй ті, що на волі, повинні також згадати цей день. Також повинні хоч кілька хвиль провести у мовчанці і в той час полинути думкою туди, де на вікнах решітка, де двері щілько замкнені, а в нутрі понурі комнati зі знаряддям тортур і катами. І повинні пригадати собі, що в тих мурах була Вона — Ольга Басараб — одна, побита, обижена, хвора; повинні вдивитись в кожну брижку її умученого лица, в кожну складинку її по геройськи затиснених уст, у кожну пасмугу і рану на її білому тілі — і відчути весь біль конання, всю жахливість смерті і все геройство твердої мовчанки. Відчути і зрозуміти та глибоко записати собі в душах одно слово відповіді ворогам. Одно тверде, велике слово — месть.

М. Гребля.

РАНІШНЯ ЗБІРКА ПЛАСТУНОК ПЕРЕД УКРАЇНСЬКИМ ПРАПОРОМ
В ТАБОРИ В КАРПАТАХ.

ПЛАСТУНКИ.

Хто ж вони такі? Звідки? де живуть? що роблять? як виглядають? — спитаєте Ви, сестри наші, українки, що живете у новому краї.

Коли б два-три роки тому Ви приїхали до старого краю, то побачили б їх усюди, де тільки живе українська молодь. Зорганізовані у гуртах-куріннях вони вели там виховну працю над собою і над молодшими сестрами. Вчилися пластових (скавтових) відомостей, слідження, підходження, — вчилися фізичного вишколу — плавання, маршу, бігу та ріжних спортивних ігор, — читали історію України, слухали історії визвольних змагань, про які їм росказували очевидці — бувші українські жовнірі. А літом виїздили у наші рідні гори, в пластовий табор („кемп“) на Соколі над Лімницею, або у водний табор над Дністром, або йшли на прогулки на Волинь, на Поділля, кудинебудь у Карпати. Ходили горами, лісами і широким відгомоном лилась по українській землі звуки їх молодої пісні, їх веселого сміху, їх бадьорого клича: „Сильно! Красно! Обережно! Бистро!“

Темні зеленкуваті однострої, стрункі запоясані стани, шелом з пластовою відзнакою — лелійка і тризуб — сильні, здорові мязи, ясне лице, весела усмішка — це були українські дівчата-скавти, пластунки. Не даром же вони про себе співали, що

Ми діти Сонця і Весни,
Ми діти Матері-Природи;
До нас шумить далекий бір.
В ліси ж, поля, до вільних гір,
На ясні зорі, — тихі води.

Закинувши наплечник, заквітчавшись, мандрували весною і літом по селях, по горах, полонинах, по верхах недоступних. І по селях вже знали, що ті „панни в мундурах”, то не якісь чужі жовнірі, ані не польки, що це їх сестри з міст, українські дівчата. Знали, що вони приходять у читальні, почитають гуртови газет, заспівають з дівчатами у хорі, часом і хворому щось порадять, бідному поможуть, зажуреного розважать. Знали, скрізь вже люди знали, що це — українські пластунки.

КОМАНДА ТАБОРУ ПЛАСТУНОК В КАРПАТАХ (1929 р.)

В гурті, в життю між собою, були вони всі подругами щирими, приятельками близькими. Разом працювали, разом училися, бавилися, разом стреміли до спільної пластової цілі — до того, щоб виховати себе і молодших від себе українських дівчат на свідомих, сильних духом і здорових тілом громадянок України. Закон пластовий велів їм бути точними, словними, і совісними, пильними і ощадними, братерськими і веселими, ніколи не нарікати, не знеохочуватися у праці, а більш за все — бути вірними Україні.

І денебудь Ви, заморські сестри, були б побачили молоду дівчину, що була бадьора духом і тілом здорована, що в очах її була б сила і повага, що руки її були б сильні і звиклі до праці, а сміх щирий, без журний, коли б довідались,

що вона і в товариствах працює і в школі пильно вчиться, що в хаті слухняна і добра, та що цінить честь особисту і честь національну вище усього — то тоді Ви могли б бути напевно сказати, що це — українська пластунка.

ПЛАСТУНКИ ВЧАТЬСЯ ЧИТАТИ МАПИ.

Пластункам можна було вірити без застережень. Коли пластунки і пластуни взялись за якусь громадську працю, то певно ніхто не виконав би її краще, ніж вони. І через те ширілися пластові організації по всіх школах середніх а організації „пластових новиків”, або „вовченят” (до 14 літ) і в нижчих. Були пластуни і пластунки і в фахових школах і серед ремісничої молоді, і в університеті та поміж учительками. Не було ніяких так званих „класових” ріжниць: всіх обов’язував один пластовий закон і всі були собі рівні і рідні.

Ясно, що українське громадянство почало дивитись на пластовий рух, як на вишкіл молодого, підростаючого покоління, як на те горнило, у якому закалювались тіла і душі для майбутньої праці для України. Батьки щораз численніше посылали своїх дочок у літні пластові табори і в 1929-ому

році, наприклад, в них було вже поверх 200 пластунок з усіх міст Західної України.

ДАЮТЬ СИГНАЛ.

Та це також бачили й вороги. Вони знали, що зріст пласти, це зріст національної свідомості і сили і що така молодь, коли підросте, то зуміє завзято боротись і вибороти волю Україні. Почались арешти пластунів у Львові і на провінції, труси по пластових домівках і приватних помешканнях та ревізії у пластовому таборі. В останньому з них в 1930-ому році майже при кожній вечірній гутірці при ватрі була поліція. І 26-го вересня 1930-го року розпорядком львівського воєвідства взагалі весь пласт, як секцію „Товариство Охорони Дітей і Опіки над Молоддю” — закрито.

Пластунка.

ЗГУКИ В НОЧІ.

Заснув глибокий став,
Заснув таємний гай.
Десь пугач закричав:
„Рятуй, запомагай”.
Прокинулись дуби,
Мов браві козаки,
На згуки боротьби
Випростують гілки.
Мов чують всі біду.
Шепоче дужий дуб:
„На ворога піду,
Мов дівчина на шлюб.”
Жахливая третмить
Осика молода;

Травиця шелестить:
„Біда, біда, біда!...”
Знов тихо все. Мовчить
І став і темний гай;
А серце мов кричить:
„Рятуй, запомагай!”.
Ой слухай, темна ніч,
І ви, мої дуби:
Не ляжем ми на піч
Під згуки боротьби.
Під згуки боротьби
Нам краще уміратъ...
А дужій дуби
Мовчать, мовчать, мовчать.
Одарха Романова.

УКРАЇНСЬКІ ЖІНОЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗА СПОЛУЧЕНИМИ ДЕРЖАВАМИ

СОЮЗ УКРАЇНОК У ЛЬВОВІ.

Є це союз окремих жіночих товариств та спеціальних філій Союза Українок. В 1930-ому році Союз Українок мав 41 філій, та 22 незалежні кружки, 14 кружків, що потворилися при читальннях чи філіях товариства „Просвіта” і 16 окремих жіночих товариств (студенток, пластунок, жіночих клубів, то що). До філій Союза Українок належало около 300 сільських кружків. Разом у всіх організаціях, сфедерованих у Союзі Українок, було поверх 6,000 членкинь. На Волині, через перешкоди з боку польської влади, Союз Українок не міг основувати своїх відділів, ні тамошні товариства не могли ставати членами С. У. Мимо того вони працювали у контакті і порозумінні з цею львівською жіночою централею.

ВИХОВАНКИ ДІВОЧОУ РЕМІСНИЧОУ БУРСИ У ЛЬВОВІ З УПРАВОЮ
ТОВАРИСТВА ОПІКИ НАД МОЛОДДЮ.

Союз Українок старався співпрацювати з освітніми і добродійними українськими організаціями, а рівночасно заступав права жіноцтва, там де треба було, перед своїми і чужими.

Дальше, Союз Українок, а властиво його філії і кружки вели жіночі курси у ріжних місцевостях: вчили на тих курсах шиття, крою, куховарства, плекання немовлят, та взагалі домашнього господарства. З тих курсів користали сотні учасниць, головно селянок, котрі щораз більше стараються піднести життєвий рівень по своїх домах. Союз Українок завідував також школою жіночого господарства у Коршеві, спільно з товариством „Сільський Господар”.

Кромі того Союз Українок займається заступництвом українського жіноцтва у міжнародних зіздах та нарадах, вів кампанію проти вживання алкоголю, завів святкування „Дня Матері” та збирав фонди, головно на ведення курсів (фонд імені О. Басараб) і на представництво за кордоном. У своїй праці користувався Союз Українок підтримкою українського жіноцтва на еміграції, так в Європі, як і в Сполучених Державах та Канаді.

Адреса Союза Українок: Львів, вулиця Підвальє ч. 7.

Головою Союза Українок є посолка Мілена Рудницька, секретаркою Олена Шепарович. До управи входять кромі того: сенаторка О. Кисілевська, письменниця Катря Гриневичева, Колтунюкова, Макарушкова, Шахова, Палій, др. Дзирович, др. Парфанович, Войнаровська, Тишінська, Мрицівна і Переймівна.

До певної міри органом Союза Українок є журнал ЖІНОЧА ДОЛЯ, що виходить кожного тижня в Коломії під редакцією О. Кисілевської. Адреса: Коломия, ул. Нова ч. 1., передплата \$2.00 в рік.

Кооператива УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО у Львові.

Ведеться виключно жінками і має на меті поширювання виробів українського народного мистецтва. Кооператива має свою крамницю у Львові при вулиці Косцюшка ч. I, та приміщення для своїх бюр під адресою Ринок ч. 39.

З малих початків кооператива розвинулась вже в поважне підприємство, котре дає працю багатьом жінкам по селах і місточках; вишивки, мережки і інші мистецькі вироби тих жінок та жіночих гуртів находять широкий збут серед покупців в краю і за його кордонами.

Кромі того „Українське Народне Мистецтво” влаштовує виставки своїх виробів, котрі також тішаться великим успіхом. З одного боку захоплюють відвідувачів красою укра-

їнських узорів, а з другого є й для знавців інтересні своїм підбором і вірним передаванням народніх мистецьких мотивів. Таку виставку У. Н. М." влаштувало в останні часи в Станиславові і в Данцигу (Гданьску), обі з дуже великим мистецьким успіхом.

Накінець, кооператива видає місячний журнал НОВА ХАТА, у якому кромі інтересних творів українських письменниць і статей на цікаві для жінок теми, поміщаються теж колірові таблиці з узорами для вишивок і узорами ріжних кроїв жіночих і діточих одягів. Передплата журналу (адреса: Львів, Ринок ч. 39) виносить для Америки 3 долари.

В управі кооперативи засідають: Стефанія Манціович — голова; Анна Палій — секретарка; Лідія Бурачинська — редакторка; Ірена Макух-Павликівська і Стефанія Чижови-чівна.

БУДИНОК ДІВОЧОЇ РЕМІСНИЧОЇ БУРСИ У ЛЬВОВІ,
куплений за складки американських українців.

Кооператива ТРУД у Львові.

Заложена 30 років тому, займається кравецькою роботою. Веде кравецький курс для дівчат, робітню жіночих та діточих одягів і білля. Має 70 членів. Востанні часи поширено робітні, закуплено нові машини і збільшено оборот. Також зросло число замовлень. Завідує працею справник кооперативи О. Залізнякова. Головою кооперативи є Е. Маркарушкова, секретарка І. Левицька. Адреса: „Труд”, Львів, Ринок 39.

Товариство Охорони Дітей і Опіки над Молоддю у Львові.

Складається в більшості з жінок і представниць жіночих товариств. Веде видавничу діяльність, „Порадню Матерей” у Львові, при якій є дентистична амбулаторія для дітей, опікується дорослаючию молоддю (розвязаний польською владою „Пласт” був секцією цего товариства), та веде ремісничу бурсу для дівчат-сиріт, приміщену у власному будинкові при Янівській вулиці у Львові. Цей будинок куплено головно зі складок, зібраних панею Говиковичною під час її поїздки по Америці в 1928 році.

Управа: Модест Каратницький — голова; Конст. Малицька — містоголова; Михайлина Говиковигева — касєрка.

Адреса: Львів, ул. Домініканська ч. 11.

Жіноча Громада в Чернівцях.

Існує 25 літ. Помагала збігцям, сиротам, шкільній молоді, займалась і займається обороною прав українського жіноцтва та взагалі українства під Румунією. Від 1925 року товариство провадить захоронку, заряджує тепер студентською харчівнею, заклало інститут (бурсу) для дівчат, та влаштовувало відчitti, курс книговодства, 5-місячний курскрою і шиття та недільний курс для неграмотних. Головою товариства є Ольга Гузарева, секретаркою Ірена Григорій.

Адреса: Чернівці, вулиця Петровича ч. 4.

Союз Українок Канади

Осідок Союза у Вінніпегу, Манітоба. Має 28 відділів (філій) по всій Канаді. Влаштовує лекції, піддержує духа жіноцтва і освідомлює його національними святами і пригадками таких жіночих діячок, як Леся Українка і Наталя Кобринська, заохочує до самоосвіти та до праці для народу. Пробує організувати українську молодь, поширювати українські вишивки і інші мистецькі вироби, піднімає домагання до уряду в справі належного заступництва українського жіноцтва в добродійних і освітніх установах та піддержує звязок з рідним краєм.

Управа Союза Українок Канади: Савеля Стечишин — голова, А. Рурик — секретарка рекордова, А. Юстафійчук — секретарка фінансова, Р. Драган — касієрка.

З ПИСАНЬ ЖІНОК.

БЕЗ НАДІЇ ТАКИ СПОДІВАТИСЬ!...

Гетьте, думи, ви хмари осінні!
То ж тепера весна золота!
Чи то так у жалю, голосінні
Проминуть молодії літа?

Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись, —
Жити хочу! Геть думи сумні!

Я на вбогім, сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки, —
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сльози гіркі.

І від сліз тих гарячих розтане
Та кора ледовая, міцна,
Може квіти зійдуть і настане
Ще й для мене весела весна.

Я на гору круту, кремянную,
Буду камінь важкий підійматъ,
І, несучи вагу ту страшнуу,
Буду пісню веселу співатъ.

В довгу темную нічку невидну
Іє стулю ні на хвильку очей,
Все шукатиму зірку провідну,
Ясну владарку темних ночей.

Так, я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть думи сумні!

Леся Українка.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА
(Знімка з 1913 р. на кілька тижнів
перед смертю).

ГОРИТЬ МОЄ СЕРЦЕ...

Горить мое серце, його запалила
Горячая іскра палкого жалю.
Чому ж я не плачу? Рясними слізами
Чому я страшного вогню не заллю?

Душа моя плаче, душа моя рветься,
Та слізози не ринуть потоком буйним:
Мені до очей не доходять ті слізози,
Бо сушить їх туга вогнем запальним.

Хотіла б я вийти у чистеє поле,
Припасти лицем до сирої землі
І так заридати, щоб зорі почули,
Щоб люде вжахнулись на слізози мої.

Леся Українка.

ДОСВІТНІ ОГНІ.

Ніч темна людей всіх потомлених скрила
Під чорні, широкі крила.
Погасли вечірні огні;
Усі спочивають у сні.
Всіх владарка ніч покорила.

Хто спить, хто не спить, — покорись темній силі!
Щасливий, хто сни має мілі!
Від мене сон милив тіка...
Навколо темнота тяжка,
Навколо все спить, як в могилі.

Привиддя лихі мені душу гнітили,
Повстали ж не мала я сили...
Зненацька проміння ясне
Од сну пробудило мене, —
Досвітні огні засвітили!

Досвітні огні переможні, урочі
Прорізали темряву ночі.
Ще соняшні проміні сплять, —
Досвітні огні вже горять,
То світять їх люде робочі.

Вставай, хто живий, в кого думка повстала!
Година для праці настала!
Не бійся досвітної мли, —
Досвітній огонь запали,
Коли ще зоря не заграла.

Леся Українка.

Віра Лебедова.

ДРАМА ЛЕБЕДЯ.

Його товариші із рідних місць коханих
У похід збираються на зимний океан,
А він знесилений, в калюжі крові з ран,
Самітний, без своїх вмирати тут остане.

Чиясь безжалісна рука всю міць зламала,
Невинній птасі підстріливши крило,
І ось на Ангарі миначися прийшло
Лебеденій красі далекого Байкала.

Ше кружить понад ним в розпуці бідна мати,
А може скиглить це так жалісно жена,
Та прийде час летіть — і з другими вона
Покине тут його безпомічно згибати.

Відлетіли усі... оставили одного...
Що жде нещасного каліку в чужині?
Довкола криги мчать раз-враз по Ангарі
І десь шумить тайга з над берега крутого.
Склонив головку вниз на схіжнобілі груди,
Зпід крильця тепла кров тихесенько дзорчить,
Рубінами студений, білий лід красить;
А він дріма —увесь в крайні снів і злуди.

Мабуть мерещиться йому Байкал прозорий,
Голубих, тихих вод безмежна рівна гладь,
А може за коханими думки летять
По воздушних шляхах, по Ледоватому морі!
Від берега пливе човен — гребці у ньому.
Завиділи самітну птицю на леду —
Так легко взяти в полон беззахисну, одну,
Знеможену в борбі, скровавлену сірому.

Прокинувся, здрігнув, страхом смертельним знятий
У грудех серденько тріпочеться, щемить,
— Hi, у неволю він не дастесь заманити,
На водах змалку ріс, в воді буде й вмирати.
Рванувсь останнім зривом — зібрали сили,
І в глибину порина, в холодну, бистру крутъ.
Налетіли леди і сніжнобігу грудь
В твердих своїх обіймах придвали.

I знову тихо скрізь — смерть драму закінчила.
I дальш по Ангарі за ледом лід несесь,
Лиш білий пух мягкий над водами ще весь
I струйка крові слід криг-вбийців зазначила.

Уляна Кравченко.

НА НОВИЙ ШЛЯХ.

Куди ти, сестро, смілий лет звертаеш?
На новий шлях? А чи ти тее знаєш,
що холод самоти там привита тебе?
Покинь новий, на втоптаний вернися,
забав і сплетењ кормом лиш кормися,
бо світ тебе ледачою назве!

Ледачою? И за вішо? — ти питаеш.
За те, що духом світ весь обіймаеш,
що хто лиш чоловік — для тебе брат,
що серце крашої всім прагне долі,
що бунту повне проти самоволі,
що людські рани всі його болять!

Покинь ті божі, ясні ідеали,
що в серці твому ярко запалали,
покинь для спільнога добра свій труд!
А ні, то погорджуй сучасним судом,
жий для ідей, працюй кровавим трудом,
віддай усе, усе за рідний люд.

Та як опріче слів і чулих сліз нічого
ти не несеш йому, то розчаровань много
зазнаєш ти і згинеш у юрбі;
і, поки тіло ляже ще в могилу,
душа утратить одіж сніжно-білу,
і віру чисту в лютій боротьбі.

Не слів потрібно, щоб ставать до бою!
Не сльози, — силу й жар візьми за зброю,
ту силу, що любов у груди лле,
ту міць, щоб думн в діло осущати
той жар, щоб з лихом битися й прощати
все, чим тебе невіжа й злоба бе!

Той жар, щоб вірити у правди світ і ждати,
і йти на труд без слави і заплати,
як сонце й дощ працюють по лугах,
як росн ті на пуплянки дрімучі
падуть, щоб цвіти з них розвить пахучі.
Як маєш стільки сил, — то йди на новий шлях!...

З таким клічем перед 50 роками зверталася поетка до нашого жіноцтва. І нині цей клич є свіжий, чинний — хай і сьогодні він пориває наші жіночі маси „на новий шлях” — поступу і волі.

МАТИ-СТРАДНИЦЯ.

Під час світової війни австрійці повивозили десятки тисяч наших людей з Галичини і Буковини у табори виселенців в глибині Австро-Угорщини. Забирали туди людей з прифронтової полоси та з сіл, котрими проходили боєві лінії. Найбільший такий табор виселенців-українців був біля містечка Гмінд у Долішній Австрії. Виселенці жили там під сторожею, в поганих, холодних і нездорових бараках, і гинули тисячами. Самих дітей, рахують, померло там 15,000. Величезний цвинтар біля бараків зароївся від маленьких хрестиків на могилках померших заточенців.

Відома галицька поетка, Марійка Підгірянка, у довшій поемі п. н. „МАТИ-СТРАДНИЦЯ”, описала правдиву подію з гміндського пекла: переживання матері-селянки, котра похоронила на гміндському цвинтарі всіх четверо своїх діточок. Дальше подаємо закінчення тої поеми, у якому описана смерть двох останніх синків, Андрійка, котрого взяли хворого до шпиталю, і Василька.

Надійшла неділя.

Василько ще зночі роздобув десь зілля.
З нього ми зложили маленьку китицю
І ввійшли трівожно в шпитальну світлицю.
На зустріч нам усміх блиснув Андрійковий.
Промовив: „Матусю, брате, я здоровий!
Мамо, я щасливий, я піду до дому,
Не кажіть ні кому, не кажіть ні кому...
Пташкою полину, як пташка я легкий —
Вже лину, вже чую, як пахнуть смереки;
І срібній піни вже бачу на Прutі,
Калину на збіччу, березу на скруті —
І хатки біленькі над Прутом рядами.
Садок коло хати, вербу коло брами”...
Етім ясну головку звісив, як лелійку. —
Молю, припадаю, лебеджу: Андрійку!
Андрійко не чує, пішов вже до дому...
Не скажу ні кому, не скажу ні кому.
Не скажу...

* * *

Не знаю, що вже було далі.
Щось почервоніло в очах, як коралі;
Може то калина червоно зродила,
Що шлях Андрійкови до дому значила.
А може то тільки червона кров була,
Що капала з серця... Я твердо заснула.

А як пробудилась за вік, чи за хвильку,
Кликала без впину: Андрійку, Васильку!
Кликала всі діти. Немає нікого...
Потім говорили, що я так днів много
Лежала в горячці, нічого не чула,
Нічого не знала. А як прочуняла,
Я вже ні одної дитини не мала!

—○—

„Не в силі нам було” — люде говорили,
„Василька відвести від брата могили.
Ту չиру землењку обіймив руками,
До неї тулився, як дитя до мами.
І братчика свого кликав безупину:
На кого, Андрійку, ти мене покинув?
На кого покинув і мене і маму?
Чого тебе, брате, вложили у яму?
Промов-же, Андрійку, єдине хоч слово!
Що його відтягнем — а він все наново!
Ледво до бараку його затягнули.
А він чекав хвилі, коли всі поснули.
І побіг на цвінтар — пробув там до ранку.
В ту ніч дощ студений лив без перестанку.
Хлопя застудилося — горячка завзята
В три дні його зіла — і пішов до брата.
З братчиком, з сестрами злучився на віки”.

Сама я осталася. Лиш біль мій великий
Остався зі мною, каменем ляг в груди
І я вже не піду з ним відси нікуди.
Від цвінтаря брами вже більше не рушусь,
Бо я з діточками лишитися мушу.
Та я чайже мати...

I того не знаю,
Який я родині одвіт дати маю
За свої в чужині розтрачені скарби.
Нічо вже не маю, лиш на серці карби.
Коло тої брами буду я сидіти,
Буду доглядати вмерлі свої діти.
І буду чекати на щасну годину,
Коли вже на віки коло них спочину.

ВОЛЯ!

Крізь темнії хмари проглянуло яснеє сонце...
Простори степів далечезні воно освітило,
І думи про волю, — широкую, любую волю
У мент пробудило.

Пісні полилися — палкії, веснянії співи...
І здергати їх не здолали б ніякі кайдани:
Криштальною хвилею щастя вони затопили
І села й майдани;
Безмірним блаженством словняли гаї і долини,
Безмежною радістю волі — всі нетрі глибокі,
І темна глибінь зворухнулася Чорного Моря
Й тополі високі.

В ту райську годину свободу кохану вславляло
І небо прекрасне, як сон, у своїй високості,
І люде похмурі — сини безупинної праці, —
І квіти у млості...

А вітер, гуляючи в полі та в пишній діброві,
Шумів, і шумів, і шумів про нові сподівання,
Шумів і радів, що збудилася воля, і славив
Ї панування!...

Христя Алчевська.

МЕНЕ ЧАРУЄ...

Мене чарує проста віра та,
Що під сільською стріхою витає,
Що мову вітру, хмар і хвилі знає,
В природі бачить духове життя.

Мене чарує слова простота,
Що ясно, мітко, серцю промовляє,
Що казкою і бачить і навчає,
Минуле із майбутнім враз спліта.

Мене чарує тих пісень краса,
Що з лона люду бути мов чиста хвиля,
І їх таємна, непропаща сила.
Немов огонь, що тліє і гріє,
Минуле і майбутнє в нім ясніє.

Уляна Кравченко.

ВІЛЛА НАД МОРЕМ.

Що мала природа найкраще й величне,
То все тут зєднала: далекії гори,
Химерні та ніжні тумани вечірні,
Блакитні скелі, блакитнє море,
Довічно зелені гаї й понад ними
Безхмарне небо, ясне та прозоре.

Із цілого світу природа зібрала
Квітки та рослини, щоб тут закрасити,
Ї ці кедри прозорі, мов ранок осінній,
Квітчасті, барвисті, трояндovі віти
Магнолії пишні, стрункі кипариси,
Гнучким виноградом усе те повите.

Найкращі дарунки своєї скарбниці
Фантазія і розум сюди дарували.
Щоб ці збудувати рожеві палати
Здоровля і силу тут люде поклали.
Для кого ж так тяжко, так довго, так пильно
Природа і люде отут працювали?

Для тих, може, славних, що мають у серці
Найкращії гадки, найбільшії сили,
Що розумом дужим над людством царюють,
Що наче останнійому вік служили?
Чи може на спогад тих славних, що щиро
За долю народню життя положили?

Чи може для всього трудящого люду
Куточок чарівний так пишно прибрали,
Щоб од свого горя, од вічної праці
Душою на хвилю вони спочивали?
Не дарма ж убогих робітників сила
Палати хороші оці будували...

Кажу собі казку — химерна омана!
То вілла роскішна багатого пана.

Надія Кибальчич.

В БРИГІДКАХ.

Чотири стіни. Одинокий звук,
То дзвонення ключів.
А одинокий голос — крики сторожів
І замків стук.

А в грудях щось кричить, голосить, рве:
„Життя! Життя!”
У відповідь усе одна
Мертвa тиша...
Ляшти, шумить ,рекоче, вие
Скажена тиша в тюрмі.
Виски і серце молотами бють,
У грудях щось палає, давить, рве,
Розірве душу ця туга пекельна.

Лиш крат, чортівських лютих крат не розірве.
Ох! Віліся ці крати ..
Глибоко в груди молоді;
І кров живу, кипучу, вогняну
Заморозили. Ледяні. Прокляті!

Убили пісню серця весняну,
Забрали усміх радости і волі
Закули порив — силу молоду
В той гріб, щоб гинула поволі.

Щоб перейшла в налякану, рабську
Покору. Гей, за глибоко вжерлися ті крати,
Надто болючих струн душі торкнули
І забагато мусіли змовчати
Насильно замкнені уста. І хоч душа
Свобідна, вольна, молода
Примушена терпіти, критись, гнутись,
Без слів зносити ганьбу і наругу.
Одного все ж навчитись не змогла:
П р о с т и т и і з а б у т и .

Марійка Чижівна.

Катря Гриневичева.

ПАРАСКА ГОГОЛЬ

Заглибина чужинецького підгірЯ жевріла від пожовкливих лип, мінилася солодким фіолетом тої, смарагдами дерлибану, зовсім наче золота церковна чаша, у яку зза византійських шиб глянуло сонце.

Віяло вже осінню. З промінними хвилями чергувалися невгамовні дощі. У пролісках гриби не давали себе настолочити: хрусталі леду віліся їм у серце.

Як зупинитися на цвінтартнім узбічу німецького присілка, видно полоси всіх стежок, що падуть там з лісів униз. Що дня і що години являлися на них галицькі скитальці — у руках кийок від собак, почерез плече верета мандрівника. Кари і голубі очі томилися розкішю чужого, немилосерного достатку, безлічю копиць на стернисках, блакитною сіддю спілих слив у тьмавій зелені віття... Завидні зітхання молодиць, кашель старух подібні були до зляканіх окликів дітий, кинених у лісову гущу, слова ридали без сліз, пів-божевільні у дальніх отсіх просторах, під грізно насупленим чужим небом...

Нестерпна туча бичами гнала мене з хати. Я блукала, здрігаючися перед отсим, вкритим лютою проказою тілом Йова. Мрілися мені цілющі роси на яругах, слова над людську міру, що перемагають насильство, якась на огнянім возі перед громів і бурі поміч з висот...

Даремне, даремне!

Я не могла ніде заховатися перед неминучим. На всіх переходах переймали вони мене, сі привиди глибокозорі, виснажені довгими постами, як пустинники, жителі могил, що прогодовувалися иссопом.

Тямлю, все-ж таки одній стрічі була я рада. Серед якоєсь мандрівки з химерною грою настроїв наскоцила на мене Параска Гоголь, найкраща швачка Покуття. Ми звиталися тихими, радісними окликами. Мені приємно було видіти знову, як її молоде обличе дише погодою і веселить все довкола, наче та приязна керничка у полі, сиві очі з горіховими пружечками всміхаються з лагідною силою і як все в молодиці радіє: туге тіло й куценъкий киптар, ще й звабливо весела фота, ніби сама витязька весна. З обновленою цікавістю моєї приязни я замітила, що Параска порушується дещо

незручно, а через те зовсім по новому мило, як той, котрого ім'я має: гоголь, птаха степів.

— Ходім-те, Парасочко д'хаті, требаogrітися, пообідаєм.

— Отсе-ж вам жменя горішків, щоб не попадати голі-
руч на новосілля.

Біжимо поневолі осипистими лісовими спохиллями, фо-
та Парасчина обхвачує краєвид як полумя. Беру молодицю
за руку з незясованим зітхненням пільги.

Добиваємося хати; тут натоплено, страва готова, але з
чужої обстановки повіяло нехіттю і нагло торкнений жаль
обсновується гадюкою кругом серця.

Сідаємо проти себе, мовчанка.

— Щось мені видиться, Парасочко, що ми отсеї ски-
тальщини не пережиємо.

— Бог з вами, панечко! — розсміялася дзвінко, як з до-
брого жарту. — Чим лучше тисне, тим пружнійші чинимося.

Крізь вікно видно скошені поля і хмари навислі над
ними. Голос Параски засновується легкою імлою.

— Я лишилася в тяготі, чоловіка взяли до війська, у ві-
сімнацять неділь по ньому найшлася дитинка. Коли-б він
жив, навколо світа шукав би за мною. До суду-віку з під
таліянських гір не відозветься! А я, бачите, ще живу і хочу
колись знову бути у Петрові, на моїм обістю.

— Писем про нього не було?

— І найменшої повісточки. Як у воду, на крутіжі, канув.
Вже мене стрийна до такого тут посылали, що примівки діє,
але я не пішла. Той приміник мій, що мене вродив!

Аж тогід під Успеніє у сону звидівся: ніби то йду я
через наш старий сад, а мій Тодір під яблінков ляг на лі-
вий бік, чорнов мантлев укрився, каже д'мені:

— Видно мене з цеї стежки, Парасочко?

— Видно, повідаю.

— Піду-ж я так, щоб мене більше ніхто не зувидів.

Гляджу, сад пустий...

— Та чи думали ми коли, небого, що нас доля пожене
у таку далеч?

— Чому не думали? — Як он-та война мала учинитися,
то худоба віщувала вперед чоловіка. Рикала, аж сум поби-
рав, що пастухів муть брати від неї, що смерть недалеко,
побійця... Котюжка клала голову до землі, слухала і все ро-
зуміла. А люди й собі задуріли чисто — прийде сусід д' су-
сідови і не знає, що казати... Кожде гостем в хаті крутилося,
блудом блудило, гей перед тічнею увікало...

Начеряла ложкою злегенька, з честю, хвалила се і друге. Коли-ж після обіду ми роздякувалися, вона усіла в осіннім промінню, на пів із дощем розсипанім на ситі шиб і оповідала далі:

— Прийшло т о т о і ніхто ся в селі не втримав, кождий йшов де очі несуть, аби далі. Завернула й я дитину в оцес сардак, йду з людьми в ліс. Кулі так фівкають, як кані перед дождем, щось трахнуло в мене — чую, кров по плечу капотить... Мій кум тащив міх муки, то я відвінула сардак, кажу:

— Куме Йване! гляньте-ко на мое плече!

Він як узрить, як метне собою в ліс! Муку лишив, так керви злякався.

На силу тягнуся вперед, не озираюся на дитину ані раз... Думаю, вмерло — бо ані не щеберне. А воно тілько злякалася сильно, біле як імла, очі в одну міру.

Стрінувся побережник:

— Тобі що Параско? Ти чого так пожовкла?

— Ой, мене, дедику, куля вдарила — не донесу я себе д' неньці!

— Давай тут, сирото, дитину, бо меш вмирати.

Взяв Василька на одну руку, мене обхопив другою, притягнув нас, хто його знає як, до своєї хати. Я лежала цілу добу в горячці такій, що світа не спізнала. Другого дня зранку прочумалася крихітку — чую, наскочили купою жовняри і наші люди — ті копають шанці, а тамті стріляють поза людей. Гляджу по хаті — побережника нема. Полізла я через поріг на колінах, один раз руками, другий раз зубами дитину держу. Аж на третім селі своїх нашла; була ніч, уже всі спали на лані. А лан був мочар, пропасниця вхопила, з дрожі кибуло в піт, аж фустка мокра.

На другий день займили нас жовняри і погнали. Хто мав воли, хто коні, а хто самотяж, везли хліби, лудиннє, барabolю. Мене, як не просилася, ніхто на фіру не взяв. Одною водою жила я від Петрова аж до горів — а так до нас сі гори, як он-де... хмарка мроїть! Вісімнацять миль мус булойти з дитиною при грудях до Ворохти. Ой панечко, як тіло від поту сіклося! Бо то ми самі сорочки прядем, наші ткачі тчуть, ряднина груба, кождий рубець як зубами муляє. Іду, ніхто не знає, як я терплю. Набрали люди на фіри хліба, фасолі, солонини, а я вийшла з ліса гола, як свята.

Той нахвалюється: я собі муки захопив! — тамта веселиться: я крупицю ташу! А ти-ж Параско, як?

— А я, кажу, дитину собі взяла.

Йшли ми без спочивку, варти обмінювалися і гнали, а прийде ніч, випросимося, то люди постають дорогою, хто кийком підопреться, а хто й так передрімається, стоячи. Всю дорогу порохами обкурило, худібка рикає, діти кричать як ніч так день.

Пригнали нас до Ворохти, стали те пекло на залізницю заладовувати. Богато нас тоді вже не стало, падали люди на ходу, як мухи, де там вже смерть попала, в лісі, в полі, чи при дорозі... Такого гайвороння летіло за нами, як на весілля...

А в Ворохті неня стягнули з себе крайочку, та корову нашу увязали на ній, повели. Продали Жидам, що вже ждали нас там як галич, за двіста корон. Корова була з телятком, саме на порі, то неня шкодували по вагонах її збавляти. Як лялька була, що на молоко добра, що на телята!

Приїхали ми через тиждень на Морави до цегольні, бодай не згадувати! Тоді цілою купою кинули нас на Гмінди. Я не здужала від тої давньої рани, ховалася по людських возах, щоби доктори не завдали за доски. Як медвідь на маржину, так не християнина шпиталь! Я так тоді слабіла! Що увиджу, як обід несуть, то завинуся коцом, аби мене тата пара не обійшла...

— Жива ще ваша Параска? — щораз питаютъ люди моего дедя.

Вони відповідають щось тихцем, бо голосу не чути.

Бог поміг, прочумала я.

А дедьо були босі, на Моравах хтось чоботи їм украв, ще й фіру одної вдовиці пантурували декілька ночій на дожджеви. Стали вони від захолоди нездужати. В бараці студінь, иней по стінах, то прийде вечір, онучі на грудях грію, померзлі ноги дядькови обкручую. В четвер на силу зігнали їх жовняри до купелі, а в неділю їх похоронили.

Ще тогідь, як збирали до війська старих, я так побиваюся, аж на очі не виджу. А вони кажуть:

— Та йди, дурне, мене шандарі не озмуть, за мною червяки глядять!

Правду говорили...

У суботу біжить дівка із шпиталю, від тата:

— Вже йдіть, одягайте!

Найшли ми шматте нелатане, купили шапку, неня мали ще слюбну перемітку свою і мою. Підстелили ми під тіло скатертину, вкрили татови руки маминою переміткою, а

моєю ноги їм обвили. А забора не віддириалисмо. В нас ка-
жуть, що не мож давати з забором в яму, бо увесь рід за-
мерлим туди-ж забереться. Наші мама не дерли перемітки.

— Нехай кличутъ нас з собою до одного! — голосили.

Ходжу, руки ломлю, не знаєш, де ся подіти:

— Через чужу фіру пішли тато в гріб!

На другу ніч снятися вони мені:

— То собі, Параско — кажуть — не жалуй, що мама
дали забір. Я лиш Василька собі озму, більше нікого не зай-
му.

(Дуже до дитини змилувані були...).

А дитина мов ніколи нічого, грається, гоготить.

— Де дідо, Василечку?

— Нема діда — лепече — дід пай-пай!

У Доці Нижник захоріла дівчинка і вона ховала її у
кожусі на хорах цілі дві неділі. Аж раз не встереглася —
доктор переймив, записав. Доця розізлилася (дуже приче-
писта жінка була) та й каже:

— Або то одно тілько хоре? Як беруть моє, най бе-
рутъ усі!

Казав доктор шпитальським дівкам класти градуси всім
дітям на нашому бараці. Мойому Василькови сам поклав.
Йно приступив, як не напудиться маленьке, як не затріпоче
собою! Сю мить градуси скочили в гору.

Озвірився доктор до мене:

— Дай дитину, бо тебе озмуть до арешту і всім Гоголям
не дадуть їсти.

А я кажу:

— Або то я маю сина, що не ставився до бранки на
той час?

Він ще пристає:

— Віддай, по доброму говорю, бо будеш заперта. То
дитина дорога, ціарський жовнір, розумієш?

Обернувшись ід дверям, зверещав:

— Санітети, сюди!

Я йому тоді:

— Тобі зась до мене! Як я вісімнацять миль несла сю-
дитину у плече ранена, то не було форшпана під мене, а те-
пер є санітети під мою дитину?

Буркнув мене нехрист у груди, як той лютий звір погнав.

— Буркай — кричу — не буркай — не дам.

Налякалася дитина сварки, як тільки її сорочечку роз-
стібаю, за руки ловить, не дає...

У неділю обідали ми вкупці. Мій Василько все мені ложку з рук озме, сам єсть, лиш аби-м му зачернула з мисчини. Він так весело дивиться, аж я допімнулась у сестер:

— Мой, дівки, чого не обзываєтесь до моєї дитини?

Тільки я отсі слова, а воно зразу ущухло... подивилося горою в одну міру, як на тих полях у Петрові, зітхнуло гей старець, а слози з очий аж до вушка капотять.

— Нене — кажу — дивіть, як Василько зівав... Щось мене страх бере... Чи не вмирати хоче?

— Та йди, дурна, дитина щось зазріла на стелі тай міркує по дитинячи, а ти гинеш!

Як не заголосять неня тоді! Як не зломлять руки! А Настя, найменша сестра, плаче — вмліває:

— Василечку, не кидай нас, ой, не кидай зазулько! Та вона тебе ранена принесла в такий дальний світ, а ти умираєш?

Відплакала його Настя, ще з годину дивився.

Прийшла дядина, подала свічечку, тоді воно тихенько зажмурилося і вснуло на віки... Як коли-б хто ножем зарізав — і пішов.

Пошила я сорочинку з крижма, крайчиною оперезала, з ялинки гильок сестри принесли, сухозолотом вбрали. Лежить мій Василько, такий делікатний!

Я тоді для ціаревої уставки вишивала, дуже поспішали мене пани, то я всю ніч при мерцеви дзъобала toti ниточки, як волосочки. Наболівся мій Василько за свій вік не по дитинячи, то я гей парубкови молитву йому наняла. Нехай, його мучену смерть обійду гідно з моїм родом!

Ні місяця, ні зірки, поснуло всю, йно дяк чита псалтиру при Василькови, а я дзъобаю. І лавочки вивела рівненькі, зібрала білими нитками, а зашила чорними.

Ніби тільки звиділася мені та дитина.

Прийшла я з похоронів така безсила, вже й не годна скинути з себе чобіт. Чую, горячка мене ломить, плече розболілося...

Побіля мене сів наш дозорець, смикає вуси:

— Ой, щось ти, небого, дуже горяча, треба мендувати санітетам... Може-б ти прийшла до мене побалакати, то я горівки тобі дам? Ти розумна молодиця.

— Та я горяча, бо ще жию. Ідіть геть, що вам до мене за право?

Блимнув тими очима, як сотона.

— Я нинька маю право до тебе, бо ти пашиш як грань!

Зачув мій стрик тоту пересправку — на силу шибеник відстav.

Я дуже плакала за тою дитиною, ніяк не могла вгамуватися. Йду я раз дорогою, а той сам дохтор мені навпereими:

— Щось у тебе очі червоні, молодице! Будеш мати віспу! Ти в сотнім бараці, а?

Виняв з кишенні книжечку, записав.

Загомоніло між нашим родом, як в улию:

— Ідь тай їдь! Приписуйся на роботи, куди хоч, до Данії, на Чехію, на Мораву! Тут тебе борзо зі світа зженуть за татом тай дитинкою!

Іхали люди, поїхала і я.

Є на тій Чехії фільварок, Колозорки, з Бріксу невилазна дорога болотами. Йно ми зітхнули до Бога, що дах над головою, ті, що там вже були на роботах, скричали з порога в один голос:

— Людоњки, волілиби-сте посідати під колію, зачім ма-ли вас до того пана везти! Бо коби то пан — а то жидівський посіпак! У нього ніхто не удержанеться і він собі добре на тім профітує. Прийдуть одні з Гміндів, оброблять весну, не зможуть вибути, втечутъ, заліг пропаде, то зараз пришлють других з Хоцня, оброблять сапаннє, Вольфсберг обійде жнива, а Гая осінь. Ніхто зразу не дістає собі плати, цілий місяць роботи на заліг для себе „справець” відтягає. А потому голодом морить, нагаями пражить, поки нещасне не втече нічю, лісами, у які там дебри, щоб шандарі не переймили, бо контракт переломаний і пан на втікача право має!

А тамтой собі радісін'кий, що даром оброблена весна, літо, осінь, що робітник не переводиться... За чим ще вас тут, люди добрі!

Знаємо вже, який наш пан, але пробуєм.

Як ідемо на сійбу з міхами насіння, що волічуться з племіні до землі, то як хто припочне стілько, що жучок на листкови, „правець” залізною „бігою” підганяє. Бе, бе до вечера, аж сам умліває. О Боже, він нашим людям виклинає, як тілько сам хоче і на нього права нема!

Як трафився день дощевий, то він нас посилив каміння розбивати. Бо то там у них є декотрі такі поля, як цвінтари — камінюки здоровенні гей копиці, а такі гладкі, ніби у Прутови на лютій глибині. Казали Чехи, що колись туди йшло море і понаносило он-ті велитні.

Той пан, що його фільварок був, будував собі палату

на одній горі, на високому виступні поміж смереками та струмочками. Ми се каміннє товкли на лані зубчатими палками і виносили на плечах туди, на підвалини.

Прийшов Великдень, а справець з бігою у дверях:

— Ану, виходь сяка-така! (Самі жінки були...).

— Не підем нинька, пане справець, бо це у нас роковиця, раз до року! А як будете гнати на роботу, то всі йдемо від вас!

Став червоний як жар, трохи під ним трава не йметься:

— Пождіть! Я через годину шандарів на вас пущу!

Ми у Великдень під байнетами того каміння у кошілях на гору носили... Такий зойк був, Боже наш!

Перебула я в Колозорах два місяці, а тоді одної ночі без плати, без паперів, простоволоса втекла. І от знов я рік на Гмінді, шиткою проживаю.

— Ви тих узорів певно сотками знаєте, Параско?

Усміхнулася крихітку гордо:

— Я їм сама ліку не тямую! Як-би хотів числити, го-го! Самих переміточних є двіста. А ще яка сила силенна всяких, всячних! Драбинкові, колені, грушкові, дзьобані мачком, прунечкові, чорнобривки, крилаки, гуцулочки, полушеувкові, мачкові середники, чотири рожі, лапками, гребінчасті... За день би не переговорив! А є також — пані знають? узір Великдень... Бо тоді одній дівці в Колозорках звиділася у плачу така шитка як малюнок... Дуже ми собі її уподобали. Ой, я таку маю охоту до шитки, що раз! Як дома на вечірках прядуть дівчата, то я всіх підганяю:

— Живенько прядіть, гей, бо я хочу шити та й дуже!

Смеркало. Параска розпростувалася, стиснула кріпкі руки жменями, заговорила в пів голоса:

— Ех, так мене движе, Господи! Всю роботу в своїм краю поїла-б! Деся там нивка банує за мнов, пчілки ждуть по лісови, кужіль павутиннем знялася... Коби до хати! Земля у нас як медом змащена, що не загадаю, всього дастъ...

— Погоріло, кажете? У лісі смерек кілько? Сувої в ямах погнили, отару гей фуфелиця звіяла? Нехай, що так! А я лихій годині навкірки ще тонших мітків напряду, овечок ще веселійших викохаю!

Сміялася захоплююче, з блиском творчої розкоші в очах, ізза свіжих уст світили перлами міцні, малі зуби. Стояла так, кріпка, трівка, з надміром сил, що бралися в тисячний раз строїти нове життя на згарищах минулого, зеленими

гильками закосичувати трагічне вчера і з його глибин добувати золоторясну красу, на вдивовижу небу і землі.

Я дивилася на мою гостю мов торкнена божественним видивом. Душа стрепенулася в мені до dna і видала з себе тон чистий та високий, як „Аллілуя” на досвіті тої одинокої ночі, коли народ кличе Розпятого з небесного вирію. Се-ж бо стояла переді мною не городенська виселена швачка, але невмируща Україна моя, тисячу літ бита за коси до землі, волочена по тюрмах і гаремах, по чужих нивах, неплачена робітниця — босоніжка... Мені спилили до серця усі вітхнені слова за простибіг розсипані по світі і ними витала я, знемагаючи від щастя, мою на смерть обречену любов.

Не крачте, галки, під чужим небом, соловій дзвінкої співає!

ЛЕГЕНДА.

У пустельника питає хлопець: „Що мені робить,
Щоб у світі без печалі мені можно було жити?”

— „Бачиш, сину, там могили, гробовище все в хрестах, —
Ось іди та лай сіх мертвих, оджени од себе страх!”

Лаяв хлопець, лаяв добре, аж язик вже заболів.

До ченця тоді вернувся: „я зробив, як ти велів!”

— „Що ж мерці тобі казали?” — він у хлопця поспітав.

— „Як один, усі мовчали,” — старцю хлопець одказав.

— „Ну іди тепер мій сину, та почни їх вихваллять!”

Хлопець ходить, та все хвалить: мертвяки усе мовчать.

— „Що, хвалив?” — чернець питає. — „Вже й не знаю, як [хвалить].

— „Що ж мерці тобі казали?” — „Тихо скрізь, усе мовчать.”

— „Як почнуть тебе хвалити люде, або дорікати,

Треба сину, тобі мертвих сіх скоріше споминати!”

Ся легенда научила, що мені тоді робить,

Як за вірші будуть лаять, або знов пічнуть хвалить.

Одарка Романова.

О. Л—ка.

Табор в Берестю.

(Спомини).

Тухоля, Домбє і Берестъ,
Стшалково і Бригідки,
На суд усі стануть колись
Як достовірні свідки.

29 червня 1919 року перевезено нас з самбірської тюрми на суд до Перемишля. Було нас в транспорті кілька націй людей, селян і інтелігентів. З тих останніх памятаю Олену Кульчицьку, дочку священика з Підгайчик коло Рудок, учительку з Старосамбірщини Демковичівну, священика Василя Олексина і радника та начальника суду Еміля Ляшецького з Старої Соли, та купця Ваховича з Хирова.

Везли нас особовим поїздом. Сторожа поводилася доволі по людськи, так що публіка по дорозі не збігалась і не знущалась над нами. Щойно в Перемишлі казали нам поставати парами і машерувати до гарнізонового арешту. Ми ще лиши успіли між собою попрашатись, не знаючи чи це не буде в останнє. Поляки обвинувачували декого з нас, в тому числі й мене, о такі злочини, що можна було сподіватись важких кар, а то й присуду смерти.

По дорозі до тюрми вже на залізничному пероні ми стрінули товпу поляків, котрі почали лаяти нас та вигукувати „гайдамакі, мордерци! Павщє, оні майон на ренках крев польськон! Відзіце? Крев польська на їх ренках!” А попри те ще інші гострі словечка. Ми проходили мовччи, бо що було робити.

Вже вечоріло, як нас привели до „гарнізону”. Там молодий офіцер казав мужчин відпровадити до якоїсь казні, а нас три завів через вузенький коридор до якоїсь доволі обширної келії, кажучи при цьому з насмішкою: „Пшепрашам пань, алє лепших сальонув для пань нє мами!” — Ми лише затиснули уста і мовчали.

В тому „сальоні” не було ніякої обстановки і ми всі три полягали на дошках, застелених коцом, котрій вспіла взяти зі собою панна Кульчицька. Зразу ми боялись заснути, тому, що попід вікна ходили і до нас заглядали якісь вій-

ськові типи, та накінець втому перемогла, на дворі зовсім потемніло і ми вснули. Раненько ми збудились. Сторожі відчинили келю, випустили нас на подвір'я, де ми могли вмитись, та позволили в кантині купити молока на снідання.

По сніданні відвели нас до військового суді, де мали розбирати наші справи. В коридорі ждало з нами багато людей, перемішаних з військовими сторожами. Між арештантами був один молодий жид, над яким жовнірі змутились, як їм прийшло на думку. Били його, тягнули за пейси, виривали волосся з бороди. Хлопчісько просився, та це лише підсилювало охоту легіонерів „побавитись”. Накінець він перестав відзиватись, і коли його далі мучили, то лише слізози плили йому з очей.

Очевидно, ніякого суду не було. Польські офіцери переглянули наші акти і без ніякого переслухання рішили відіслати до табору інтернованих. Нас лише повідомлено, що йдемо на Засяння (дільниця Перемишля на лівому березі ріки Сяну) де був табор полонених і інтернованих.

Повели нас всіх самбірщан разом. Чоловіків вели дорогою, а нам жінкам казали йти хідником. Мабуть стидно було перед своїми, що польське військо боїться старих жінок і молодих дівчаток. Про Засяння ми вже давно немало наслухались. Особливо боялись люде входити до табору, тому що при брамі збирались товпами місцеві поляки і били куди попало всіх, хто входив. Особливо били жидів.

Ми дійсно побачили при брамі гурток людей і думали, що це польська боївка. Мороз перейшов по спині, але треба йти — нема ради. Показалось, однаке, що це не були поляки, а гурток жидів-міщан, котрі постійно сторожили біля брами, щоб боронити своїх, котрих вводили до табору, або бодай бути свідками змушені і подавати їх до відома в чужинецьку пресу. Завдяки їм ми пройшли спокійно і опинились в таборі.

Привітано нас щиро окликами „А! мами нових пташкув! А цо пані збройла? Чекайце, поедзеце до Познаня, то вам там дадзон школен”, і т. п. Повели нас під тaborовий уряд і по палогодженні формальностей провели через табор. По дорозі я побачила маленьку дівчинку, котра приносила нам харчі до тюрми в Старім Самборі. Її видно за те замкнули. Я хотіла до неї заговорити, та зараз жовнір крикнув „Нє вольно розмавяць” і нас повели далі.

Нараз ми побачили вид: два хлопчіська, один жид, а один мабуть таки й наш хлопець, ходили по таборі повбираці в гуцульські крисані (капелюхи) пообтикані пірем, в січових лентах і з топірцями. Весь їх одяг і вигляд скидувався на жалких паяців. Польські жовнірі водили їх по таборі і робили собі з них насмішки та кпини. В той спосіб зогиджували наші установи, вважаючи при цьому пильно, що на це кажуть чи як заховуються інтерновані.

Була це звичайна провокація, подиктована нелюдською злобою, на яку може здобутися лише „висша польська культура”. І тих хлопців примусили так зодягтися, і жовнірам наказували клити та насміхатися, щоб лиш спровокувати інтернованих на якесь слово чи відрух і потім мати нараду пристосувати ще гірші репресії, з яких цей табор на Засянні вже був широко відомий.

Нас всіх огортає біль і обурення. В очах кожного видно було німий протест, пястуки затискались у без силій досаді, та не було ні сили ні спромоги щонебудь зробити.

Проходячи далі табором ми побачили трьох знакомих священиків, котрі нас мовчки поздоровили. Пізніше ми довідалися, що ці священики зrekлися обіду, який їм посылав перемиський Український Горожанський Комітет, та просили, щоб його передати нам. Ми його однаке не дістали і так і вони і ми остали голодні.

Завели нас до великого бараку, де продержали цілий день. Простояло нас там біля 200 люда майже весь день без їди. Щойно над вечір дали нам якоїс юшки з клюсками, та не було її ні чим ні з чого їсти. Під тим оглядом селяне-вязні показались практичніші, ніж ми, інтелігенти. Майже кожний з них мав мищину чи їдунку (по військовому „шальку“) та ложку. Вони їх нам позичили і так ми змогли покріпитись.

По їді нас вивели з бараку і казали ставати в чвірки. Пoштуркували, розміщували, роблючи при цьому такі помічення, як „до то, Петлюра не научил це як стаць в шерегу?“ або „Павленко не показал ці як машероваць“ і т. п. Галя Кульчицька, Демковичівна, я і ще одна жінка опинились в першому ряді. Я тряслась від холоду. Галя накинула на мене свій плащник. До нашого гурту долучили ще багато осіб з тутешнього табору. Між іншими прийшов і священик Колянковський, котрому один селянин помагав нести валізку. Офіцир це рішуче зборонив, мимо того

що о. Колянковський був немічний і не міг сам нести своїх річей.

Почалась ревізія по всіх клунках. Відбирали всяке лишнє білля і одяг, оставляючи лише по одній парі. Не помогали ніякі протести і не давали ніяких посвідок. Потім команда „Бачносць” та коротка промова поручника, що „застшелен каждого, як пса, кто бендзє прубовал уцекаць”. Після того походом через табор, до поїзду, що тут же ждав на нас. Здалеку ми лише бачили, як якийсь старенький священик благословив нас „у невідому путь”.

В тому вагоні поїзду, де я їхала, був наш гурт інтелігентів та селянські жінки з кількома чоловіками. Ми сиділи по кутках. Середину заняли польські жовнірі, та їх командант — поручник. Лавок в тім товаровім вагоні не було. Сиділи ми на клунках і на підлозі. В ночі було холодно, та ще сяк-так відрядно, бо світилась мала свічечка. Другої ночі один з жовнірів (вони і поручник спали з нами по середині вагону на сіні, ми на голій підлозі) загасив свічку. В темноті той сам жовнір чи якийсь другий, підсунувся до арештованої жидівки з Бережан і пробував її знасилувати. Жидівка почала кричати: „Цо то єст? Цо то за пожондкі?” Всі побудились, засвітили світло, збудився і поручник та почав урядувати. „Цо? Она бендзє критиковаць польські жонд?” — (Жовнір, що хотів знасилувати її, це на думку поручника „польські жонд”). — „Забраць йон на двур і даць двадзе́сьця п'єнць”. — Так і зробили. З надвору, де відбувалась екзекуція, ми чули лише нелюдський крик. Потім її привели назад. Жидівка почала плакати і нарікати. Знова команда поручника: „Цо? Она далей критикує? Звйонзаць йон по вийсковему!” Жовнірі кинулись на невинну жертву, поскручували її руки і ноги, так що вона просто вила з болю. Цей крик почули на стації і звідти прибігла патруля питати, що сталося. Поручник не пустив патрулі до вагону, лише заявив, що тут іде „варятка” і так кричить. Та видно налякався і казав жидівку розвязати. Вона тихо плакала цілу ніч з болю. Шнури повідались її в руки і ноги аж до кости...

Далі по дорозі на стаціях поручник виходив з вагону, а туди вдиралися польські „галерчики” і обдирали з нас, що далось. Стягали черевики, забирали нагортки, бралися до перстенів, білля, шмаття. Видно було, що роблять це не з власної потреби: були добре одягнені і взуті. Грабували на те, щоб перепродати чи роздати своїм коханкам чи кому там.

Накінець ми доїхали до — Берестя. Показалось, що нас не везли у Познань як зразу говорили, лише у страшний берестейський табор. На стації уставили нас в ряди і повели до „кошар Граєвського”. Їшли ми чвірками хідником, бо дорою було страшне болото. Поручник скомандував: „Не мам тротуарув для українцув! Дрогон ісьць!” і ми почалапкали калабанями та грязюкою.

Кошари Граєвського: величезні казарми уставлені в чотирокутник, а по середині площа зі слідами травників та хідників, мабуть з часу, як ту були німці. Кошаровий командант перебрав нас від нашого поручника і при тій нагоді казав віддати одному з арештованих священиків черевики, забрані жовніром-конвоєром. Поручник дуже накинувся на комandanта, та черевики залишились при арештованім. Лиш що він не смів виходити на двір так довго, поки наші конвоїри не відіхали. А то були б вбили.

Нас жінок відвели до жіночого відділу, де вже були інші інтерновані, між ними пані Виметальова, жінка австрійського капітана, а тоді вже українського майора, інтернована разом з дочкою Софією, далі радникова Марія Дроздовська з Дрогобича, Тхорикова зі Стрілока (Старосамбірщина), учителька Регіна Фрідлендер з Дрогобича та 15-літня Оля Лапичівська, дочка священика з Ніжанкович біля Перемишля. Її саміську привезли тут з транспортом мужчин. В нашій квартирі були вже деякі причини, на яких можна було спати. Мужчини спали у своєму відділі покотом на долівці.

Мій муж захворів. Я стала просити коменданта, щоб дав йому якусь крашу комнату. Цей (мимоходом кажучи, жид з Тернополя) відказався, та заявив, що „монж пані єст такім самим моїм врагем, якажди інни”...

Нашим транспортом доповнився берестейський табор. Дальших арештованих інтернували вже в сусідних Бугшопах в берестейській твердині.

Була тут маса мюдей. Були між ними полонені придніпрянці і галичане, були цивільні — інтелігенти і селяне, жінки і діти, були й москалі. Між українцями находились 14--15-літні хлопці з Гайв Вижніх, котрих забрали туди поляки, як своїх небезпечних ворогів. Була й одна глухоніма, котрої прізвища навіть не знали, а котру забрали з пасовиска під замітом, що вона махаючи за коровами патиком, давала в цей спосіб „сигнали” українській армії. Було також кілька національностей, які відомі мені, але які не згадую.

Памятаю, що з священиків там були: бувший посол Степан Онишкевич з Купнович, оо. Стецишин, Вітик, Грушкевич і Яхно, а потім оо. Олексин і Колянковський. Адвокати: Олесницький зі Станиславова, та Олійник, здається з Тернополя. Оба обдерти і босі, пограбовані по дорозі польськими вояками. З суддів був там Еміліян Ляшецький, радник зі Старої Соли, суддя Зятик з Дрогобича, і суддя Левицький, не памятаю звідки. Кромі того кільканадцять судових урядовців і писарів. З учителів памятаю професора Тадея Залєвського з Самбора, вчителя Стебельського з Голиня біля Калуша, спенсіонованого управителя школи зі Щирця Малицького, та ще кількох, котрих назвиска призабула. Це лише в тих кошарах Гаєвського, де ми були. Кромі того так само заповнені були інші будинки, бараки та дооколичні форти. Кажуть, що всого разом в Берестю і околиці було 24,000 полонених і інтернованих, у величезній більшості українців.

Бруд скрізь був незвичайний. Воші облізали людину на кожному кроці. Ця язва, попри всі інші труди, висисала з людей останні сил. Годували нас препогано. Ранком закрашена на буро вода „чорна кава”, на обід зразу зупа з рижу з слідами якогось мяса, на вечеру така сама зупа, лиш вже рідша і без тих слідів. За тиждень змінили наш харч і вже постійно давали на обід і вечеру зупу з недовареного гороху, без ніякої омасти. Тим на пів сирим горохом кормили нас весь час нашого побуту в Берестю. Лиш вже при самому кінці дали нам в заміну за горохову зупу кілька разів таку саму чорну каву на вечеру, як на снідання. Хліб ми діставали окремо: не вимішений, не випечений, з якихось отрубів та полови. При кінці то вже й того не діставали.

Всі ходили голодні, ледви плели ногами. Здорові похорувались на шлунок, хворі недоїдали, поки не погинули. Хто мав трохи грошей, цей міг купити дешо в кантині, та й то дуже дорогого і мало. А хто не мав — голодував. Таких було найбільше, майже всі.

Почта до нас майже не доходила. Коли о. Онишкевич дістав раз через команду поштову картку від рідні, ми всі збігли дивитись, як на яке диво.

Від того харчу, бруду і поганого відношення команди люде наче соловіли, а далі почали хворіти. Зразу на червінку, далі на поворотний тиф, пізніше на голодовий і ви-

сипний (п'яtnицтвий). Хворі лежали біля здорових. В місті був вправді шпиталь, але зразу туди нікого не брали. Наче ждали, щоб ці пошести добре вкорінилися. По першому комендантові (жидові з Тернополя) прийшов молодий офіцерик Керкеярто, котрий все втікав від наших, так що до нього годі було добитися. Головно оминав наших інтелігентів. Про інших польських старшин то й не говори! Казали, що в команді було їх багато, між ними навіть генерали, та в таборі ніхто з них не показувався і не було навіть від кого зажадати щоб бодай хворими хто заопікувався.

В погідні дні всі хворі останками сил витягались з кошар і лежали на травниках. Коли падав дощ, лежали далі по залях казарм і мучились та заражували сусідів. Лиш в одному будинку влаштовано діло так, що хворих позношено до заль на долішньому поверсі, а здорові були на вищих. Та й це не була ніяка охорона: всі ходили одні до других і пошести ширились, скільки лиши могли.

Деякий час хворими займався один лікар-росіянин і один український студент медицини. Вони днями і ночами обходили недужих з справді надлюдською посвятою. Головно працювали у тому „лазареті“ на долішньому поверсі одної казарми. Та не мали ні ліків, ні прислуги, і багато не могли зробити. Впрочім незабаром оба захворіли і їх збрали до шпиталя в місті. Що з ними потім сталося, не знаю.

За деякий час почали тяжко хворих забирати до шпиталя в місто. Приїздила каритка і везла по кілька таких смертельників. Та нараз управа міста Берестя відказалась давати коні і менше хворі (бо здорових тоді там вже не було) запрягались в каритку і так везли своїх тяжко недужих товаришів у шпиталь. Та це була лиш капля в морі, бо в міських шпиталях, казали, мало місця і мало кого туди відвозили. Більшість оставала в казармах і ждала смерті.

Діялись страшні речі. Нераз видно було старих, твердих селян, що до цього часу мовчкі переносили все лихоліття, як заливались слізами розпуки. Голодні, хворі, обдерти. Нікому обійти, нікому хоч води подати, щоб закропити спечені горячкою уста. А при тім жура, що там дома жінка, діти, рідня остали без опіки, без господаря. Серце рвалось дивитись на те все, а помогти не було ні змоги ні сил. Огортала якась страшна гроза і зневіра в людей, в культуру, в Бога.

Кожного дня ранком приїждали вози з домовинами і забирали трупів. Нераз бувало й кілька десять померших, то тих складали от так на фіри і вивозили на берестейський цвинтар. Щодня більше вивозили. Люде гинули, як мухи, в шпиталь не брали вже. Коли хто хотів висповідатись, не міг: нашим священикам було заборонено і потайки лиш декому дали останню потіху. Був ніби десь капелян, та це лиш на папері. І так возили і возили трупів на берестейське кладовище, без ліку, часто без знаття хто, і не знати за що.

Тимчасом бруд, хвороби і нехлюйство зростали. Люде не могли ніяк обірватись з плюгавства, котре множилося немилосердно. Тільки й видно було, як цілими днями на дворі цілі гурти інтернованих вистоювали пів нагі і витріпували білля та одежу і виловлювали насікомих. Прати не було де. На всю ту масу народу були лише дві керници і там, коли хто успів добитися, можна було переполоскати шмаття, розуміється без мила, якого годі було дістати. Коли впав дощ, то люде бігли до калабань, щоб там якось випрати, що в кого ще остало.

Під кінець нашого побуту в Берестю, пущено в рух лазничку, та туди ніколи ніхто не дістався. Там мили і купали поворотців, що вертали з Росії, куди іх виселив був царський уряд. Їх тримали в сусідному будинку і кормили куди краще, ніж нас. По кількох днях побуту висилали їх у рідні околиці. При лазні була дезинфекційна станція, куди раз завели транспорт полонених галицьких жовнірів. Там їм „дезинфекціонували“ одежу і білля так, що майже все попалили і більшість їх вернула в табор без одягу, або без білля, або й без одного і другого.

Нараз в кошаровому „лазареті“ з'явилась зміна: біля хворих почав крутитися польський лікар і фельчер. Багато помочі з них хворим не було. Зроблено це тому що до Берестя мала заїхати якась чужоземна місія і треба було чужинцям милити очі. Місія справді приїхала, оглянула кошари і мабуть дещо скритикувала. Між іншим, казала вичистити виходки, котрі не знати ще коли хто чистив. Місія поїхала і управа кошар виконала наказ в той спосіб, що забила ці виходки зовсім дошками, так що лише „запах“ з них далі росходився по будинкові.

Під тим оглядом, особливо жінкам, приходилося терпіти страшні муки. Були зразу лише спільні місця, в котрі годі було добитись. Треба було упокорюватись перед жовнірами і просити їх дозволу — і ескорти — на приляга-

юче поле... Скільки гидких дотепів приходилося при цьому жінкам почути, краще не казати.

В цьому таборі я теж бачила зближення і братання між українцями з обох боків Збруча. Було їх багато, полонених обох українських армій. Зразу тримались трохи останнь, пізніше зблизились, головно через спів. Вечерами сходились на майдані і співали. Придніпрянці на свій лад, галичане на свій. Було це особливо зі „Заповітом” Шевченка. Згодом обі групи навчились в других їх мелодії, та співали вже разом.

Було в таборі багато полонених москалів, до генералів включно. Вони часто сперечались з українцями. Особливо завзятий до суперечки був якийсь старшина, казали що він князь Орлов. Він мешкав разом з українськими інтернованими і раз у раз сперечався з ними, що „нікакої України не било, нет і не буде”. Сам він був задиркуватий і зчаста зачинав суперечки.

Це надоїло одному з придніпрянців, Олександрови Ярмолюкови, до того найрослішому і найсильнішому між ними (всі придніпрянці були якісь більші, кріпші і сміливіші за наших, котрі при них виглядали, як діти). Він лишній раз доказував, що Україна була є і буде, а князь Орлов своє: „Не било, нет і не буде”. Накінець Ярмолюк не втерпів, замахнув пястуком по княжій фізіономії князь аж похитнувся. — „А що, була Україна?” Орлов перелякався і лиш буркнув „Ну, да”. Ярмолюк на цьому не покінчив. Замахнув другий раз: „А є?”. — „Да, да, єсть” — погоджувався вже на добре переляканій князь. Ярмолюк поправив в третє, так що Орлов опинився на долівці: „А чи буде?” Орлову вже не було до перечення. Швиденько потакнув ще кілька разів, що „да, да”, і більше вже не встряявав в такі дискусії, особливо коли Ярмолюк був де близько.

Всі ті відносини, як я вже сказала, мучили і денерували людей до того, що хто лиш мав трохи грошей і сил, той пробував тікати. Можна було це зробити легче з нашого табору, ніж з інших відділів берестейського пекла, особливо з фортець (фортечних укріплень) у Бугшопах. Там люди жили в вогких землянках, майже весь час замкнені і пильно сторожені. Не мали куди вийти на воздух, бо невеличкі подвір'я фортець не могли всіх змістити. Не мали навіть такої свободи рухів, а через те й такої нагоди, як ми, мешканці кошар Граєвського.

Втікали наші ріжними способами. Декотрі замішувались поміж повертаючих виселенців у дні, коли тих останніх відважено у їхні околиці, і їхали разом з ними. Інші, котрі мали гроши, порозумівались з сторожею і ті у відповідний час відпроваджували їх за місто, а там вже давали собі раду, як могли. Це вдавалось особливо тоді, як на варті були жиди, котрі вміли добре влаштувати діло. Польські жовніри, очевидно, теж не погорджували грішли, але не вміли того так зручно робити.

На згадану мною вище площа посередині наших казарм приганяли поляки пасти худобу. Це руйнувало травник і по худобі оставала нечисть, котра ще збільшувала нехлюйство в таборі. За те був з того один хосен: неодин інтернований вдавав пастуха і коли виганяли худобу з табору, виходив за нею, помахуючи патиком. Аби лиш за табор на пасовисько! Там вже давали далі ногам знати.

Втечі переважно вдавалися і лише в кількох випадках переловлено втікачів. Бувала вправді в казармах провірка, та при такій масі людей товаришам було легко обізватися за втікача і в той спосіб затаїти його неприсутність бодай кілька днів.

Декотрим інтернованим позволяли виходити на місто за покупками, очевидно з жовнірською стороною. При тій нагоді я раз оглянула трохи місто з його зруйнованими кам'янницями, гарними церквами і костелом. Була в місті українська кооператива, де можна було купити такі „делікатеси”, як чай, мило, цукор, масло. Можна там було довідатись дещо, що діється у світі, та при цьому треба було дуже вважати на конвоїра, щоб не проговоритись.

Бували й відвідини в таборі. Один раз приїхали повозкою навіть польські сусідні попи відвідати наших священиків. Боялись, однаке, зарази і тому навіть з повозки не вилазили. За те показались „кавалерами” і привезли для жінок-інтелігенток в дарунку кошик черешень і букет рож. Дійсно „старопольська госьціносьць”... Приїздила й рідня інтернованих. Памятаю, раз приїхала до свого мужа жінка сотника української армії Делькевича. Приїхала день після того, як його похоронили. Помер на тиф. Вона привезла зі собою трохи білля, одягу і харчів, щоб помогти своєму чоловікові. Зразу ніхто не мав відваги сказати її, що це все даром. Накінець піднявся того один з товаришів покійного. Ще й нині не можу без сліз згадати тої страшної трагедії. Її

страшна розпушка, жаль, майже втрата змислів, пригнобили всіх нас страшенно.

Вони обоє пібралися з великої любови. Жили разом всего чотири місяці. Після того він пішов на світову війну, а по ній зараз вступив до української армії та незабаром дістався до польської неволі, щоб з неї вже не вийти. Очнувшись трохи, жінка просила коменданта о дозвіл піти в шпиталь, щоб там довідатись про останні хвилини покійного. Він не дозволив. Лиш „окружною дорогою“ через ріжні знакомства наших „таборовців“ її таки вдалось побачитись з шпитальними товаришами покійного та дістатись на цвинтар, де змогла бодай обійтися могилку і виплакатись.

Другим разом приїхали в табор три жінки. Чоловіки двох з них були українські залізничники, третя була молоденька попадя, ще майже дитина. Її чоловіка забрали від неї в кілька тижнів по вінчанню. Польські органи не хотіли тим жінкам сказати, де інтернували їх чоловіків і вони їздили від табору до табору та шукали і розпитували. Жінка одного залізничника була полька. Вона з обуренням говорила: „Я полька, але від тепер я перестала нею бути. Мені стидно належати до того народу, котрий здібний до таких нелюдських поступків“. Не знаю, чи дотримала слова...

Накінець прийшов час, що ми покинули Берестє. Зразу пішли чутки, що приїде українська місія, котра буде старатись полегчити наше становище. Потім казали, що поїдемо на суд до Варшави; а накінець почали списувати нас, галичан, і таки на певно шептали, що поїдемо. Куди, ми не знали.

Нараз одного дня прийшов наказ пакуватись і збиратись в дорогу. Наказ ми дістали вночі, ранком зібрались на майдані і по кількагодинних формальностях рушили походом, бічними вуличками, наче ховаючись від когось, в сторону залізничного двірця. На мості ми стрінулися з другим таким транспортом, що надійшов з фортеці на Бугшопах. У ньому був старенький священник Косонецький, котрого на цьому ж мості стрінули його дочки, що приїхали відвідати батька. Ще хвилина, а їх подорож була б даремна. Плакав старий батько, плакали дівчата, плакали всі, хто бачив цю зворушливу сцену.

На стації передали нас якомусь підпоручникови, що мав нас везти. Куди — ми не знали. Спакували всіх у товарні вагони і лиш якій двацятці інтелігентів дозволили примістись в особовому вагоні, котрим їхав комендант транспорту. Решту, всіх разом біля 800 людей, понапихали до товарних

вагонів так, що ті не мали там як рушитись. Всі були вигоднілі і лише частина їх дістала підвечер чорну юшку, чи пак „каву”. А ѿ це треба було окремо команду просити.

Під вечір позамикали щільно вагони і аж на другий день ранком рушили в дорогу. Так попрощали ми Берестє, оте саме, у якому Україна заключила по довгих століттях перший мир, як незалежна держава. З тих надій, що з ним звязувано, не осталось нічого, а натомісъ Берестє стало могилою для тисячів українських інтернованих і полонених, та прикрим, болючим спомином для тих, котрі перейшли це польське пекло. Хоч воно не було ще найгірше: поляки під тим оглядом майстрі і перед нами були ще страшніші переживання.

Людям дали на дорогу по горстці сирого гороху і трохи сухарів. Позаганяли у вагони, їх там запечатали. Везли, як худобу, а то ѹ гірше. Бо ѹ худобі дається в дорозі ѹсти, поїться її і відчиняється час до часу двері, щоб її провітрити. Тут цого не було. Навіть природні потреби люде мусіли погоджувати у тих замкнених вагонах. Коли в одному з них прорізали підлогу і зробили отвір на двір, команда поїзду сейчас цей отвір забила. Так люде мучились у тісноті, нечистоті, задусі, о голоді і спразі, хворі і здорові разом, три і пів доби. Справді, годі собі уявити кращий доказ польської культури.

А ѿ нам в особовому вагоні не було краще. Тіснота була велика, лише що вікна можна було відчинити. На сторону випускали лише на постоях і то тоді, коли комендант позволив і коли жовнірам хотілось відвести. Це особливо погано відбивалося на моюму мужу, котрий був смертельно хворий. Я третіла, що він може в дорозі померти, а тоді трупа скинуть кудинебудь в рів, мене ж повезуть далі. Та якось ми доїхали. Велику потіху і поміч мали ми деколи від кількох жовнірів-волиняків, котрі були в нашому конвою і де лише могли, там нам полегчували долю. Біда лише, що не все могли.

Згодом ми побачили, що їдемо кудись у Західну Галичину. Заїхали на стацію „Граніца”, де казали людям іти ѹсти. Чи всім, не знаю, хоч здається, що лише декому. З нашого вагона пішли всі, кромі мене і моого чоловіка. Ті, що пішли, вернулися за якийсь час страшно схвилювані: коли дехто вже набрав ѹди, напали на кухню галерчики, побили всіх, порозливали страву і так показали, що „єще Польська не згинела”. Дехто ледви з життям втік.

На другий день ми приїхали до нашого місця призначення. Було це славне Домбє!

Відчинали вози. Люде ледви виходили; інші просто падали з вагонів, других випроваджували сильніші, або й виносили, бо ті не мали сили стати на ноги. Кільканацять трупів, котрих, кажуть, було 18, оставлено у вагонах. Решта майже всі були хворі. Виснажені голодовим харчем і трудами Берестя, везені у задусі, тісноті і голоді, мучені непевністю, що з ними буде, декотрі померли ще у вагонах, інші занедужали на те, щоб вже більше не прийти до здоровля.

Тих хорих, що не могли стояти, поскладано біля мельдункового будинку на землі. Було їх 75. З них три зараз таки там померли. Решту забрали до шпиталя в Krakovі, звідки ніодин з них вже не вернув живий. Спочили на віки на краківському кладбищі.

За те, що ми були „нечемні” і серед таких страшних умовин посміли захворіти, нас всіх зіпхали до одного бараку, де ми мали перебути квартанну. У тій квартані всі ми майже перехворіли на тиф. Четвертина, або й більше не витримали і вигинули, решту пігнали у властивий табор Домбя. Навіть польська газета „Роботник” обурилася на цей нелюдський спосіб винищування українців і наполягала на своїх сторінках цей справді „смертний транспорт”.

— O —

Ще молодою дівчиною читала я книжку Кенана „Сибір”, котра в свій час наробила стільки шуму у світі своїм описом царських знущань над нещасними засланцями. Ця книжка так мене розстроїла, що я позбулася її з хати. В моїй молодечій уяві не могло поміститись, щоб люде могли бути такі жорстокі супроти своїх близніх. Ніколи не думала, що мені колись доведеться пережити і бути свідком ще більше диких страхіт.

Ось жмут моїх вражінь, маленька частина того, що пережили люде у тій страшній польській неволі. Я особисто, прибита своїм горем і народнім, не могла бачити всего і не мала ні часу ні душевного настрою, щоб збирати вістки про все, що кругом мене діялось. Багато дечого й призабулось. Час, злидні, нові переживання, дальші муки, затерли неодно в моїй памяті. Хай другі, що може більше бачили і більше

знають, доповнить цю змальовану мною картинку, і відносно самого Берестя, і про Бугшопи, і про не менше страшне Домбє. Тим способом хай перекажуть будучим поколінням, за що і як погинуло стільки українського люду. Може колись і „мestник підійметься” на тих „зотлілих кістках” наших мучеників.

ПРОЩАННЯ.

Прощай, моя люба, прощай, моя мила!
Подай мені руку твою!
Прийми ж ти, голубко моя сизокрила,
Останню сповідь мою:

Мандрую, кохана, в непевну дорогу,
В тяжку, невідомую путь;
Судилося здобути мені перемогу,
Чи ранньою смертю заснуть?

Хай буде, як буде! Не маю вертатись
Назад з того шляху, що взяв,
Не маю тії корогви одцуратись,
Що вільно і щиро я зняв.

Жили ж поривання й надії палкії
У нас, моя вірна, в обох, —
Ми щирую віру і думи святії
З тобою кохали удвох.

Чи треба ж казатъ, що тебе не забуду?
Нехай не турбується серце твоє!
З останнім диханням хіба я позбуду
І думи, й кохання мое.

Прощай, хай очей твоїх ясне сияння
Просвітить непевну путь,
Хай любі стискання руки, цілування
Не жаль, а відвагу дають!

О. Пчілка.

СПОВІДЬ НАЛИВАЙКА.

З Рилєєва.

О, не кажи, чернець святий,
Мені про гріх, — це не до речі;
Нехай і гріх, і гріх тяжкий, —
Ти тільки марне тратиш речі.
Щоб Україні дорогій
Здобути іншу, кращу долю,
Щоб повернути народу волю
І визволить край любий мій, —
Гріхи татар, гріхи панів,
І перевертнів уніятів,
І душогубство всіх сарматів
На себе б я прийняв без слів.
Ta що мені в твоїх покутах!
Найгірше пекло, старче, знай, —
Мені Україну бачить в путах,
А вільною вбачати — рай!
З дитинних літ в душі моїй
Палав огонь за волю встати.
Мені пісні співала мати
Про незабутній час святий,
Коли неволею закутий,
Ще не ходив козак у путах,
І шиї мовчки не хилив
В ярмі ганебнім, нерозривнім,
А з ляхом в спілці любо жив,
Як вільний з вільним, рівний з рівним
Ta все те зникло, мов омана.
І вже давно пізnav козак
У спільніках своїх тирана.
Швед, уніят, москаль, поляк,
Мов шуліків неситих зграя,
Нас рвуть і шарпають що-мить.
Ta що їм стогін всього краю?
Закон в Варшаві міцно спить...
З того часу в душі горить
Ненависть тяжка до ляхів,
В очах палає хижий гнів,

В неволі серце замірає.
І в ясний день, і в темну ніч
Чиюсь таємну чую річ.
І стежить скрізь вона за мною,
І не дає мені спокою,
Ні в вільних волею степах,
Ні серед брязку й гуку бою,
Ані в святих моїх церквах.
„Вставай!” я чую що-хвилини:
„Вставай на ворогів Вкраїни!”
Того, хто перший з-під ярма
На самовладців меч здійма,
Я знаю, скрізь жде смертна доля...
Мене осуджено, то так;
Але скажи, коли і як,
Де здобулась без жертви воля?
Загину я за рідний край,
Я почиваю те і знаю,
І серцем, повним щастя вкрай,
Я свій талан благословляю!

Л. Старицька-Черняхівська.

Соловейковий спів на весні
Ллється в гаю, в зеленім розмаю;
Та пісень тих я чутъ не здолаю,
І весняні квітки запашні
Не для мене розквіти у гаю, —
Я не бачу весняного раю;
Тї співи та квіти ясні
Наче казку дивну пригадаю —
У сні!...

Вільні співи, гучні, голосні
В ріднім краю я чути бажаю, —
Чую скрізь голосіння сумні!
Ох, невже в тобі, рідний мій краю,
Тільки й чуються вільні пісні —
У сні?

Л. Українка.

НІЯКОВО.

Дружинонько мила, не хочу тобі я
Перечити в справах твоїх;
Та кілько єсть певна у мене надія,
Що слів не одвернеш моїх,
Порад у дрібнотах, моя ж ти пташино!
От бачиш, наприклад, недавно якось
Я бачив: служниця з села, та Горпина,
Сиділа з тобою рядком... Те здалось
Мені не до ладу... Звичайно, нехай —
Єднання з народом, — ся річ не псує...
Та треба, голубко, зважать на звичай:
Ніяково, серце мое!

Або хоч би й це, моя рибочко мила:
Обідав у нас хтось чужий...
Видимую ж приkrість ти гостю вчинила,
Крививсь він на вbір твій чудний...
Народне убрання, це річ пречудесна!
Тут навіть і думка хорошая єсть...
Ну, що ж, оттак дома — тепер у нас весна,—
Чому не зробити убранню ту честь?
Це добре часами, убір той сільський,
І так закраша він обличча твоє!
Та треба зважати, як хтось є чужий:
Ніяково, серце мое!

От мова в синочка теж трохи клопоче
Мене, як на їй я спинюсь...
Звичайно, мале ще й навчиться, як скоче,
По всякому — тим не журюсь...
Скажу: навіть мило, як теє малятко
Народнюю пісеньку втішно співа,
Чи казку про „вову” прокаже, „зайчатко”,
Чи „татком” пестливо мене назива, —
А все ж воно якось... здається чудним!...
Між людьми у вуха б то б’є...
Бо знаєш: вважають у нас те смішним...
Ніяково, серце мое!

О. Пчілка.

Я У М Р У...

Я для краю свого працював, а тепер
Покидає мене сила,
Скоро, скоро в труні уже знайде собі
Відпочинок душа наболіла.

Я умру. Але я не жалію життя:
Я бажаю і другим зазнати
Того щастя, яке я тепер зазнаю —
За крайну свою умірати.

Ти ж, мій краю святий, прийми в землю того,
Хто за тебе життя покидає,
Добрим словом його спогадай, як твоя
Зірка ясно у небі засяє!

Бо настане той час, що в тобі, краю мій,
Вже не знати муть слова: неволя,
І у рідних степах, і по рідних хатах
Пануватиме щастя і доля.

Легко стане в той час нам лежати в труні,
Бо і ми свою лепту останню
Положили на те, щоб країні своїй
Пособити в її безталанню.

М. Загірня.

УКРАЇНСЬКА СУЛТАНША.

Під час своїх частих нападів на Україну, в часи кримського хана Менглі Гірея, що панував над „перекопською ордою” від 1478 до 1515 року, або за його наслідника, один татарський загін забіг у містечко Рогатин. Певно його пограбив, а може й спалив, а при цьому забрав, скільки міг невільників: чоловіків, жінок, хлопців і дівчат. Між тими останніми була теж дочка місцевого православного священика, Олександра чи Анастазія Лісовська. Її завезли мабуть в місто Кафу на Криму, де була головна торговиця невільниками, і там купив її певно якийсь царгородський купець на те, щоб передрати її в якийсь панський гарем.

Теж можливо, що рогатинська попівна попала між ті невільниці, котрих забирає собі хан за податок (кожну десяту) і що це він слав її в Царгород будьто на продаж, будьто в дарі султанові і його рідні. Досить, що Олеся Лісовська ще перед 1520-им роком була вже в турецькій столиці другою жінкою турецького цісаревича, Сулеймана Сулімовича, що займає найперше місце між всіми турецькими султанами і відомий в історії, як Сулейман Великий, Пишний, або Сулейман Законодавець. Він правив Туреччиною від 1520 до 1566 року і за час свого царювання незвичайно поширив межі турецької держави та впорядкував її унутрі.

Попавши в турецьку неволю та згодом на султанський двір, Олеся зовсім забула свою віру і побусурменилась. Вона прийняла якесь турецьке ім'я, яке — невідомо. Посторонні турки називали її „Хуррем-Султан”, себто радісна султанша, а європейські посли та історики називають її Роксолана. Це латинська назва первісних мешканців України і так ще в 16 столітті деколи називали українців. Виходить, що Роксолана, це по теперішньому було б просто — Українка.

Про перебування Роксолани на султанському дворі, а далі на султанському престолі, маємо багато звісток в рапортах тодішніх чужинецьких, головно венецьких, послів в Царгороді. На основі тих і турецьких та інших джерел, дуже інтересну характеристику султанші-українки подає відомий знавець східних народів, академик Агатангел Кримський у своїй „Історії Туреччини”. Він пише про неї слідуюче:

В гарем до Сулеймана I Пишного дісталася Роксолана ще перед тим, як він запанував на султанському престолі (1520), а померла 1558 р., коли султанові було по-над шість

десяtkів літ. Зовнішнім своїм виглядом не належала Роксолана до звичайного типу тих азіацьких красунь, у яких повинні бути жагучі очі наче чорні маслини, пожадливі уста, палючі високі груди, розкішна огryдненька постать: такі жінки часто вважаються в Туреччині за ідеал жіночої гаремної краси, хоч швиденько одцвітають та й стають для чоловіків нецікавими. Про Роксолану, навпаки, казано було венецькому послові ще 1526 р., за молодих іще її літ, що вона й не гарна: тільки-ж, — додавали, — у неї граціозна, елегантно-невеличка постать і ота її делікатна, вкрайська, не азіацька, вродя була з таких, що вянуть не так швидко, як азіацькі. А що найважливіше — це була дуже розумна жінка, яка тямила і весело розважалася „Пишного” султана, і дати путню пораду, і, коли їй того було треба — підшептати панові світа болючі підозріння проти тих, хто обертаєсь коло нього. Минали літа, а Хуррем-султан не переставала держати падішаха під своєю чарівливою силою, навіть що далі — то сильніш. Вже їй минуло над 50 літ — вік для жінки дуже поважний, — коли тодішній посол венецької республіки, в 1554 році, писав про неї з Царгороду: „Для його величності-султана це така кохана дружина, що, — переказують, — відколи він її впізнав, відтоді вже не захтів знати якоїсь іншої жінки: ну, а чогось такого не робив ще ніхто з його попередників, бо в турків є звичай — міняти жінок”. Про те саме свідчив і австрійський посол Бузбек того самого 1554 р. А рік перед тим попередній венецький посол Наваджеро теж писав про Роксолану: „Його величність-султан такечки сильно кохає Роксолану, що в османській династії іще не бувало жінки, яка була-б вішилася більшою повагою. Кажуть, що в неї мілий, скромний вигляд, і вона дуже добре знає натуру Великого володаря”. І таки справді, Хуррем-Роксолана „натуру Великого володаря” добре знала і вміла тонко ним орудувати і тямила його використовувати для цілої низки надуманих нею гаремних та двірських злочинів. Яничари та простий люд уважали султаншу-Хуррем за правдиву відьму-чарівницю, що заволоділа султаном через усякі любовні чари та дання; австрійському послові Бузбекові 1554 р. називали двох бабів, що мали постачати для султанші передню кісточку з гієнічною морди, бо, мовляв, така кісточка — дуже добрий любовний талісман; називали навіть на імення туж жидівку, що вкупі з нею Роксолана замовлюваннями і напитками причарувала Сулеймана. Піддаючись її впливу (чи, як казали, чарам), Сулейман Пишний здатний бував по-

силати на смерть навіть таких своїх вельмож, котрі добре прислужилися турецькій державі і мали за собою не аби-який державний досвід. Мабуть чи не на Роксоланіній душі повинна цілим тягарем лежати й смерть везіра Ібрагіма (1536). З того Ібрагіма була дуже видатна людина й тямущий політичний діяч. Нехай собі зроду був він не більше, як простий грек (чи, там, албанець) з матроської сім'ї, що жила в венеціянських володіннях, але виявив той матроський син натуру як-найблагороднішу й інтелігентну. — „Він людина вчена, читає філософські книжки і знає добре свій закон”, характеризував його венецький посол. Між іншим під час свого везірування (1523-1536) везір-Ібрагім багацько зробив для того, щоб ізблізити Туреччину та Францію. Султан Сулейман любив був Ібрагіма як щирого приятеля, лагідно ставивсь до того, що Ібрагім одягається і їздить пишніш од самого султана, оддав за Ібрагіма заміж свою сестру, мав Ібрагіма за свій „дух і серце” — а про те Ібрагім, через Роксолану, загинув кінець-кінцем ганебною смертю (1536): йому поставлено за провину надто приязні зносини з французами і його задушено чорним шовковим шнуром, так як наказав Сулейман.

Та хоч яка-там сила над Сулеймановою душою була в Роксолани, а дуже довго, понад 20 літ, мав Сулейман Пишний ще й іншу дружину, що формально сміла заявила на султанову душу більше прав, ніж мала їх Роксолана. Тая дружина була гордовитая гірнячка-черкешанка, а переважала вона українку-Роксолану тим, що була не попросту гаремна жінка, а султанша, і вже породила султанові Сулейманові сина-первака, майбутнього наступника на султанському троні; звавсь він Мустафа. Батько сильно любив Мустафу, простий народ покладав на нього великі надії; і справді — був з царевича-Мустафи молодик талановитий і відважний, хоч, правда, з деякими жорстокими й своєвільними норовами. Ніколи, мабуть, не довелося Роксолані так міцно напруживати всенікій свій інтриганський хист, як тоді, коли вона нарешті наважилася зіпхнути із свого шляху оту слуганшу-черкешенку, отую найпершу падішахову дружину, та й пропристили доріженьку до османського престолу своєму синові Селімові, зовсім не талановитій людині.

Черкешанка, як мати майбутнього султанового наступника, була свідома своєї законної сили. Та звичайно, що серцем вона страждала чому падішах ніколи вже не заходить до неї, чому падішахове кохання перехилилося до нікчемної

„купованої невільниці”. І ото одного разу, через свою бурхливу азіяцьку заздрість, вона мало не скрутилася. — „Зраднице! Ти, якесь-там продане мясо, бажаєш рівнятися зо мною!!” накинулася вона на Роксолану та й вчепилася в ю руками і нігтями: подрапала Роксолані вид, розкудовчила й поскубала їй волосся, ладна була й за горло задушити. І от, коли отака пригода скоїлася, прийшов по Роксолану найстарший евнух, „кизлар-ага-си”, і сказав їй, що султан кличе свою дорогую Роксоланоньку до себе. Роксолана одмовила евнухові, нехай він перекаже падішахові-Сулейманові, що вона, „продане мясо”, має тепер аж надто непоказний вигляд:

СУЛТАНЩА РОКСОЛЯНА
(зі старого італійського рисунка
з XVI. віку).

коли-б вона зараз, така як є, зявилася була на султанові очі, то це вийшла-б недостойна образа для його величности. Тільки-ж Сулейман загадав, щоб вона негайно прийшла; а тоді геть уgnіваний, він викликав до себе черкешенку на розправу. Тая, покладаючися на те, що вона-ж цесаревичева мати, дозволила собі балакати з володарем світу гнівливо та й через лад розпустила язика. Тоді Сулейман звелів одіслати її в Малу Азію, до її сина-Мустафи, що намісникував у Магнесії. Цесаревич-Мустафа жив не вкупі з батьком, а на одшибі, бо в турецькому султанському побуті вже встановилася така звичка, щоб кожен дорослий султаненко жив не в столиці-Царгороді, а на провінції. До Магнесії з Царгорода треба було їхати п'ять-шість день.

Єдиною панією для дум і настроїв Сулеймана Пишного залишилася в султанових палатах Роксолана, Хуррем-султан отая. Сулейман зробив її законною султаншею, а що ніяких інших жінок, навіть підложниць, султан до свого гарему вже більше не брав, то не доводилося їй уже боятися, що, може якась інша жінка, нова супротивниця, схоче одбивати султана од неї. І от, честолюбива Хуррем-султан поклала дійти краю, довершити справу: добитися, щоб не Мустафі, а її рідному синові Селімові припав на спадщину османський престіл. Вкупі з нею вів задуману справу до бажаного кінця великий везір Рустем-паша (1544-1561), гордовита людина, але слухняна Хурремина креатура (за Рустемом-пашею була Мигр-у-Маг, дочка Сулеймана Пишного та Роксолани), словянин, сербо-хорват, зроду. Це був суворий, понурий людець, що й не осміхавсь ніколи; Сулейман Пишний щиро ввіряв на нього, на отого свого затя, ѿхоче все чинив за везірськими порадами. Рустем-паша дуже допомагав Хурремі-Роксолані навіяти Сулейманові недовіру проти майбутнього престолонаступника, цесаревича-Мусафи. Це була річ тим лекша, що Мустафа ѿправді не ховав од людей свого нездовolenня, і серед народу давно вже кружляла навіть чутка, що Мустафа, коли-був міг, давно-був скинув батька з трону. Правдиві чи неправдиві були всі отакі поголоски, тільки-ж Роксолані й Рустемові пощастило геть до краю напоїти Сулеймана Пишного тяжкою недовірою проти сина: Мустафу переведено намісникувати з більше-менше недалекої Магнесії в значно дальшу Амасію, що туди їхати із столиці треба було тижнів $3\frac{1}{2}$, тим часом як до Магнесії їхалося якихсь днів пятеро-шестero.

В-осени 1553 р. султан Сулейман Пишний стояв табором у Малій Азії, бо з перським шахом-Тагмаспом вийшли в османів іще з минулого року всякі непорозуміння. Рустем-паша з Роксоланою вже встигли переконати Сулеймана, що царевич-Мустафа, покладаючися на яничарське прихилля та перебуваючи в потайних зносинах із перським шахом-Тагмаспом, готове повстання проти батька, — то тепер султан викликав царевича до себе в табір.

І тут одбулася одна з найстрашніших родинних драм.

Царевич-Мустафа слухняно приїхав; мабуть сподівавсь полагодити свої відносини з батьком.

Він увійшов до султанського шатра, закритого для сторонніх людей, і хтів був поцілувати батька в руку. Та Сулейман гнівно не допустив Мустафу до своєї руки; натомість

він подав знак — і на Мустафу накинулося скількись німих, щоб його задушити шнурком. Царевич не дававсь їм, пручався в їх руках, та звичайно, що кінець-кінцем його цупко схопили, накинули-таки петлю на шию та й задушили. Все це продіялося на очах у султана-батька, що грізно сам дививсь до тієї страшної сцени, нікуди не одходячи із шатра чи, може — як кажуть інші джерела — одступивши за завішену перегорожу в шатрі.

Згубивши свого первака-Мустафу, Сулейман Пишний проголосив престолонаслідником собі Селіма, сина од українки Роксолані. Народові дуже жалько було Мустафи, тільки-ж воскресити його було вже не можна, і за тринацять літ після того, по батьковій смерті, турецьким султаном зробився не хто, як Селім II Мест, себто „п'яний” (1566-1574), виродок-алкоголік і лютий деспот. Султанування його пішло безперечно на шкоду для Туреччини, головним чином на шкоду в відносинах внутрішніх, та почали й у відносинах зовнішніх. Правда, зовнішні відносини за Селімового панування подекуди були аж близкучі: вже-ж бо за Селіма II Туреччина зробила собі дуже важливе територіяльне надбання, одвоювавши од венеціянців острів Кипр (1571). Тільки-ж того самого року сполучений еспано-італійський флот (Піліпа II Еспанського, папи та Венецької республіки) під проводом дон-Хуана Австрійського (побічного сина покійного імператора Карла V) як-найтяжче розбив і розгромив турецького флота під Лепантом. Лепантський бій стався почином для політичного занепаду Туреччини, — і занепад таким побутом вперше звязується з іменням не чиїм, як Роксоланіного сина. Можна сказати, що Роксоланіне злочинство супроти Мустафи мягло як-найтяжчим немезидиним проклоном на османську державу.

Стільки каже Кримський про Роксолану.

А й пізніше ще траплялося, що українські бранки попадали на султанський двір і ставали султанськими жінками. А. Кримський згадує ще про жінку Османа Другого (1618-1622), відомого зі своїх воєн з Петром Конашевичем Сагайдачним, та про дружину Мустафи Другого (1695-1703), що вони були українки. Син Мустафи і його української жінки засів пізніше на турецькому престолі, як Осман Третій. Та ці жінки не мали вже такого впливу на державні справи, як оця рогатинська попівна, султанша Роксолана.

З М И С Т .

ПЕРЕДМОВА	3 ст.
ДЕСЯТЬ ЛІТ ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ГРОМАДИ	5 „
Грошевий Звіт У. Ж. Г.	35 „
Кому У. Ж. Г. помогала в старім краю	43 „
 УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО В АМЕРИЦІ:	
З ДІЯЛЬНОСТИ ЖІНОЧИХ ТОВАРИСТВ:	
Союз Українок Америки	45 „
Запомогове Товариство Українських Жінок в Шикаго, Ілл.	49 „
Жіноча Секція Укр. Демокр. Клубу в Нью Йорку	52 „
„Жіноча Громада” в Асторії	55 „
„Жіноча Поміч” в Нью Йорку	57 „
„Ukrainian Art Club”. Chicago	59 „
8-ий Відділ С. У. А. — Бронкс	60 „
Українсько-Американські Горожанки, Філаделфія	62 „
Жіноча Громада, Перт Амбой	66 „
Тов. ім. Олени Пчілки, Ньюарк	68 „
 Перші українські імігрантки в Америці	71 „
Іван Франко: Жени роуськія восплакашася	76 „
Американські Українки на Громадській Праці	77 „
Жінки в Українських Запомогових Організаціях	84 „
Сім літ праці в У. Ж. Г.	88 „
Тарас Шевченко: Мати	90 „
„Про Америка”	91 „
На Жіночі Теми	95 „
В ньюорському арешті	100 „
На самостійних становищах	105 „

ЖІНОЦТВО НА УКРАЇНІ:

Жінки в українській літературі	106	ст.
Українські Жінки на Громадській і Культурній Праці	122	"
Ольга Басараб	134	"
Пластунки	139	"
Українські Жіночі Організації поза Спол. Державами	143	"

З ПИСАНЬ ЖІНОК:

Христя Алчевська: Воля	154	"
Миколая Божук: Сестрі Анні	87	"
Катря Гриневичева: Параска Гоголь	157	"
Марія Загірня: Як умру	183	"
Надія Кибальчич: Вілла над Морем	155	"
Галина Комарівна: Не співай пісень веселих	94	"
Уляна Кравченко: Хай спогад злиднів	70	"
На Новий Шлях	151	"
Мене Чарує	154	"
Віра Лебедова: Драма Лебедя	150	"
О. Л—ка: Табор в Берестю	165	"
Марійка Підгірянка: Мати Страдниця	152	"
Маруся Полтавка: Тим бандура моя	121	"
Олена Пчілка: Прощання	179	"
Ніяково	182	"
Одарка Романова: Згуки в ночі	142	"
Легенда	135	"
Л. Старицька-Черняхівська: Сповідь Наливайка (З Рилеєва)	180	"
Леся Українка: Без надії таки сподіватись	147	"
Горить мое серце	148	"
Досвітні Огні	149	"
У сні	181	"
Марійка Чижівна: В Бригідках	156	"
Агатангел Кримський: Українська Султанша	184	"

